

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

JUHÁSZ ERZSÉBET: JANUÁR (NOVELLA)
NÉMETH ISTVÁN LÍRAI NAPLÓJA
TOLNAI OTTÓ ÉS BÖNDÖR PÁL VERSEI
GION NÁNDOR ÚJ REGÉNYÉNEK RÉSZLETE
RADOSLAV BRATIC NOVELLÁJA
BRASNYÓ ISTVÁN REGÉNYÉNEK FOLYTATÁSA
PÁVEL ÁGOSTON CENTENÁRIUMA: BORI IMRE
ÉS JUHÁSZ ERZSÉBET TANULMÁNYA
MIODRAG PAVLOVIĆ ÉS VESNA KRMPOTIĆ ESSZÉJE
AZ APOKALIPSZISRŐL

KÖNYV-
SZÍNI-
TÉVÉ- KRITIKA
KÉPZŐMŰVÉSZETI

1987

Január

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934

LI. évfolyam

A FORUM KÖNYVKIADÓ KIADÓI TANÁCSA:

dr. Bányai János, Bognár Antal, Bordás Győző, dr. Bori Imre, Dudás Károly, Fehér Ferenc, Fehér Kálmán, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Illés Lajos, Major Nándor, Maurits Ferenc, Minda Tibor, dr. Móra András (elnök), Rajcsán István, Tóbiás László és Tolnai Ottó

Szerkesztőbizottság: Bordás Győző, dr. Gerold László (kritikai rovat) és Toldi Éva

Fő- és felelős szerkesztő: dr. Bori Imre

Műszaki szerkesztő: Maurits Ferenc

TARTALOM

<i>Juhász Erzsébet:</i> Január (novella)	1
<i>Németh István:</i> Lírai napló	4
<i>Tolnai Ottó:</i> Az öngyilkos betű (versciklus)	8
<i>Böndör Pál</i> versei	16
<i>Gion Nándor:</i> Börtönről álmodom mostanában (regényrészlet)	18
<i>Radoslav Bratic:</i> A rühes kecskegida (novella)	36
<i>Brasnyó István:</i> Macula (regény, V. rész)	44

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

<i>Pável Ágoston centenáriuma</i>	64
<i>Bori Imre:</i> Pável Ágoston és a modern magyar irodalom	64
<i>Juhász Erzsébet:</i> Pável Ágoston Cankar-képe	68
<i>Harkai Vass Éva:</i> A tárgyak változásai (Nemes Nagy Ágnes verseiről)	74

JANUÁR

JUHÁSZ ERZSÉBET

Különös, hogy az utóbbi időben szinte már megrögzött szokássommá vált, hogy ugyanazt álmodom. Rengeteget álmodom mostanában, de a jelenlegi helyzetben ezt csöppet sem találnám furcsának, hisz ha az ember ágyhoz van kötve, mint én mostanában, ha másért nem, hát kínjában vagy bánatában igen sűrűn el-el-szenderedik. Ez a visszatérő, fura álom azonban egész más, mint a többi. Egy mélyről felbúgó telefonhangot vélek hallani, régi telefon kissé rekedt hangját. Olyan, mint valami tompa segélykérés ez a hang, hallgatom, miközben magatehetetlenül nézek szét jól ismert lakásunkban, s arra gondolok lehangoltan, már-már szorongva, hogy istenem, hát senki sincs itthon? De ennél hátborzongatóbb furcsaságok is megesnek velem. Mind gyakrabban kísértő, éber álmaim Zs. társaságában töltöm. Ilyenkor nem a kórházban vagyok, hanem csatangolok Újvidék legelhagyatottabb utcáin húsz évvel ezelőtt, és minden szavamnak, mozdulatomnak az ad kiemelt jelentőséget, hogy úgy érzem, Zs. figyel engem. Attól vagyok igazából önmagam, hogy minden az ő tekintete előtt játszódik le. És világosan érzem, ez a képzelt tekintet adja meg semmitmondó életcském értelmét, amely mindig is Zs. képzelt tekintete előtt tudott szert tenni bizonyos fontosságra.

Zs. sohase szeretett engem. Szerellemmel nem szeretett. Csak úgy, mint egyik barátját a sok közül. Mindig volt néhány megbízható barátja, s néhány megbízhatatlan szerelme. Nem átalott beszélni róluk nekem, holott pontosan tudta, minden szavával fájdalmat okoz nekem. Zs. ezt nem volt hajlandó tudomásul venni. Természetesnek tartotta, hogy szerelmes vagyok belé.

Hosszú időn át szenvedtem Zs. miatt, aztán megismerkedtem

a feleségemmel. Úgy tűnt, most már hanyagolni kezdem Zs-t. A feleségem első pillanattól kezdve szeretett engem. Furcsa élmény volt kezdetben. Annyira hozzászóktam a Zs. iránti reménytelen szerelemhez, hogy voltaképpen terhesnek éreztem feleségem szerelmét.

Lányunk született. Rettenetes érzés előre látni, hogy pontosan olyan, mint az anyja. Nagydarab, magatehetetlen és érzelgős. Ha erre az oktalán szaporodásra gondolok, elmegy az életkedvem. Különbösen meg nem tudom miért kísért Zs. gondolata. Igaz, hogy eljött meglátogatni. De ennek — nála kiváltképp — semmi jelentősége sincs.

Amikor Zs. jött meglátogatni, minden rögtön átváltozott. Soha senkinek el nem merném mondani, hogy húsz évet megfiatalodtam, s az egész idegrendszerem pontosan érezte, mennyire hazug minden szavam.

Én nagyon-nagyon szerettem Zs.-t, s rajta kívül, azt hiszem, minden hazugság volt az életemben. Pedig sohase tudtam volna élni Zs.-vel. Csak a feleségemmel voltam alkalmas élni. De ezt, lehet, hogy sejtette, de tudni egyikük se tudta.

Mindig azért szurkoltam, hogy Zs. szerencsétlen legyen. Nagyon szerencsétlen volt. Mindig akkor volt rám szüksége, amikor nagyon szerencsétlen volt. Úgy ajnároztam. Voltaképpen boldog voltam, hogy szerencsétlen. Úgy éreztem, arra ügyel, hogy mindig szerencsétlen legyen, nagyon szerencsétlen.

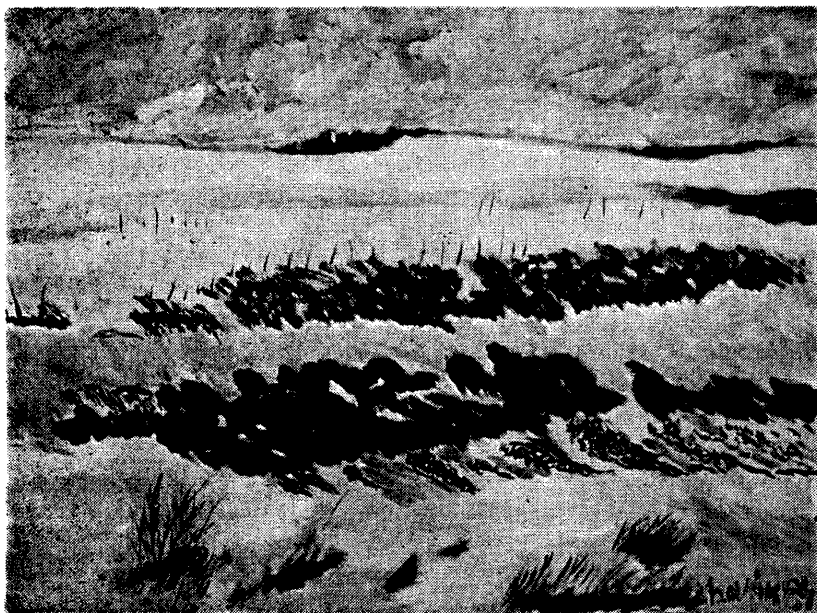
Az utóbbi időben, mióta kórházban vagyok, az volt megrögzött kényszerképzetem, hogy szenvedjek. Úgy szenvedtem, hogy nem volt alkalmam arra gondolni, hogy én szenvedek. Elfeledkeztem arról, hogy lényegében csakis én szenvedek. Nagydarab feleségemről és lányomról is elfeledkeztem. Mindig Zs.-t vártam. Ha eljött, úgy viselkedett, mint egy kedves unokahúg. Nekem nagyon fáj mindenem, de ezt nem mondhattam el. Ahogy ő hazudott, úgy hazudtam én is. Nem volt más megoldásom.

Alig volt időm arra gondolni, hogy netán meg fogok halni. Ha együtt élhettem volna Zs.-vel, meg is halhatnék. Akkor igen. De így, megfosztva minden esélytől — kizárt dolog.

Nem tudom, milyen nap van, de bizonyos kivizsgálásokat végeznek el rajtam. Nem félek. Nahát, mindig ilyennek képzeltem a januárt, születésem havát. Olyan az egész, mint valami nagy-nagy újrakezdés, felszökkedő remény. Érzem, hogy meleg folya-

dék ömlik szét arcomon, nyakamon. Úgy látszik, az ember mégiscsak képes földézni a pólya melegét. Mintha már soha többé nem lenne éjszaka, egyre fehérebb, a friss hónál is fehérebb körülöttem a világ.

LÍRAI NAPLÓ

NÉMETH ISTVÁN

BUSZRA VÁRVA

Eszeveszett dulakodás, jajveszékelés, sírás és káromkodás közepette rohamozza meg a tömeg a kivágódó buszajtókat, hogy bent ülőhelyhez jusson. A dulakodás azért van, mert mindig több az utas, mint az ülőhely. Aki most, az indulásnál nem jut hozzá, az állhat végig, az végigállja, végigkínlódja az utat. Abban a pillanatban, amikor befut az üres busz, az ülőhely megszerzése, a viszonylagosan kényelmes utazás biztosítása a legfontosabb. Bele is ad mindenki mindent, hogy elérje célját. Csakhogy a buszt megrohamozó tömegben mindenféle ember akad: öreg, fiatal, erős, gyöngé, sőt beteg is, gyámoltalan, ügyetlen, ügyes, erőszakos. A helyzet olyan, hogy csakis a nyers erő, az erőszak, a hegyes könnyök, a mindenkin átgázoló láb jut kifejezésre, csakis az önös érdek. A roham másodperceiben — mert másodpercek alatt kész a helyfoglalás — nincs kímélet, nincs irgalom. Aki most nem szedi össze minden erejét, leleményességét, aki teljes brutalitással nem veti magát bele a helyfoglalásba, az állni fog, annak letaposják a lábát, leszaggatják a gombjait, azt az egész utazás alatt lökdösi, rángatja a busz, tehát most, a dulakodás, a kíméletlen helyfoglalás néhány másodperce alatt kell kiharcolni az itt érvényben lévő egyetlen előjogot, az üléshez való jogot. A legrámenősebbek, a legerőszakosabbak, a bivalyerejűek ki is harcolják ezt maguknak. A többiek a legyőzöttek sérelmével, elfojtott gyűlöletével, a szegények, a kisemmizettek alázatával állva maradnak. Az iménti kavarodás, amely már-már véres háborúvá fajult, egykettőre lecsillapodott, a világ újra egyensúlyi állapotába jutott, az ellentétek nem szűntek meg ugyan, de megszületett az erőegyensúly, indulhatott a busz.

Amióta az eszemet tudom, állandóan ki vagyok téve a helyfoglalók brutális nyomásának, miközben azonban egy percre se feledkezhetek meg arról, hogy jómagam is helyfoglalásra töreksem, tehát jómagam is brutális nyomást gyakorolok mindazokra, akik helyhez szeretnének jutni ama hosszabb vagy rövidebb távon közlekedő buszban, amelyen mindig több az utas, mint az ülőhely. Olykor azonban, látva magam körül a fékevesztett tömeget, a hisztériás rohamokat, önmagam fölé próbálok emelkedni, mondván: húzódjál félre, ne alázd meg magad, ne süllyedj odáig, hogy a könyöködet használd. Bizonyára másokban is megmeg szólal időnként hasonló hang. Talán még a legkíméletlenebb törtétekben is.

És mégis megy minden a maga útján, a buszra váró tömeg maga szabta törvényei szerint. És ez így is lesz mindaddig, míg a buszra várakozók tömege nagyobb lesz, mint a jármű befogadó-képessége. Addig hiába is várom a bátor szívű Arkangyalt, ki kivonva lángpallosát, a kivágódó buszajtóba állva harsona hangján megszólal: mindenekelőtt az öregek és bénák, a gyerekek és a gyermekes anyák, a szegények, a megszorítottak és megaláztottak! S ha meg is jelenne ez a Bátorszívű, nem támadna-e életre-halálra menő dulakodás az öregek és a bénák, a megszorítottak és a megaláztottak között? Feltehetően. Az-e tehát a világ rendje, hogy a legerősebbek és a legerőszakosabbak tartsák egyensúlyban?

Félre kéne húzódni, igenis utat kéne nyitni. Kinek, ki előtt? A költők négyezer éve keresik a Szót, hogy megnevezhessék.

EGY VIRÁGCSOKORRA

Váltogatják egymást az asztalunkon a vázában a virágcsokrok. Most jó ideig, több mint egy hétig egy rozsdaszínű krizantémcsokor állt benne. „Ma még kicserélem a vizét, de holnap már kidobom, elcsúnyult” — mondta a feleségem. Valóban, az utolsó napokban nagyon elkócosodott, a hervadás, az elcsúnyulás jelei jelentkeztek rajta. Elveszítette fényét, frissességét. Szomorú látvány egy vázában felejtett, hervadó virágcsokor. Milyen szép volt még tegnapelőtt, s milyen leverő most, hogy haldokolni látom. Egy vázában felejtett virágcsokor nemcsak önmagára veti az elmúlás, a halál árnyékát, hanem a környezetére is. Ha olyan

szobában ültetnek le, ahol ápolatlan virágot, virágcsokrot látok, kedvemem szegik.

Ez a rozsdaszínű krizantémcsokor jó hétig kibírta, gyönyörködhattünk benne, már-már családtaggá kezdett válni. Éjszakára kitettük a friss levegőre, ezzel is meghosszabbítottuk az életét. Egész nap ott állt az asztalon, másmilyen volt a reggel friss fényében, másmilyen alkonyat előtt, s megint másmilyen, amikor fölgújtottuk a villanyt. Olykor a rátévedt napsugár gyújtotta lángra, máskor, alkonyatkor mintha önmaga belső tüzetől izzott volna. Pedig nem is fordítottunk rá különösebb figyelmet: reggel behoztuk az erkélyről, kicseréltük a vizét, visszatettük az asztal közepére, s néha, egy másodpercre csupán, rajta felejtettük a tekintetünket. Ennyi, úgy gondolom, elegendő is egy virágcsokornak. Egy virágcsokor nem is kíván, nem is kívánhat többet. A virágcsokor csak néhány napos vendégünk. Egyik elmegy, s jön a másik. A virágcsokrok így váltják egymást az életünkben, s még a halálunk után is egy ideig.

Egy csokor virághoz nem fűznek bennünket tartós emlékek, mert maga a virágcsokor nem tartós, hacsak nem tartós anyagból készült, azaz, ha nem művirágról van szó. A művirág talán épp azért elviselhetetlen számunkra, azért olyan rút, mert azt próbálja „tartósítani”, ami a virágban annyira jelenvaló és oly szorongató: a szépség, az élet mulandóságát.

Itt pompázott tehát több mint egy hétig az a krizantémcsokor a vázában, szerettük, gyönyörködtünk benne, gyöngédek voltunk hozzá, de amint a hervadás jelei mutatkoztak rajta, egy reggel minden részvét nélkül kidobtuk a szemétre. Az a virágcsokor abban a pillanatban örökre eltűnt, nem létezett többé, aztán már nem gondoltunk rá, nem idéztük föl többé az *emlékét*, mert nem is maradt emléke. De a virág, az egyszál virág, a virágcsokor nem is kívánta, hogy emléke maradjon. A virág nem ember. Nem a saját sorsa felett siránkozó ember. A virág nem is tudja, hogy sorsa van. Vagy ha tudja, zokszó nélkül beletörődik sorsába: abba, hogy csak addig gyönyörködik, fürdik harmatban és a Nap sugarában és addig gyönyörködtet, amíg virágzik. De az, hogy gyönyörködtessen talán nem is tartozik a programjába, „küldetésébe”.

NEMET ISTVÁNY LÁDÁJA

Nem biztos, hogy az ük- vagy a dédapámé volt a láda, de hogy a tulajdonost Németh Istvánnak hívták, és hogy ez a Nemet Istvány — ahogy a láda fedelén áll — kishegyesi volt, az kétségbevonhatatlan. Miért hat rám a szenzáció erejével? Mert valamit megtudok valakiről, akiről eddig nem is hallottam, s lehetséges, hogy ez a valaki mégiscsak az a törzs, amelyből ágat hajtottunk.

Édesanyámnak néhány sorát őrzöm, két csészéjét és az egyik használhatatlanná kopott fülbevalóját, apám néhány levelét, anyai nagyapám pálinkásfütyülőjét, amely megjárta a másvilágot is: vele temették el, de hogy harminc év után nagyapám csontjait föl-szedték, a csontokkal a fütyülőt újra nem tették sírba, megtartotta magának a család, ereklyévé léptetve elő. Mit őrzök még róluk, tőlük a halványuló emlékeken és a sárguló fotográfiákon kívül? A szülém (anyai nagyanyám) két madaras tányérját. Ennyi az egész. És most L. K. kedves ajándékként Nemet Istvány ládája. Illetve csak a ládáról készített rajz. A rajznak is csak a fényképmásolata.

Szép ládája volt ennek a lehetséges ősmennek, névrokonomnak. Ezért is ragadhatta meg a rajzoló figyelmét. A rajzoló Torbányi Novák Józsefnek hívták, a századelőn járta vidékünket, hogy rajzmásolatot készítsen a föllelhető, népi díszítésű házak homlokzatáról, faragott bútorokról, festett ládákról. Németh István ládája már akkor, a századelőn is öreg bútordarabnak számított, mert a reá festett évszám tanúsága szerint 1841-ben készítették.

Különösen szép volt maga a ládafedél. Mind a négy sarkában öt szál tulipán (esetleg gyöngyvirág). A láda közepére a tulajdonos neve volt festve a már jelzett ékezet- és betűhiánnyal, illetve betűfölösleggel. A láda elülső oldalán, egy szív alakú rajz fölött a készítés évszáma. Alul a láda teljes hosszában kinyílt tulipánfejek.

De nem a láda szépsége hoz izgalomba, hanem az a tudat, hogy a láda valamelyik ősmé is lehetett. Valószínűleg pozdorjája, pora sincs már meg, csak ez a rajz róla. S ez a rajz meg csakis azért készülhetett róla, mert jellegzetes és szép volt. Persze, nem marad meg minden, ami szép és jellegzetes volt. De a szépnek mégis van valami esélye a megmaradásra.

AZ ÖNGYILKOS BETŰ

TOLNAI OTTÓ

KISVERS

farkas napja
köszöntjük a névnapjukat ünneplő farkasokat
(az éj leple alatt lemészároljuk őket)
bárányok

AZ ÖNGYILKOS BETŰ

bal kezével tarkóját illeti
és csak aztán dől a fehér falnak
kis hanyag rajz
jó hogy még akadt ceruzacsonk
lap
jobb keze már arcmagasságban
gyűrűsujján cukorspárga bog
ismét egy elrontott masni
és a piszkos spárga végén
nevének mivel árnyékát
a falon alulírni készült
nevének középső betűje csüng
(d)
azt himbálja
azt fixálja egész nap
istenem
ismét egy elrontott masni
pedig hányszor megfogadta

még masnit se
legfeljebb kislányok
angyalok hajába (nyakára)
azt himbálja
azt fixálja egész nap
segítene
gombostűre tűzött bogáron
bontaná a bogot de csak kisujján igazít
akárha kávécsészét emelne
estére injekciót (desztillált vizet) kap
és nagy tiszta síkban alszik mint a tej
hajnalban éppen csak lelép a vaságyról
bal kezével finoman tarkóját illeti
vállával a maszatos falnak dől
és a gyűrűsujjára bogozott spárga végén
ismét az öngyilkos betűt fixálja estélig

FÉLREBESZÉL

a háború meg hát a börtön után apám
sok mesterséggel próbálkozott
rövid ideig például éjjeliszekrény-
zárakat stencilizett a félkezű csápek
bácsival a körös-part kutyaszorítójában
suta kisgyerek
szerettem gyönyörködni az idős mester
nem létező kezének ügyességében
ahogy vállcsonkjával pörgeti a satut
de most hogy hallom ő a csápek bácsi
lépked fel asztmásan szuszogva
manzárdom fehér lajtorjáján
most hogy apám vállalkozásai közül
épp ez az éjjeliszekrényzár-korszak
jut eszembe nem a félkezű csápek bácsi
műhelye mutatkozik
hanem egy kis kút ott előtte
az a vékonyan csorgó artézi kút
aminek szemben az ásott
meg zubogó vályús kutak édes

a gyógyforrás lágy kénes ízével
 vasíze volt
 csápek bácsi kis vasízú kútja
 csak az a vékonyan csorgó vasízú víz
 letérdelek kizárom éjjeliszekrényemet
 bedugom fejem a vékonyan csorgó
 vasízú víz alá
 szinte ugatva harapom
 lám csápek bácsi eljött
 hogy még utoljára megitasson
 szinte ugatva harapom a vasízú vizet
 majd kétszer is rázárom a szekrényt
 és a csillogó kulcsot
 egykor magam ráspolyoztam
 csápek bácsi nem létező tenyerébe helyezem
 hallom ahogy asztmásan szuszogva
 aláéreszkedik a fehér lajtorján
 hallom ahogy mondja
 félrebeszél
 félrebeszél vizet kért nem létező tenyeremből
 megitattam

A 60 ÉVES TAKÁCS IMRÉNEK

mint zsíros kis zakót
 ceruzacsonkokkal fazonzsebében
 viseled az elviselhetetlent
 simid a hús lefoszlott
 csonton táncolsz
 partner nélkül kopogsz
 a semmi parkettjén
 s a nagy magyar zenészek megnyesett
 wolframsörényéhez hasonlatosan
 izzik hajad dús töviskoszorúja
 imre
 nyugodtan csúfolhatnának immár
 akár INRI-nek is

A MOZSÁR SÚLYOS MONOTON VASÁVAL

hazaérve hollandiából
milyen hévvel vertük ki a falat
raktuk be az üvegfalnyi ablakot
hadd lásson minket az úr (klorofill és azúr)
a szó szoros értelmében hadd lásson mindent
s most hát most lát
rám akarja törni az üvegtáblákat
meg akar kövezni
ahogy az első nekicsapódott
azt hittem macskakönyi égi drágakő
hangjának neszt is hallani véltem
nesze mondta sziszegve
és én láthatatlan testére tapadtam pneumatikusan
mint veszett kutyát (macskát) akár agyonverni
egyszer én is vertem (köveztem) agyon egyet
itt habzott napokig a virág utcában
nem várom meg hogy rám törje
én ugrok be az ablakba
máris érzem ahogy felhasogatja testem az üveg
mindig is csodáltam a vértanúk testén
a lány ólomkontúrok szabályos összevisszaságát
én ugrok be hadd lásson egy pillanatra bár
a trágyadombról a libák kék lettlány-szeme
dőlő katedrálisablakba öntve felizzani
átugrok s mint gyerekkoromban ha földbe szúrt
neoncsövekkel kardoztunk a nefelejcsen
rárohanok hadd lássuk mire megyünk ketten
e jégmozsárban
én kanülnyi jégvesszővel csapkodva a kamillát
mennyit pároltam borogattam vele vakuló szemem
én kanülnyi jégvesszővel csapkodva kankalint
ő meg kezében a mozsár súlyos monoton vasával

LASSAN MAJD LEDŐL

a virágárosok egykori utcájában élek
 de már nem dübörögnek babarózsával teli
 fekete babakocsik a piacra
 mondd neked is
 fekete babakocsid volt mint a tank
 elvadult a sarki villa kertje
 még volt egy sáv nárcisz
 de valaki (őrült narcissus) beugrott
 s a holdvilágnál mind learatta
 látod azért még tudják
 merre is van a virág utca
 teljesen elvadult tele pipaccsal
 valójában sosem volt ilyen szép
 lassan majd ledől a kerítés is
 és a piros kifröccsen a vakvágány
 lapulepedőkkel leplezett apródög-
 temetőjére és búzavirág is nő itt-
 ott mint egy-egy nyitott szem
 amit még nem takartak le aprópénzzel

A SPÁRGASÍPOK TITKA

fiam megvette az új tankönyveket
 egész vagyon
 kék papirosba csomagolja őket a család
 holnap még felszedjük a garázs mögött
 a heliantus tuberosust (a csicsókát)
 legalább lesz mit vinnem uzsonnára mondja
 nem szédülök el az éhségtől a matekórán
 közben ravasz csellel kitépem a lapot
 hol verseimről értekezik az egyik tankönyv
 egykor olyan verseket szerettem volna írni
 amelyek sosem is kerülhetnek tankönyvekbe
 azt hittem olyan költő leszek
 annyira szabálytalan
 annyira csicsókaforma (heliantus tuberosus)
 akinek sosem is ejthetik ki a nevét az iskolában

afféle átkozott költő
a szomszédasszony azt mondja csomagolás közben
mert ő is csomagolja a tankönyveket
hosszú idő után ismét látott édesgyökeret a piacon
szavaira hirtelen földbe gyökerezik a lábam
érezem ahogy belefúródik a földbe
a két hatalmas keserűgyökér
azt mondja szabadkán van egy idős férfi
aki spárgával (nyúlárnyékkal) is foglalkozik
meg kellene látogatni
tanácsokkal látni el e liliumféléket illetően
hiszen én tán csak egyedül én
ki előbb karfiollá (torz virággá) tudtam lenni
sejtem a spárgasípok titkát

HOLAN FIRKAFALAI

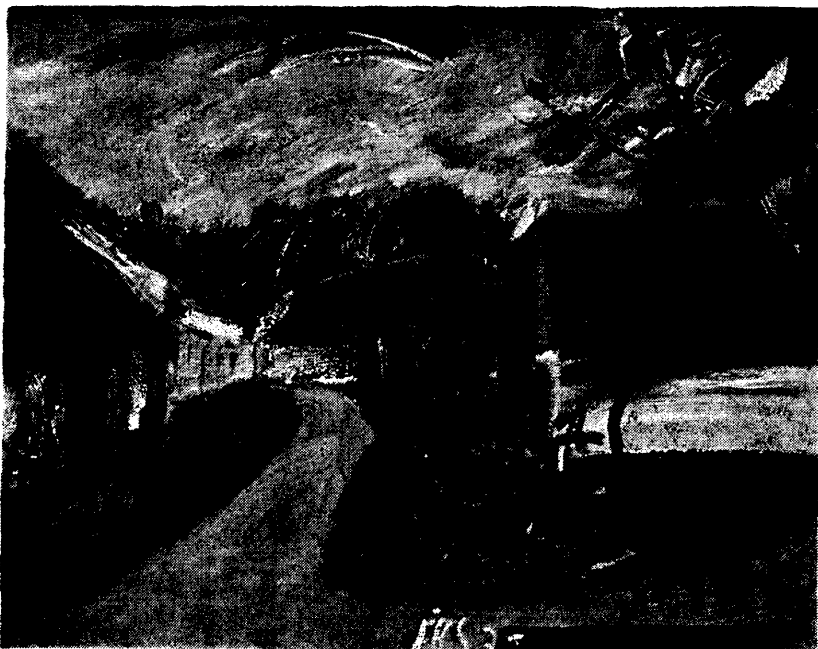
varga imrével beszélgetünk a rádió klubjában
kicsereljük könyveinket nekem adja finom filcét
tóth laci felől kérdezem tükön ül mondja
felhívom figyelmét a petróci bohušra
s lassan természetesen holanra terelődik a szó
mondom sokkal jobb költő mint char
a kis nyelvnek nagyobb a tehetsége
legalábbis a félelmet illetően
mondja egyszer prágában arrafelé keveredett
hol a vár alatt holan háza volt
de nem találta otthon
holan nem volt a házban hol lányával élt
hol már végképp körülzárták a falak
minden második verse a falat énekelte
karistolva
holan nem volt a zárkává szűkült labirintusban
a sörhab semmis robbanásait bámulva
nem hűdötten
valami kataleptikus (tetszhalott) gyönyörben
az egyik kiskocsmában üldögélhetett éppen

PALO BOHUŠ

szegeden tanult (akkor még szabónak hívták)
 kanazirrel a szerb tudományos akadémia mai elnökével
 szent-györgyinél
 majd pozsonyban a komenskýn szerez oklevelet
 de mivel 48 után vagyunk épp
 azon nyomban börtönbe dugják
 maga is tüdővészesen a hírhedt várbörtön
 leopoldovo orvosa
 egy cellában él a gulagról érkező
 gróf eszterházyval
 akit szolzensenyicin is említ az első körben
 (potopov meséli a regényben hogy amikor a ljubljankában
 együtt volt gróf eszterházyval páros napokon ő
 páratlan napokon pedig a gróf ürtette a küblit
 oroszul tanította a grófot
 és születésnapján megajándékozta három
 kenyérben talált gombbal
 a gróf szerint még a habsburgoktól sem kapott
 ilyen nagy ajándékot mint ez a három gomb)
 a kis termetű törékeny jugoszláviai szlovák költő
 juraj tušiak temetésén a koporsó után lépegetve
 a szemerkélő esőben petróc hupikék utcáin
 bohuš ismét petőfi-élményéről mesélt nekem
 és arról hogy ján kollár a pesti pap
 a szlovák nemzeti mozgalom kiemelkedő alakja keresztelte
 én meg azt a jelenetet meséltem el neki
 amikor petőfi a pilvaxban
 egy pikulát áruló kisfiúval elegyedik párbeszédbe
 a jelenlevők nem kis csodálkozására
 szlovákul
 hát igen azonkívül hogy minden idők egyik legnagyobb
 magyar költője volt állapítottuk meg halkán
 a szemerkélő esőben petróc hupikék utcáiról
 lassan bekanyarodva a németesen takaros temetőbe
 ez a gúnárnyakú szerb kamasz perfekt szlovák is volt
 kevés verset írok monda
Félek a muzsikától . . .
A zene: megaranyozott idő . . .

inkább fát körtét hársat diót faragok
naponta kibiciklizek a határba
nemcsak életvitelében költészetében is
megmaradt szent-györgyi-tanítványnak

*A természet lényegében bizonyosan sokkal egyszerűbb,
mint ahogy számunkra látszik. Előttünk úgy jelenik meg,
mint egy rejtjelezett levél, amelyhez nincs rejtjelkulcsunk.
Amilyen mértékben módszereink megfelelőbbekké, kevésbé
nehézkessé válnak, és megfejthetjük a természet kódját,
a dolgoknak nemcsak világosabbakká, de sokkal egyszerűbbekké is kell válniuk.*

BÖNDÖR PÁL VERSEI

A FŐSZEREPLŐ

A házfalhoz támaszkodik. Negyvenéves. Két szeme helyén
kigyullad a mesterséges fény. Így meg így hívják. Ő a hunyó.
Ő a fogó is. Mitikus hősök nyomába eredve olykor kifut a
[valóságból.

Máskor órákig nézi
hogyan havazik hajából a korpa a sima asztallapra.

Harmincöt évvel ezelőtt
a folyópartról a homokot (óriási ökörfogatok) a háza előtt
[fuvarozták.

Egy forró és őrült nyáron át.

NYÁRUTÓ

1

A kertbe kertet ültettünk: képeket.
A kertről kialakított képzetet.
Kellemes közérzetet! Jó étvágyat!

Mostanra képzeletünk már elfáradt.
Rajzainkat kitörli az őszi gyom.
Talajvíznek sötét tartályaiából
utolsókat kortyol a paradicsom.
S mint akik levonták a konzekvenciát
semmittevésbe kezdenek most a fák.

2

— Eső lesz!

Rég repültek a kis szívek
ilyen alacsonyan. Halkan dobogják
azt a percet mikor a nyár véget ér.
Aprócska testiük egy-egy pillanatra
átvilágítja a messzi villanyfény.

Becsukja az ablakot — se hall se lát —
verseket tanul fejből a kisdíák.

BIOGÉN

Amit jól tudott az este
mostanra már elfeledte.
Az innen kileng. Óda van.

BÖRTÖNRŐL ÁLMODOM MOSTANÁBAN

Regényrészlet

GION NÁNDOR

Mostanában ismét börtönről álmodom. Egyelőre még nem az igazi, nagy börtönről, amelyben rengeteg fáradt és unott ember csoszog, vakarózik és átkozódik, hanem egy ócska, falusi kócsrájról, ami úgy néz ki kívülről, mint egy rogyadozó lomtár, csak az ajtaja emlékeztet börtönre, mert az ajtó vasból van, és nagyot dörren, amikor becsukódik. Bent hideg van, nyirkos hideg, vácogok álmomban, de azt nagyjából természetesnek is tartom, nem tartom viszont természetesnek, hogy az ágyam szélén ott ül a szemüveges pszichiáter, és minduntalan azt kérdezzeti, hogy érzésem szerint a megérdemelt büntetést kaptam-e, vagy esetleg súlyosabbat érdemeltem volna. A lehető legkomolyabban faggat, én meg legszívesebben a pofájába röhögnék, de azért türtőztetem magam, ezzel a pszichiáterrel nem lehet viccelni, mély meggyőződéssel ismételtetem neki tehát, hogy dehogyis kaptam én kevesebbet, mint amennyit megérdemeltem; sőt tulajdonképpen súlyosabb büntetést róttak ki rám a megérdemelnél, közben pedig kissé nyugtalanul azon töröm a fejem, hogy mit keres az ágyam szélén a pszichiáter, hiszen ő abban az igazi, nagy börtönben rendel, semmi keresnivalója sincs itt, ebben a vacak, falusi fészkerben, és egyáltalán nem segít rajtam, holott segíthetne, ha akarna, kinyithatná egy pillanatra a vasajtót, tudom, hogy ott kint, a vasajtó előtt Hegedűs Marcella néni üldögél, kukoricát főz egy nagy kondérban, szívesen adna nekem egy cső főtt kukoricát, és nekem most nagyon jólesne a meleg kukorica. Hideglelősen ébredek, és egyáltalán nem tetszik, hogy ismét börtönről álmodom, még ha arról a falusiról is.

Mert én néha hiszek az álmoknak. Nem mindig, de néha hiszek, és azt biztosan tudom, hogy bürtönről álmodni nem jó dolog. Amikor először álmodtam bürtönről, egy igazi bürtönről, ahol karvastagságú rácsok vettek körül, minden oldalról emberek bámultak rám, én meg rángattam a rácsokat, szerettem volna kiszabadulni, mert rengeteg halaszthatatlan ügyet kellett volna elintéznem, a rácsok azonban meg sem mozdultak, a halaszthatatlan ügyek csak halmozódtak; szóval, amikor először álmodtam bürtönről, meghalt Hegedűs Marcella néni. A házuk előtt ült egy október végi estén, kukoricát főzött egy kondérban, és árulta a főtt kukoricát, aztán egyszer csak szó nélkül lefordult a kisszékéről. Nevelt fia, Istenfélő Dániel talált rá, az öregasszony mellére hajtotta a fejét, és miután annak már nem dobogott a szíve, Istenfélő Dániel megette a kondérból a maradék főtt kukoricát, majd ölbe kapta a kis, töpörödött Hegedűs Marcella nénit, és bevitte a házba, és ott elbőgte magát. Mindenszentek napján temettük el Hegedűs Marcella nénit, gyertyák égtek mindenfelé a temetőben, virágok borították a sírokat, az egész utca ott volt a temetésen, eljött még Kucsuk is, a török cukrász, magával hozta számtalan unokaöccsét, a Lírikusok bandája pedig szomorú Adyverseket szavalt Istenfélő Dániel vezényletével. Vagyis szépen elbúcsúztunk Hegedűs Marcella nénitől, igaz, hogy a Lírikusok bandája aznap este kissé harsányan ülte meg a halotti tort az Avala nevű kocsmában, és valamikor éjfél tájt összeverekedtek a Mágánások bandájával, előkerültek a bicikliláncok, néhány fejet befakasztottak, és csak az utolsó pillanatban sikerült elmenekülniük a kiszálló rendőrség elől. Én meg ekkor éjjel is bürtönről álmodtam, és ekkor kezdtem először megsejteni, hogy az ilyesféle álom rosszat jelez.

Így is történt. Reggel beállított hozzánk Istenfélő Dániel, a homlokán ronda, vörös csík húzódott, az éjszakai verekedés emléke, nagyon szomorú volt, és a zsebei tele voltak gyertyával.

— Halottak napja van — mondta. — Menjünk a temetőbe, és gyűjtsünk százezer gyertyát Marcella néni sírján. Azután majd megiszunk valamit. Törkölypálinkát iszunk, Marcella néni is azt szerette. Köténye zsebében mindig volt egy kis, lapos üvegben törkölypálinka.

— A temetőbe kimehetünk — mondtam óvatosan. — De utána jöjjünk haza.

— Miért?

— Börtönről álmodom mostanában.

— Na és?

— Ez rosszat jelent.

— Nem jelent az semmit — mondta Dániel. — Egyszer majd belülről is megnézünk egy börtönt. És ekkor majd meglátod, hogy nem is olyan szörnyű hely.

— Voltál már börtönben? — kérdeztem.

— Nem voltam. De Marcella nénit nagyon szerettem.

Kelletlenül bár, öltözködni kezdtem, mert tudtam, hogy Istenfélő Dániel tényleg nagyon szerette Hegedűs Marcella nénit. Az öregasszony csecsemőkorában talált rá egy elhagyott, csángó házban. A háború végén a csángók hanyatt-homlok menekültek észak felé, Hegedűs Marcella néni pedig a nyomukban járt, szedte össze, amit azok hátrahagytak. Nem ő volt az egyetlen. Az egyik üres faluban egy visító csecsemőt talált, mellette egy kecskét. Hegedűs Marcella néni karjába vette a gyereket, madzagot kötött a kecske nyakába, és hazajött velük a külvárosi, kis házába. Napokig az volt a legnagyobb gondja, hogy milyen nevet adjon a gyerekeknek. Átjárt hozzánk a szomszédba, és hosszasan magyarázta, hogy a csángók kis falvainak Istensegíts, Istenhózzád és hasonló istenes neveik voltak, a talált csángó gyerekek is ennek megfelelő nevet kell adni, és végül is az Istenfélő Dániel mellett döntött. És Istenfélő Dániel szépen növekedett a kecsketejen, persze, Hegedűs Marcella néni egyéb tápláló élelmet is beszerzett neki, akkoriban még igen mozgékony asszony volt, járta a falvakat, csereberélt, üzletelt, ebből élt. Később még a határon túlra is elment üzletelni, napokat, éjszakákat utazott fapados vonatfülkékben, de megérte, mert a legszükségesebbet mindig előteremtette. Ha elutazott, Istenfélő Dánielt és a kecskét áthozta mihozzánk, mi hatan voltunk testvérek, hetediknek elért ott Istenfélő Dániel is, a kecske tejéből pedig mi is ittunk. Így növekedett Istenfélő Dániel egyre jobban, iskolába kezdett járni, ahol mindenki röhögött a nevéen, egészen addig, amíg Istenfélő Dániel legalább fél fejjel magasabbra nem nőtt, mint mi. És erős lett, mint a bika. Hegedűs Marcella néni kiadósan táplálta. De Istenfélő Dániel nem volt goromba természetű, a költészetet szerette, a borongós, szép verseket, tagja lett az önképzőkörnek, később pedig a szavaló szakcsoportot irányította a Kultúrkörben. Szavaltatott ő is békésen, amíg egy este meg nem verte őket a Mágnaók bandája. Ez egy igen verekedős társaság volt, terrorizálták az egész környé-

ket, a kocsmákban, táncmulatságokon, sőt még a cukrászdákban is rettegetek tőlük az emberek, a Herceg vezette őket, akinek hólyag volt a jobb szemén, és aki szintén talált gyerek volt, mint Istenfélő Dániel, csakhogy őt valahol Boszniában találták egy felperzselt faluban. Szóval a Mágánások egy este ott ténferegtek a Kultúrkör előtt, és amikor a szavaló szakcsoport tagjai a próba után hazaindultak, a Mágánások csak úgy, szórakozásból felkérlelték őket. A sokadik pofon után Istenfélő Dániel visszaüött, és azt hiszem, akkor döbrent rá az erejére. Hullottak körülötte a Mágánások; a Gróf, a Báró, a Marquis meg a többi, és ettől vérszemét kapott a többi versbarát is, parázs verekedés lett a dologból, csakhogy akkor a Mágánások előverték a bicikliláncokat, és szétverték a szavalókórust. Istenfélő Dániel másnap összehívta a szavaló szakcsoport tagjait, és bicikliláncokat osztott ki közöttük. Néhány hét alatt kiszorították a Mágánásokat a Kultúrkör környékéről, megszállták a Diófa és a Daruvár kocsmát, a főhadiszállásukat pedig Kucsuk cukrászdájában a Sztambulban ütötték fel. Ezután kezdtek itallal és cigarettával meg nejloningekkel üzérkedni, és egyre kevesebbet szavalgattak. Hegedűs Marcella néni nem tetszett, hogy nevelt fia egyre inkább elhanyagolja a költészetet, nagyszájú, kis asszony volt, addig lármázott, amíg Istenfélő Dániel be nem iratkozott az egyetemre, irodalom szakra. Csakhogy addigra már Hegedűs Marcella néni sem volt az a régi, fürgé asszonyka, a lábai megdagadtak, nem bírták az utazásokat, de azért nem hagyta magát, szövetkezett Kucsuk cukrásszal, az szerzett neki szelídgesztenyét és csemegekukoricát, és Hegedűs Marcella néni a háza előtt üldögélve sütögette a gesztenyét, vagy főzte a kukoricát. Amíg egy őszi estén le nem fordult a kisszékről.

Mi meg gyertyákat gyújtottunk a sírján halottak napján, temérdek gyertyát. Álltunk ott jó ideig, néztük az ég és fogyatkozó gyertyákat, aztán lógó fejjel elindultunk, hogy törkölypálinkát igyunk Hegedűs Marcella néni emlékére. Végigjártuk először a környező kocsmákat, később átmerészkedtünk a Mágánások területére is, a Mágánásokkal azonban nem találkoztunk, bizonyára az éjszakai verekedés fáradalmát pihenték ki. Valamikor délután már az autóbuszállomáson lődörögtünk a trafikok, az újságárus- és cukrászbódék között. Kucsuknak is volt itt egy bodegája, két unokaöccse tartotta, az egyik bent üldögélt, és édességeket árult, a másik pedig, akit Hasszának hívtak, a kiosk mellett cseme-

gekukoricát főzött, akárcsak nemrégén még Hegedűs Marcella néni. A különbség csupán az volt, hogy Hegedűs Marcella néni fával tüzelt a kondér alá, Hasszán pedig gázresón forralta a vizet. Hasszán adott nekünk egy-egy cső főtt kukoricát, és ez megint csak Hegedűs Marcella nénit juttatta eszünkbe, úgyhogy ismét elszomorodtunk.

— Hazaviszlek benneteket triciklin, ha akarjátok — mondta Hasszán jóindulatúan.

Istenfélő Dániel nagyon dühös lett.

— Ez a török azt hiszi, hogy részegek vagyunk — mondta.

— Nem vagytok részegek — mondta Hasszán. — De azért szívesen hazaviszlek benneteket.

Két lány jött arra, Istenfélő Dániel ráförmedt Hasszánra:

— Adjál nekik is főtt kukoricát.

Hasszán adott a lányoknak is főtt kukoricát, azok vihogva elfogadták.

— Hová mentek, lányok? — kérdeztem.

— Haza — mondták, és ették a főtt kukoricát.

— Szívesen hazaviszünk benneteket triciklin — mondta Dániel.

— Falura megyünk — vihogtak. — Mi falusi lányok vagyunk.

— Mi meg városi fiúk vagyunk — mondtam —, és elviszünk benneteket triciklin egészen a falutokba.

— Van már buszjegyünk — mondták a lányok.

— Mikor indul a buszotok? — kérdeztem.

— Tíz perc múlva.

— Veletek megyünk — mondta Dániel.

Így hát felszálltunk mi is az autóbuszra, leültünk a két lány mögé, és mindenféle szellemességeket suttogtunk a fülükbe, ők meg nevettek. Közben elindult az autóbusz, zötyögött és melegített, lassan abbahagytuk az udvarlást, és elaludtunk. Akkor ébredtünk fel, amikor az autóbusz megállt a falusi piactér mellett. A piactéren nem járt senki, kezdett alkonyodni, és eléggé lehűlt a levegő, az árusok nyilván régen elkotródtak, viszont elég sok lezárt kerékpár volt ott szépen egymás mellé állítva. A két lány leszállt az autóbuszról, leszálltunk mi is. A lányok kiválasztottak két kerékpárt, kinyitották a zárat, felpattantak az ülésre, és elkarikáztak. Nevettek, és integettek nekünk.

Tátott szájjal álltunk ott Istenfélő Dániellel, és én bánatosan megjegyeztem:

— Ebben a faluban, úgy látszik, az a szokás, hogy akinek

dolga van a városban, az elbiciklizik a piactérre, itt hagyja a biciklijét, és amikor dolgavégeztével visszatér, ismét biciklire ül, és hazahajt.

— Nagyon jó szokás — mondta Dániel.

— Mit gondolsz, visszajönnek a lányok? — kérdeztem.

— Meg fogják bánni, ha nem jönnek vissza — mondta Dániel.

— Nem hiszem, hogy visszajönnek — mondtam csüggedten.

— Egész életükben bánni fogják — mondta Dániel. — Van itt kocsmá a közelben?

Volt. Bementünk, és szembetaláltuk magunkat egy halálfejű pincérral, aki olyan sovány volt, hogy csak a fehér pincérkabát és a fekete nadrág tartotta össze a csontjait. Tényleg nagyon sovány volt ez a pincér, én még életemben nem láttam ilyen sovány embert, keskeny vállakkal, horpadt mellel, mélabúsan álldogált ott pipaszár lábain, az ajtó mellett, és én arra gondoltam, hogy talán meg sem tud mozdulni, mert ha megmozdulna, eltörnének a lábai. De megmozdult, nem törtek el a lábai, hozott nekünk két törkölypálinkát, és nagyon udvarias volt, bár egy szót sem szólt hozzánk.

— Ez a pincér hamarosan meg fog halni — állapította meg Dániel. — Kár érte, mert csöndes, jóra való ember. Nem szeretem a fecsegő pincéreket.

— Alighanem tüdőbajos — mondtam.

— Akkor nem lehetne pincér — mondta Dániel. — Szigorú előírások szabályozzák az ilyesmit. Lehet, hogy a szerelem sorvasztja el.

— Lehet, hogy az ő orra elől is elbiciklizett egy szép, falusi lány.

— Mi is elsorvadunk egyszer — sóhajtotta Dániel.

— Elbicikliznek előlünk a lányok — sóhajtottam én is.

Így hablatyoltunk ott vég nélkül, miközben a sovány pincért bámultuk, és még többször rendeltünk nála törkölypálinkát. A kocsmá megtelt hangoskodó falusiakkal, egyre nagyobb lett a zsivaj, különösen egy öttagú társaság lármázott az egyik asztalnál, nagy sebességgel rendelték a borokat, a lehangosabb közöttük egy köpcös, vastag karú fickó volt, akit a többiek Bogyónak szólítottak. Leginkább ez a Bogyó rendelte ordítozva a borokat, és amikor a kehes pincér az asztalukhoz hozta, Bogyó hatalmasat csapott a vállára, a pincér szemmel láthatóan megroggyant, és

tényleg azt lehetett várni, hogy összetörnek a csontjai. Bogyó megégedetten szemlélte, és azt mondta ilyenkor:

— Jól van, Józsikám! Élni fogsz még egy darabig.

Nekem nagyon nem tetszett, hogy az a Bogyó így kínozza a nyiszlett pincéért, rosszálló pillantásokat vetettem arrafelé, és Bogyó észrevette ezt a borosüvegek mögül is. Felállt, odajött hozzánk, megállt az asztalunknál, és megkérdezte:

— Valami baj van?

— Nincs semmi baj — mondta Dániel.

— A barátod nagyon szemrehányóban néz bennünket — mondta Bogyó.

— Ő már ilyen kíváncsi természetű — mondta Dániel. — De majd leszokik róla.

— Szóval, nincs semmi baj? — kérdezte Bogyó ismét.

— Nincs — rázta a fejét Dániel.

— Akkor jó — mondta Bogyó, és Istenfélő Dániel vállára csapott.

Istenfélő Dániel meg sem mozdult. Bogyó elismerően bólogatott, aztán hirtelen az én vállamra csapott. Majdnem lebuktam a székről, súlyos keze volt ennek a falusi tahónak.

— Ti még sokáig fogtok élni — mondta Bogyó, és otthagyt bennünket.

Az egész kocsmá rajtunk röhögött. Szégyenltem magam, és mélységesen csalódtam Istenfélő Dánielben. Meg is mondtam neki.

— Úgy tudom, hogy te vagy a Lírikusok bandavezére. Orrba verhetted volna ezt a tahót.

— Öten vannak — mondta Dániel. — Ez még nekem is sok egy kicsit.

— Én is itt vagyok — mondtam harciasan.

— Te már elpuhultál — legyintett Dániel. — Amióta abban a portásfülkében üldögélsz, és klasszikusokat olvasol naphosszat, elpuhultak az izmaid.

— Készülnöm kell a vizsgákra — mentegetőztem. — Meg aztán szeretem is az irodalmat, akárcsak te.

— Titokban verseket is írok — súgta Dániel. — De ezt ne mondd el senkinek.

— Értem már — mondtam. — Ezért nem verted orrba Bogyót.

— Az irodalom elpuhítja az embert — mondta Dániel. — Mostanában azért szavalgatunk olyan keveset a Lírikusokkal. De azért remélem, hogy egyszer még találkozom ezzel a Bogyóval.

Más érdemleges dolog nem is történt már abban a kocsmában. Éjfélkor Józsi, a sovány pincér kikísért bennünket az ajtón, mert záróra volt.

— Megy ilyenkor autóbusz a városba? — kérdezte tőle Dániel.

— Nem megy.

— Hogyan jutunk akkor haza? — kérdeztem.

— Gyalog.

— Szálloda van ebben a koszos faluban? — kérdezte Dániel.

— Nincs — mondta a pincér, és otthagyt bennünket az ajtó előtt, a piactéren.

Ekkor már nagyon hideg volt, a szél is elkezdett fújni, és az eső is szemerkélt. Csúnya, novemberi éjszaka volt, és mi ott áll-dogáltunk tanácstalanul egy ismeretlen falu közepén.

— Szeretem a szűkszavú pincéreket — mondta Dániel. — Márpedig ez a Józsi pontosan ilyen. Kár, hogy meg fog halni hamarosan. Elsorvasztja a szerelem vagy valami más, veszélyes kór.

— Mi pedig meg fogunk gebedni ebben az istenverte hidegben — mondtam.

— Menjünk ki az országútra — indítványozta Dániel. — Elkapunk egy kocsit.

Az országúton még jobban fújt a szél, még jobban fáztunk, koci ellenben nem jött egy szál sem. A sötét falusi házak barátság-talanul meredtek ránk. Lehet, hogy ezek a házak belülről kellemesek és lakályosak, kívülről azonban így, sötét éjszakán módfelett ridegek és elutasítóak.

— Én figyelmeztettelek, hogy maradjunk otthon — emlékeztettem Dánielt. — Mostanában börtönről álmodom.

Istenfélő Dániel nem válaszolt, hosszasan gondolkozott, később megkérdezte tőlem:

— Mit gondolsz, van ebben a tetves faluban börtön?

— Biztosan van — mondtam. — Minden faluban kell lennie börtönnek. Így kívánja az illem.

— A börtönben fogunk éjszakázni — jelentette ki Dániel.

— Nem akarok börtönbe menni — tiltakoztam.

— Remek hely a börtön — mondta Dániel. — Masszív falai vannak, nem ázik be, és tűz duruzsol egy cserépkályhában. Éjszaka mindig kitakarítják.

— Azt sem tudjuk, merre van.

— Majd bevisznek bennünket — nyugtatott meg Dániel. —

Ellopunk egy biciklit, megjelennek a rendőrök, és bevisznek bennünket a jó meleg börtönbe. Ilyen egyszerű az egész.

— Egyáltalán nem láttam itt rendőrt.

— Majd megjelennek — mondta Dániel. — Ismerem őket. Amint ellopjuk a biciklit, itt lesznek a nyakunkon.

Visszamentünk a piacra, és még három kerékpárt találtunk ott. Kettő le volt lakatolva, a harmadikon nem volt semmilyen zár. Amikor közelebről megnéztük, rájöttünk, hogy miért. Régi, ócska, rozsdás kerékpár volt, lámpák nélkül, nem kellett azt bezárni, senkinek sem jutott volna eszébe ellopni. Istenfélő Dániel azonban meg volt vele elégedve. Intett, hogy üljek fel a csomagtartóra, ő elhelyezkedett az ülésen, és kigördültünk az országútra, vagyis a falu főutcájára. Nyikorgott alattunk az ócska kerékpár, de azért vitt bennünket, Istenfélő Dániel taposta a pedált, a fejünket meg áztatta a csendes őszi eső. A rendőrök meg még mindig nem jelentkeztek.

Elég sokáig kerékpároztunk ott, furcsa, hosszú falu volt ez, hosszúra nyúlt a főutcája, messzire eltávolodtunk már a piactértől, amikor észrevettük, hogy három ember ül az út közepén, a hideg betonon. Megálltunk. Istenfélő Dániel lefektette a kerékpárt, és közelebb mentünk az úton üldögélőkhöz. Rájuk ismertünk. Bogyó ült ott két cimborájával, és borosüvegeket szopogattak.

— Nicsak, nicsak — kedélyeskedett Dániel. — Vállveregető Bogyó és a kedves barátai.

— Már csak hárman vannak — mondtam.

— És milyen felelőtlenül viselkednek — mondta Dániel. — Leülnek a hideg betonra. Felfázhatnak. De ez a kisebb baj. A nagyobb baj, hogy akadályozzák a forgalmat. Agyongázolhattuk volna őket.

— Aztán száz évig magyarázkodhattunk volna a rendőrségen, hogy mi ártatlanok vagyunk — mondtam.

Ekkor már felálltak Bogyóék, és elindultak felénk. Istenfélő Dániel teljes erőből állon vágta Bogyót. Az hátratántorodott, hadonászott a kezével, szeretett volna megkapaszkodni a levegőben. Istenfélő Dániel még egyszer állon vágta, Bogyó lehemperegett az útszéli árokba, Istenfélő Dániel oda is utánament.

Én viszont ott maradtam az út közepén két ádáz képű falusi vagánnyal. Az egyiknek még behúztam egyet, de ekkor elkaptak két oldalról, és a kemény betonra csaptak. És elkezdtek módszeresen rugdosni.

— Dániel! — ordítottam. — Dániel, hülye vagy!

Istenfélő Dániel röhögve bújt elő az árokból, és odajött hozzánk, és szétcsapott az engem rugdosó tahók között. Az egyik jobbra, a másik balra szédelt el, aztán gyorsan eliszkoltak a sötétbe. Én meg feküdtem az úton, és levegő után kapkodtam.

— Kemény legény ez a Bogyó — mondta Dániel. — Ott lent, az árokban még orrba vágott egyszer.

Akkor láttam, hogy csöpög az orrából a vér.

— Összetörték a bordáimat — nyöszörögtem.

Istenfélő Dániel felrángatott, talpra állított, és megpróbált vigasztalni.

— Ne izgulj, nem törik el olyan könnyen az ember csontja. Arról van szó, hogy elpuhultál az utóbbi időben abban a portásfülkében. Ez az ülő foglalkozás átka.

— Galádul magamra hagyta! — mondtam az oldalamat tapogatva. — Kiszolgáltattál ezeknek a gyilkosoknak.

— De visszatértem még idejekorán — mondta Dániel. — És miattad Bogyó végleg kicsúszott a kezeim közül. Pedig szerettem volna még egyszer-kétszer vállon veregetni. Gyerünk, biciklizzünk vissza, a piactér felé.

— Mozdulni sem tudok — mondtam. — Fájnak a bordáim.

— Majd én viszlek — mondta Dániel. — Aztán meg visznek a rendőrök. Most már itt lesznek hamarosan, majd meglátod.

Felültünk ismét a biciklire, és elindultunk a piactér felé. Ezúttal igaza lett Istenfélő Dánielnek. Talán még száz métert sem tettünk meg, amikor megállt előttünk egy rendőrautó. Megálltunk mi is. Az autóból két fiatal, esőkabátos rendőr szállt ki, az arcunkba világítottak. Főleg Istenfélő Dániel vérző orrát nézték.

— Mi történt? — kérdezték.

— Elestünk a biciklivel — mondta Dániel. — A barátom megütötte a bordáit.

— Ezen a kerékpáron nincs lámpa — mondták a rendőrök.

— Nincs — hagyta rájuk Dániel.

— Ez szabályellenes — mondták szigorúan.

— Nem tehetünk róla — mondta Dániel. — Nem a miénk a kerékpár.

— Hát kié?

— A piactérről vettük el — mondta Dániel.

— Szóval elloptátok.

— Csak kölcsönvettük — mondta Dániel. — Fáztunk, és ezért bicikliztünk egy kicsit.

— Üljetek be a kocsiba!

— Rendben van — mondta Dániel. — De előbb vigyük vissza a kerékpárt a piactérre. Biztosan valami becsületes parasztemberé, aki majd holnap kétségbeesetten fogja keresni.

— Ne aggódj te a becsületes parasztemberért — mondták a rendőrök. — A kerékpárt is bevesszük a rendőrségre.

Beültünk hát az autóba, a rendőrök berakták a kerékpárt a csomagtartóba, a kerékpár első kereke és a kormányja kilógott, úgy látszott, hogy minden pillanatban kiesik, de nem esett ki.

A rendőrállomás a főutca másik végén volt, egy koszlott, sárgára meszelt épület, ami inkább falusi vasútállomásra hasonlított, mint rendőrállomásra. Egyetlen ablaka világított csupán, ott nyilván az ügyeletes gubbasztott a telefon mellett. De minket nem oda vezettek be, hanem egy másik irodába, ahol két íróasztal volt, és egy vaskályha, és én már akkor kételkedni kezdtem abban, hogy a börtönben cserépkályha van.

A rendőrök levetették az esőkabátjukat, leültek az íróasztalok mögé, az egyik papírt és golyóstollat vett elő, a papírt az asztalra fektette, és megkérdezte a nevünket és a lakcímünket. Mi ácsorogtunk az iroda közepén, és bementük nevünket és a lakcímünket. Akkor a rendőrnek hirtelen eszébe jutott, hogy elkérje a személyazonossági igazolványainkat. Odaadtuk neki. Ellenőrizte az adatokat, és megjegyezte:

— Szóval, ti amolyan városi strigók vagytok? Kerékpártolvajok.

— Nem vagyunk tolvajok — mondta Dániel. — Csak kölcsönvettük a kerékpárt.

— Ismerjük mi az ilyen városi striciket — mondta a rendőr.

— Szombaton este eljönnek ide, a faluba, ellopják a kerékpárokat, behajtják a városba, és vasárnap reggel eladják az ócskapiaccon.

— Nem is a város felé mentünk, amikor leállítottak bennünket — jegyeztem meg csöndesen.

A rendőr ettől kissé zavarba jött, ezért durván rám förmedt.

— Neked sunyi képed van! Akkor beszélj, ha kérdezlek!

Fogta a papírlapot és az igazolványainkat, és átment a szomszéd irodába. Kisvártatva írógépkopogást hallottunk. A másik rendőr, aki eddig nem szólt, és nem csinált semmit, cigarettára gúj-

tott, és figyelt bennünket. Istenfélő Dániel időnként megdörzsölte az orrát, én meg az oldalamat tapogattam. Vártunk.

Jó félóra múlva jött vissza a kérdezősködő rendőr, hozta a leépelt jegyzőkönyvet. Az íróasztalra tette és odaintett bennünket.

— Olvassátok el, és írjátok alá.

Rövid jegyzőkönyv volt, és azt írta benne, tetten értek bennünket kerékpárlapáson. A kerékpárt a városba akartuk hajtani eladás céljából. És azt is írta még a jegyzőkönyvben, hogy részegek voltunk.

— Ezt mi nem írhatjuk alá — mondta Dániel.

— Miért?

— Túl sok benne a valótlanság.

— Ahhoz képest, hogy milyen ócska stricik vagytok — mondta a rendőr —, ahhoz képest még egészen enyhén fogalmaztam.

— Számunkra nem elég enyhe — mondta Dániel.

— Ne vacakolj velük — mondta most a másik rendőr, aki eddig nem szólt semmit. — Zárd be őket a börtönbe, reggel behívjuk a vizsgálóbíró, akkor majd aláírják a jegyzőkönyvet.

— Helyes — bólogatott Dániel. — Majd a vizsgálóbíróval megbeszéljük a dolgot. Bizonyára intelligens ember. Mi, intelligens emberek könnyen szót értünk egymással.

— Kifelé — mondta ingerülten a rendőr, akinek nem akartuk aláírni a jegyzőkönyvet.

Kituszkolt bennünket az irodából, és kivezetett bennünket az udvarra. Az udvaron villanyt gyújtott. Az eső még mindig esett, és mi kerestük a börtönt. Az udvar másik végében egy rogyadozó, kis épület állt, a tető előrecsúszott rajta. Dűledező fészere vagy lomtárra emlékeztetett. Istenfélő Dániel felháborodva megkérdezte:

— Ez a kajla bodega lenne a börtön?

— Prima vasajtja van — mondta büszkén a rendőr.

— Remélem, van bent cserépkályha — mondtam.

— Cserépkályha, az nincs — mondta a rendőr. — Márványkandalló van bent.

— Remélem ég már a tűz benne — mondta Dániel.

— Természetesen — mondta a rendőr.

Kitárta az ajtót, villanyt gyújtott, aztán ránk csapta a vasajtót. Akkorát dördült, hogy a falusi kutyák hideglelésen felugattak ott, a környéken.

Körülnéztünk ebben a szánalmas sufniiban, mert szánalmas volt, belülről is, akárcsak kívülről. Három sodronyos ágy állt ott a

falak mellett, matrac nem volt rajtuk, csak egy-egy kopott pokróc, a pokrócok nyirkosak voltak, és nyirkos, hideg volt a levegő is.

— Nincsen sem cserépkályha, sem kandalló — jegyeztem meg.

— Másodszor csalódtam ebben a faluban — mondta kiábrándultan Dániel. — Ez már sok. Soha többet nem jövök ide. Nyugodtan nevezd jellemtelen, hazug gazembernek, ha én még egyszer beteszem a lábam ebbe a tetves faluba.

— Itt is éppen olyan hideg van, mint kint — mondtam.

— De legalább nem ázunk.

— Ez igaz.

Tébláboltunk ott, a sodronyos ágyak között, csapkodtunk a karjainkkal, egyre jobban fáztam, és a bordáim is fájtak nagyon. Fejünk felett egy kis, gyöngö villanyégő sápadozott, mintha az is megdermedt volna a hidegben.

— Szeretném, ha Marcella néni még mindig főzné a kukoricát a házunk előtt — mondta Dániel később.

— Mi is megmelegedhetnénk a tűz mellett — mondtam.

— Amikor eladta az utolsó főtt kukoricát is, letette a kondért a földre és nagy tüzet rakott — méltázott Dániel. — Nagy tüzet rakott, csak úgy, magának. Az utóbbi időben fázós volt már szegény. Tüztelt, tüztelt ott a ház előtt, nézte a lángokat, a tűz pedig bevilágította a fél utcát. És akárki megmelegedhetett annál a tűznél.

— Én is melegedtem ott néha — mondtam.

Istenfélő Dániel odament a vasajtóhoz, és ököllel dörömbölni kezdett. A kutyák ismét felugattak, aztán lépések zaja hallatszott, kinyílt az ajtó és a jegyzőkönyves rendőr dugta be a fejét.

— Mi van?

— Fára lenne szükségünk — mondta Dániel. — Szeretnénk tüzet gyújtani itt, a cella közepén.

— Itt tilos tüzet gyújtani — mondta a rendőr. — Leéghet a börtön.

— Nem lenne kár érte — mondta Dániel. — De azért majd vigyázunk rá. Meg egyébként is földes a padlója, nem éghet le itt semmi.

— Tilos tüzet gyújtani — ismételte a rendőr. — Ez az egyetlen börtönünk van, és mi nagyon szeretjük. Óvjuk tűztől és víztől.

Azzal ismét ránk zárta az ajtót, és otthagytott bennünket.

Istenfélő Dániel csüggedten leült az egyik ágyra, beburkolózott a nyirkos pokrócba, és merően nézte a cella közepét.

— Elképzelem, hogy itt most tűz gyullad fel, és magasan lobognak a lángok — motyogta maga elé.

Leültem én is a másik ágyra, beburkolóztam a másik nyirkos pokrócba, és én is megpróbáltam elképzelni, hogy magasra csapnak a lángok. Sokáig csak a hideg földet láttam, dehogy is csaptak magasra a lángok, később azonban elbóbiskoltam. És akkor izzani kezdett a föld, ott, a falusi börtöncella közepén. Sötétvörös pont jelent meg, egyre nagyobbodott, egy halom parázs bukkant elő valahonnan a föld mélyéből, aztán egyszer csak a cella közepére csoszogott Hegedűs Marcella néni, és száraz gallyakat dobott a parázsra. Lassan, nagyon lassan tüzet fogtak a száraz gallyak, Hegedűs Marcella néni meg türelmesen táplálta a tüzet. Fellobbant a tűz, megvilágította az öregasszony arcát, csakhogy ekkor a tűz már nem a börtönben égett, hanem ott, abban a külvárosi utcában, Hegedűs Marcella néni háza előtt.

Nem aludtam, csak bóbiskoltam vacogva a sodronyos ágy szélén, tudtam, hogy félig ébren álmodok, de így is jólesett látnom, hogy növekszik a tűz ott, a mi utcánkban. Sötét éjszaka volt, a tűz egyre szebben világított, az utca végén felbukkant egy tricikli, Kucsuk cukrász két unokaöccse jött haza az autóbusszállomás melletti kioszkból, mindig éjfél tájban szoktak hazajönni, egyikük hajtotta a triciklit, a másikuk pedig ült benne. Most Hasszán hajtotta a triciklit, és Ali üldögélt kényelmesen elől, mindenféle üres edények között, amelyeket majd reggel megtöltenek mindenféle édességgel, és viszik árulni a kioszkba. Hasszán és Ali is szerették a tüzet, őszi estéken gyakran lekuporodtak Hegedűs Marcella néni mellé, most is megálltak, odamentek a tűzhöz, kezüket a lángok fölé tartották, a tenyerük olyan rózsaszínű volt, mint a négerké. Hegedűs Marcella néni egy kisüveget vett elő köténye zsebéből, kortyolt az üvegből, aztán megkínálta törkölypálinkával a két törököt is, de azok tiltakozóan magasra emelték karjukat, ők csak az édességet szerették, szeszes italt sohasem fogyasztottak.

Egy pillanatra felriadtam, mintha telefoncsörgést, kiabálást, ajtócsapkodást hallottam volna a rendőrállomás felől, de aztán megnyugodtak a rendőrök, és én minden eddig látottnál nagyobb tüzet képzeltem magam elé. És magasra is nőtt a tűz, az egész utcát bevilágította. Hasszán és Ali eltűntek, nyilván lepihentek már Kucsuk házában, a cukrászda mögött, Hegedűs Marcella néni azon-

ban a tűznél maradt, már vastag akácfahasábokat dobált a lángok közé, egyre fürgébben mozgott, és egyre fiatalabb lett, olyan fiatal, mint amikor még járta az országot és a világot, és adta vette a különféle szajrét, igaz, abban az időben még nem gyújtott tüzet a háza előtt, de engem most egyáltalán nem zavart, hogy fiatalon ugrál a tűz előtt, sőt örültem is neki, mert éreztem, hogy a tűz engem is megvilágít, bár egyáltalán nem melegített, hiszen én a börtönben voltam, az agyam egyik felével azért ezt is tudtam.

Felébredtem. Megvirradt, az ajtó felett, magasan egy kis, koszos ablak volt, tompán beszűrődött a reggeli fény. Istenfélő Dániel a szemközti ágy szélén ült, lógatta a fejét, mint egy szomorú ló, ő is felébredt már, de nem mondta el, hogy ő mit álmodott.

Ideje sem lett volna, hogy elmondja, mert már jött a mi rendőrünk, kinyitotta a vasajtót, és fáradt hangon ránk szólt:

— Gyertek. Megérkezett a vizsgálóbíró.

A fiatal rendőrnek nyúzott volt az arca, a két szeme bedagadt, olyan volt mintha végigkorhelykedte volna az éjszakát. Feltápáskodtunk a sodronyos ágyakról, vacogtunk, mert fáztunk nagyon és Istenfélő Dániel csöndesen megjegyezte:

— Miféle vizsgálóbíró? Legfeljebb nyeszlett kihágási bíró lesz az.

Pedig az illető mégis inkább vizsgálóbíróra emlékeztetett. Szétvetett lábakkal állt az őrszoba közepén, hatalmas ember, olyasféle, mint Istenfélő Dániel, csak hogy a bírónak még fenyegetően meredező harcsabajusza is volt, és szúrós szemekkel méregetett bennünket. Kétoldalt mellette, a padlóra helyezve bevásárlószatyrok heverték tele gyümölcscsel és zöldségfélével, megnéztük a szatyrokat, és ettől kezdve a vizsgálóbíró már nem volt annyira félelmetes.

— Az embert még vasárnap reggel sem hagyják nyugodtan bevásárolni — mondta panaszosan a bajuszos ember. Leült az egyik íróasztal mögé, intett a rendőrnek, az kerített még két széket, és minket is leültettek. Közben csöndesen bejött a másik éjszakai rendőr is, és a két rendőr megállt a hátunk mögött.

— A jegyzőkönyvet nem írjuk alá — mondta Dániel, aki kezdett magához térni a meleg irodában. — Valótlanságokat tartalmaz.

— Hagyjuk most a jegyzőkönyvet — legyintett a vizsgálóbíró. — Meséljétek el, hogyan kerültetek a faluba, és mi mindent csináltak itt.

Készségesen elkezdtek mesélni. Elmondtuk, hogy két falusi lánnyal autóbuzsoztunk idáig, aztán a lányok faképnél hagytak bennünket, mi pedig beültünk a kocsmába, és megittunk néhány törkölypálinkát. Szegény Hegedűs Marcella nénit is emlegettük, de ez nem érdekelte a vizsgálóbíró.

— Kivel ismerkedtetek meg a kocsmában? — kérdezte.

— Senkivel — mondtam. — Békésen iszogattunk ott, és figyeltük, hogy mennyire szenved Józsi, az a kehes pincér.

— Aztán megismerkedtetek Bogyóval — mondta a vizsgálóbíró.

Egymásra néztünk Istenfélő Dániellel, és nem értettük, hogy az miért fontos.

— Odajött az asztalunkhoz, és vállon veregetett bennünket — mondta Dániel. — Azt mondta, hogy még sokáig fogunk élni.

— Ez volt minden?

— Ez.

— Hát jó — hagyta ránk a vizsgálóbíró. — Szép, békésen be-rúgtatok, éjfélkor pedig kiraktak benneteket az utcára. — Meséljétek tovább.

Elmondtuk, hogy nagyon fáztunk, elcsaptunk egy gazdátlan biciklit, karikáztunk vele a főutcán, hogy kimelegedjünk egy kicsit, végül jöttek a rendőrök, és behoztak bennünket. Hozzátettük még, hogy a börtönben nagyon csalódtunk. Egy rendes falunak lehetne rendesebb börtöne is.

— És Bogyó? — kérdezte a vizsgálóbíró.

— Mi van Bogyóval? — kérdeztem vissza.

— Úgy értesültem, hogy akkor éjjel még találkoztatok vele.

Istenfélő Dániel idegesen rám nézett, és azt mondta:

— Úgy látszik, erről is tudnak.

— Mi mindenről tudunk — mondta a bíró. — Ez a dolgunk.

— Bogyóék az út közepén üldögéltek — mondtam. — Ez szabályellenes.

— Erre ti megvertétek őket.

— Nekem összerugdosták a bordáimat — mondtam.

— Ezért aztán kicsit megfenyítettük őket — mondta Dániel.

— Nem volt az komoly verekedés.

— Akkor még nem — mondta a vizsgálóbíró, és hátradőlt a széken. — Bogyót az éjjel halva találták a háza előtt. Valaki le-szúrta hátulról.

Síri csönd lett az őrszobában. Néztem a vizsgálóbíróra, és egyszer csak nem láttam, eltűnt előlem, és csak a mögötte levő, sárga

falat láttam, de azt is elmosódva, nagyon messziről. Mögöttem fenyegetően szuszogott a két fáradt, fiatal rendőr, az volt az érzésem, hogy kétoldalt a fülemhez hajolnak, és egyre hangosabban szuszognak. Percekig hallgattunk, a bíró lassanként ismét megjelent előttem, és mintha kajánul vigyorgott volna harcsabajsza alatt. Nagysokára tudtam csak megszólalni, a hangom olyan rekedt volt, mintha vattát tömtek volna a számba.

— Dehát mi a börtönben voltunk — krákoztam.

— Persze hogy a börtönben voltatok — mondta jóságosan a vizsgálóbíró. — Előbb azonban berúgtatok, és megvertétek Bogyóékat. Bogyó két cimborája már vallott. Aztán, mikor azok elszaladtak, ti követtétek Bogyót, és leszúrtátok. Nem tagadom, izgága, haszontalan ember volt, de mégis ember volt. Nem kellett volna megölni.

— Sohasem öltünk embert — mondta sápadtan Dániel. — Verekedni verekedtünk néha, de embert nem tudnánk ölni. Egyébként is itt voltunk a börtönben.

— Az orvosok már vizsgálják a hullát — mondta a bíró. — Hamarosan megtelefonálják az eredményt. Megtudjuk majd, hogy mikor halt meg a Bogyó. Ti pedig addig meséljétek el részletesen még egyszer, hogy mit csináltatok a falunkban.

És mi egymás szavába vágva meséltünk újra, és valóban részletesen. Az autóbusról, a kocsmáról, a piactérről, a biciklizésről, a verekedésről. A rendőrök szuszogása mind közelebről hallatszott, meleg lett nagyon a szobában, mindketten rettenetesen izzadtunk, valahol egyszer megszólalt egy telefon, de mi nem figyeltünk semmire, csak mondtuk a magunkét, és bizonygattuk, hogy nem vagyunk gyilkosok.

Észre sem vettük, hogy mikor nyílt az ajtó, és mikor jött be Józsi, a pincér. Egyszer csak ott állt mellettünk, vékonyan és halálra ítéltén, elegáns, sötétbarna felöltő tartotta össze a csontjait, ő meg benyúlt a belső zsebébe, és egy hosszú kést húzott elő. A kést letette az íróasztalra.

— Ezzel a késsel szúrtam le Bogyót — közölte halkan.

Ismét nagyon nagy csönd lett az őrszobában, most még a két rendőr szuszogása sem hallatszott.

— Józsikám, miket beszélsz? — hüledezett a vizsgálóbíró.

— Megölttem a Bogyót.

— De hát miért?

— Gyakran veregette a vállamat.

— Ezért?

— Nem szeretem, ha veregetik a vállamat.

Istenfélő Dániel megpróbált felkelni a székről, de egy rendőr-kéz visszanyomta. Beszélni azonban megint nem beszélt senki. Valamennyien Józsit néztük, ő meg a kést nézte az íróasztalon. Hallgattunk egészen addig, amíg be nem jött egy harmadik rendőr, és valamit súgott a bíró fülébe.

— Bogyót éjjel két óra és négy óra között ölték meg — közölte a vizsgálóbíró.

— Ezt a két strigót nulla óra ötven perckor hoztuk be az őrszobába — mondta a hang a hátunk mögött.

Istenfélő Dániel most már szabadon felállhatott, felálltam én is. Istenfélő Dániel előzékenyen felajánlotta a széket Józsinak, a sóvány pincérnek.

— Üljél le, Józsikám — sóhajtott a vizsgálóbíró.

— A kerékpártolvajokkal mit csináljunk? — kérdezte a jegyzőkönyves rendőr.

— Írják alá a jegyzőkönyvet, és menjenek haza — mondta elkeseredetten a vizsgálóbíró, akinek egyáltalán nem tetszett, hogy így alakultak a dolgok.

Aláírtuk a jegyzőkönyvet. De még mennyire, hogy aláírtuk. Alig vártuk, hogy kikerüljünk a rendőrségről, és hogy kikerüljünk ebből a faluból. Továbbra is esett a novemberi eső, de mi azt sem bántuk, rohantunk a piactérre, és felkapaszkodtunk az első, reggeli autóbuszra. Az autóbuszban szólalt csak meg Istenfélő Dániel:

— Józsi a börtönben fog meghalni.

— Bogyó szabadlábban halt meg — mondtam. — Neki szerencséje volt.

— Szegény Bogyó — mondta erre Dániel.

— Szegény Józsi — mondtam.

Ezúttal is elaludtunk ott, a buszban, és én örültem, hogy nem álmodom börtönről. Mert akkor már biztosan tudtam, hogy az rosszat jelent. És később is örültem, hogy még sokáig, hónapokig nem álmodom börtönről. Megjött a tél, és én egész télen messze elkerültem a börtönöket.

A RÜHES KECSKEGIDA*

RADOSLAV BRATIĆ

Volt egyszer egy szegény ember, azt se tudni, rongyos volt-e inkább, vagy éhes. Az égvilágon semmiye sem volt egy rühes gödölyén kívül, amely kutyaként futkározott utána, és naphosszat mekegett, nehogy eltévedjen ő vagy a gazdája a rengetegben vagy valamely járatlan úton. A juhászok nem azt mondták: „Őrizkedj a farkastól és a medvétől”, hanem: „Isten őrizz a rühes gödölyétől!” Egész nap a fülüket hegyezték, hogy idejében meghallják a rühes kecske hangját, és odábbálljanak a nyájjal. Amikor pedig váratlanul jött, mindenfelől utánadobták a botot, kővel hajigálták, végighúztak rajta, vagy úgy elagyabugyálták, hogy még siralmasabban mekegett fájdalmában.

Egyszer a szegény ember elment a vásárba. Útközben nagy siránkozva magyarázta a gödölyének, hogy kénytelen megválni tőle, el kell adnia őt, mert csak így menekülhetnek meg az éhhaláltól. Ahogy mennek, mendegélnek, egyszer csak két kígyó állta el az útjukat. Egy kicsi meg egy nagy. A gödölye megriadt és elfutott, a szegény ember pedig előkapta a furkósbotot, és agyoncsapta a nagyobbikat. Már éppen ráemelte a kisebbikre is, de az bizony váratlanul megszólalt: „Ne ölj meg, én vagyok a kígyókirály lánya. Elvezetlek apámhoz, meglásd, gazdagon megjutalmaz, megtanít a növények és állatok nyelvére, s akkor majd mindig tudod, mit beszélnek, és kire panaszkodnak.” Amikor a szegény ember ezt hallotta, úgy elcsodálkozott, hogy a furkó megától kiesett a kezéből. Így aztán megkegyelmezett a kisebbik kígyó életének. Az meg mindenben fölokosította, hogy s mint viselkedjen az apja előtt. A szegény ember úgy is tett. Amikor a király a lába elé

* A szerző *Slika bez oca* című Andrić-díjas elbeszéléskötetéből

rakta a nagy láda kincset és aranyat, ő visszautasította. „Vagy elviszem a lányod — mondta —, vagy pedig megtanítasz a nyelvére mindannak, ami él és mozog, de nem értjük.” A király hí-melt-hámolt, megpróbálta lebeszélni, de amikor látta, hogy a szegény ember nem tágít, a végén csak elárulta ennek a különös nyelvnek a titkát, majd útjára bocsátotta.

A szegény ember boldogan elszaladt, hogy megkeresse a gödölyét. Amint beesteledett, egyszer csak meghallotta a hangját: „Ne keress, itt kocogok én a nyomodban, megvédelek minden bútól, bajtól. Hanem kukkants a tarisznyádba, találsz benne valamit! De jól jegyezd meg, soha meg ne verd a kecskegidát, és ne kínozd az állatokat, mert különben mindenedet elveszíted!” Amikor a szegény ember belenézett a tarisznyába, teli zacskó aranyat talált benne. Ekképpen meggazdagodott, azután nemsokára meg is nősült.

Egyszer megrakta a lovát daróccal, és feleségestül elindult egyenest a stolaci kallóba. Amikor megérkeztek, lerakodtak, aztán a kövér darócgöngyölegeket valahogy beerőltették a posztómalom keskeny ajtaján. Alighogy a molnár a fakalapácsok alá igazította a posztót (mindenkinek elszorul a szíve a malomgép meg a lezúduló víz félelmetes dübörgésétől), hallja ám az ember a kecskegida hangját: „Rosszul bánsz a kancával, nagyon meghúztad a hevedert!” S az ember tüstént megengedte a ló hevederét, de elfordítja a fejét, nem akarja, hogy lássák, mennyire szepeg. A zsebből elővesz egy darab sajtot, és majszolni kezdi. Az arcán szétkeni a zúgóból szétfreccsenő vízcseppeket, kitorli és kiszedi szemé sarkából a csipát. Mire a gödölye: „Vess nekem is egy kis sajtot, éhes vagyok!” S az ember rögvést egy falat sajtot vetett a patakba.

A főmolnár megszámolta a fehér posztóvégeket, és bicskával hét rovást vésett a gerendába. Valamit ordít, de a folyó zúgása mindent elnyel. Elég, ha csak ránéz az ember, rögtön látja, hogy a biși tehernyergek mennyivel szebb kidolgozásúak, mint a stolaciak. A kallómester fogta a posztóvéget, úgy meglódlította, mint ha egyenest a malomárokba akarná dobni. Az asszonynak leesett az álla, egyszeribe belefagyott a szusz. De nem, a nagy, fekete, vizes kalapácsok dobolni kezdtek a posztón, puhították, hajtogatták minden oldalról, így enged majd meg a szövés ereje.

A kanca újból nyerített, erre a szegény ember kidugta a fejét a malom ablakán, hogy lássa, mi van. Abban a pillanatban lere-

pült a kalapja, beleesett a mély malomárokba. Az asszony fölsikoltott, úgy megijedt mintha legalábbis a feje repült volna el az urának. De hát úgy igaz: kalap nélkül félelme; mióta az eszét tudja, viseli. Kalap nélkül már nem is az az ember, és a fej sem ugyanaz.

Amikor a kalapácsok kiverték a posztót, megpuhították és kinyújtották, a kallómester a gerendákra terítette, hogy száradjon. Az ember előkotorta a bukszát, és hozzáfogott, hogy leolvassa a pénzt. De közbeszólt a gödölye: „Ha a molnár megnyálazza a pénzt, a sátánnal cimborál!” Úgy is volt. Alighogy megolvasta, a molnár nyelve táncra perdült, és megnyalintotta a bankókat. A szegény ember erre kifordult a malomból, és szó nélkül rakodni kezdett. Az asszony izgatottan és ijedten utánasietett. Amikor elindultak, és már jó darab utat megtettek, a kanca fölnyerített, az ember pedig éktelen hahotába tört ki.

„Mi az? Miért? nevensz? — kérdezte a felesége.

„Azt nem mondhatom meg semmiképp!” — felelte az ember.

„Mondsza, ugyan, mondsza!”

„Nem és nem!”

Amikor rájuk esteledett, az ember lerakodott a lóról, és letáboroztak az erdőben. Farkasüvöltés meg más erdei vad hangja halatszott. „Hagyjátok, hogy leöljük a gödölyét meg a kancát, lesz elég hús nekünk is meg nektek is!” — üvöltötték a farkasok, persze, a szegény ember minden szavukat értette. De a kutyák sem hagyták annyiban, hanem veszettül visszaugattak. A fiatalabbak azt, hogy „Öljétek, öljétek!”, az idősebbek meg ezt: „Ide ne mészkedjétek, mert megszabdaljuk az irhatókat! Kapunk mi elég húst a gazdánktól!” No, hát a farkasok szépszerével meggondolták magukat. Másnap reggel aztán az ember fogta a kést, és sorra leöldöste a fiatalabb kutyákat, a legöregebbeket pedig meghagyta.

„Mondd meg, mondd meg! — hangolt az asszony. — Miért irtottad ki az ebeket?”

„Most nem mondhatom meg, majd odahaza megtudod!”

Amikor hazaértek, az ember a kanca fejére akasztotta a zabostarisznyát, hadd egyen. Odamegy a lóhoz a ház vén kakasa, nem állhatja szó nélkül: „Hát te mért nem abrakolsz, ha egyszer tele van a zabostarisznyád?” „Eh, neked örökké a kosztoláson jár az eszed, én meg legszívesebben sírhatnék! — felelte a ló. — A gazdám meg akarja tanítani a feleségét az állatok nyelvére, pedig a jó isten megmondta, hogy asszonyféle nem ismerheti a világ

teremtésének egyetlen titkát sem, mert mindenféle bajt csinálhat, és el fogja pusztítani a világot!” Mire a kakas: „Ugyan, ugyan! Egy felesége van a gazdának, és azt az egyet sem tudja kordában tartani! Miért nem vesz példát rólam? Nekem húsز feleségem van, mind a nyomomban jár, és szót fogad. Amikor búzaszemet talállok, csak azt mondom: Ko-ko-ko-ko! S mind odafut. A magot megeszem jómagam, nekik pedig mindegyiknek a fejére koppintok a csőrömmel, mégis szót fogadnak!” Amikor a gazduram ezt meghallotta, előverte a fütykőst, és kegyetlenül elpáholta a feleségét. „Ne bánts, ha istent ismersz — rimázkodott az asszony. — Soha többé meg nem kérdelem, miért nevensz, meg hogy miért ölted meg a kölyökkutyákat. Holtomiglan jó feleséged leszek!”*

A kakas ijedten rebtent föl az ajtóküszöbről. „Vendég áll a házhoz!” — vélekedett Kosara.

Stojan nem hallja az asszonyt, nagyban készülődik, ünneplőbe vágja magát, szavazni megy. Az éppen befutó Gvozdéniját sem hallja, aki szerszámot kér. A földeken kipereg a szem, mindjárt belemegy a zszisik, így kell annak lenni, mert öt pirosbetűs nap sorakozott fel egyvégtében. Ráadásul két tekintélyes szent közé beékelődött húsvét hete, úgyhogy Gvozdénija sehová sem mozdulhat. Ott sótlankodik a fal tetején, akár a madárijesztő, akkor-ka lett, mint egy bakarasz, aki látja, mind azt mondja: Nem eszik ez, nem is iszik, még levegőt sem szí. Csak zsémbel, dohog, a fejét csóválja, leszedi a keresztvizet mindenről és mindenkiről, aki a szeme elé kerül. Azt hiszi, majd az egész világ tótágast áll miatta. Hé, asszony, szállj le arról a magas lóról, értsd meg, nem te vagy az alsó malomkő, hogy körülötted forogjon minden. Úgysem értheted utol sem magad, sem más emberfiát. Úgy lesz, ahogy lehet, s nem másképp. Még nem mehetsz sem a föld alá, sem a mennyországba.

„Az asszony arra való, hogy szót fogadjon, és szüljön! — harsojga Stojan dühösen, mert hogy képtelen egy perc alatt fölfújni mindent. — Hogy meglovagolja őket az ember, amikor akarja, annyiszor, ahányszor kedve szottyán!”

„Márpedig ittend ők is éppen olyan egyenrangúak lesznek, akár mink!” — kiabálja Golub, s a szövetkezeti választási politikáért korteskedik. Mindent meghall, és mindenkinek úgy befelel, hogy igazán senkinek sem marad adósa. „Vigye a fehérnép is a jel-

* Hercegovinai népmese

mondatokat, nők is legyenek hatalmon, akárcsak mink. Ezt személyesen Šegrt ígérte meg nekik, amikor Bilecában beszédet tartott. Akinek nem smakkol a rokolya, ne tartson a házában!” Erre az alkalomra odahozták a szövetkezeti dzsipet is, amelyik mindenféle terepen boldogul, zörög és zakatol, meg benzint és mérget köpköd az emberek arcába.

„Olyan nincs, hogy én holmi rokolyára adjam a voksot. Nem én, ha addig élek is!” — kiáltja Stojan, amivel még inkább föl-paprikázza Golubot.

„Csak a nép árulói nem mennek szavazni!” — ordibál Golub, a friss sütetű szövetkezeti hatóság és Špiro hajdani árnyéka.

*Aki nem megy most szavazni,
Azzal tilos szóba állni!
Aki nem megy választásra,
Megcseszi azt Golub bátya! Oooooj!*

„Hát te kire fogsz szavazni?” — faggatja Golub Kosarát.

„Akár a fekete ördögre is, éppen csak arra nem, aki erőszakkal elhajtotta a meddő tehénkémet, és levágta a szövetkezeti dínomdánomra. Jusst se, még ha sose is látom meg a házam küszöbét!”

„Arra szavazol, akire édes mindannyian, meg akire mondják, jó asszony!” — ripakodott rá fenyegető hangon Golub, mint akinek a kezében összpontosult minden hatalom a török idők óta mindmáig.

„Lárifári ez, nem választás, csak azért csálnak oda, hogy beoltsanak bennünket. Tudják, hogy a nép nem szereti, ha injekcióstűvel döfködik. Minek szavazzunk, ha egyszer úgyszólván Špiro lesz az úr, ahogy eddig is!” — pörköl Kosara. Senki sem tudja meggyőzni, hogy Špirót leváltották, és elvitték.

Az egész falu ünneplőben van, egyedül Stojan öltözött úgy, mintha kapálni menne. Kilátszik a könyöke a rongyos kabátujjából.

„Ezzel a néphatalmat cseszegeted, szegénynek állítod be!” — vágta a szemébe Golub, akinek figyelmét semmi sem kerülheti el.

A nép kora reggel óta az iskola előtt zsinatol. Jankelja azt hiszi, ő lesz a Jani, ha elsőnek szavaz le, vagyis hogy nagy érdeket szerez vele a hatóság szemében. Stojan pedig valahol az udvar végében nézelődik, mint aki csak gusztlálni jött, mindenbe beleszagolni, de semmit meg nem fogni. A boltos megmarkolta a

jelmondatos tábla rúdját, s úgy lecövekelt, mintha gyertyát tartana az édesapja ravatalánál. Az iskolában ma nincs tanítás, de mi, gyerekek, piros pionírkendővel a nyakunkban, mindannyian itt vagyunk.

„Tudom, kire fog anyád szavazni!” — mondta az egyik iskolás Milojićának, mire általános verekedés tört ki. Amikor Golub közéjük rontott, csak ennyit mondott: „Mars haza, csesszen meg, aki ilyesmire tanít benneteket!”

Kosara tolakszik, várja, hogy odaérjen a dobozhoz, és bedobja a szavazócédulát. Ekképpen majd tőle is függ valami. Amikor odaért, becsúsztatva a papírt a doboz nyílásán, majd fűgén kifurakodott a tömegből. Golub utána szaladt, az iskolánál utoléri. Pontosan azon a helyen, ahol még mindig ott áll a tavalyi ünnepségre ácsolt díszemlény. „A vak kutiba dobtad a cédulát, amelyiken nincs név! Meg kell majd mondanod, ki beszélt rá. Az ilyeneknek tudni való, hol a helyük!” Közben megállás nélkül hadonász a jelmondatos táblával, amelyen ez áll:

*Van itt hús is, bőven görhe,
Szavazzunk hát a hősökre!*

Kosara zavarba jön, nem érti, mit tett. Aztán visszamegy, hogy még egyszer szavazzon.

„Kétszer szavazni, az nem lehetséges. Te már megmondtad, hogy nem akarsz senkit!” — szólt rá Golub.

Az iskolaudvarban hangzavar támadt. A diákok a rühes gida után szaladtak, egyre el akarták zargatni az iskola közeléből. Ordítózás, zűrzavar. Elöl a kecske, nyomában a választópolgárok, abajgatják, a hátára húznak vesszővel, virgáccsal, kövel dobálják, ki akarják akolbólítani a kapun. Golub nagy ívben meglendítette a táblát, hogy majd azzal csapja meg, de elvétette. Egy reccsenés, a rúd kettétört, ekkor látta, mit csinált.

„Az, aki az állami jelmondatokat tördösi, nem tanulta meg, mi a néphatalom, és nem méltó rá!” — hallatszott egy hang a tömegből, de nem akadt gazdája.

A gödölye rémulten mekegett, mintha nyúznák, s Kosarára rontott. Az asszony kapálódzik, hadonász, átkozódva védekezik. Stojan nem ismer a saját feleségére, sem a gida hangjára.

„Megeszi a lepra az egész iskolát!” — mondta Jankelja sátáni

nevetéssel. Az egyik választó ijedtében eldobta a szavazócedulát. „*Rühes, tetves, az mindegy — Kosz és lepra egyre megy!*”

Amiközben a nép lassan a szavazóládákhoz ért, és minden oldalról körülvette, mint valami bálványt, azok között, akik már szavaztak, a megkönnyebbülés lett úrrá. Szemtanúk mondják, hogy Kaja odament Vujicához, s így szólt: „Te, igaz lehet az, amit apád meg az egész falu mesél, hogy nem vagy férfi, nincs is férfimiskulanciád? Tudod mit, isten neki, gyere, próbáld meg, megengedem!” — és föltúrte a rokolyáját. Vujica csak elmosolyodott, és átment a másik oldalra. Igen ám, de azt mondják, a lány nem hagyta békén. Vujica valamikor estefelé kapta le a tíz körmérő az iskolaudvar kerítése mögött. Egyesek azt mondják, ijedtében nem bírt semmit, mások meg ellenkezőleg, azt, hogy Kaja ordított, ahogy a torkán kifért, úgy bégetett, mint a birka, amikor kopasztyák.

Másnap az egészségügyi nővér a boltos asszisztenciájával, megvizsgált minden iskolást, miközben emez kígyót-békát kiabált a tanítónkra, akit már egy teljes hónapja nélkülözünk. „Akin bármilyen gyanúsat észlelünk, annak az apja, anyja is meg lesz vizsgálva!” — fontoskodott a boltos a fehér köpenyes tündér körül lábatlanokdva.

Ugyanaznap hirtelen és váratlanul meghalt Stojan. A padláson kiterített, fehér abroszon nyújtózott ki olyan halálba merevült kifejezéssel az arcán, mintha valami fontosat akart volna még mondani. Inkább mosolygott, mint hogy bánkódott volna bármi után. Kendővel felkötötték az állát, hogy ne fecsegen odaát a másvilágon.

„Kinevette meg kigúnyolta a néphatalmat — ezért beszéd, korszorúk és gyász nélkül lesz elhantolva!” — rendelkezett Golub; folyton Špirót szidja, akinek a helyébe lépett, közben nem veszi észre, hogy egy húron pendül vele: egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Valaki elhíresztelte, hogy a rühes gödölye bevette magát a szövetkezeti ólakba, s hogy a ragály alattomosan terjed. Azt az ordítást és zűrzavart, azt az ijedelmet és rohangálást, egyik ólából ki, a másikba be, hát olyat még nem látott a világ. Szemügyre vettek minden kiskecskét, kiráncigálták a nyelvét, kifeszítették az állkapcsát, és hátravetették a fejét, de a rüheset nem találták. Meglapult, és hallgat. Ekkor Golub kiadta a rendeletet, hogy minden gödölyét vágjanak le, azaz erőnek erejével irtsák ki a leprát.

Így is lett. Leöldösték az egész kecskeivadékot, a húsát odavetették a biși kutyáknak.

„Na, és mi lesz, ha a terveink rühesednek meg, a rosseb essen beléjük?!” — kiáltott fel Jankelja, s maga sem tudta, mit mondjon erre. Azokat, akik suttyomban kecskehúst ettek, csakhamar leleplezték, és elnyerték büntetésüket.

„A rühös kecske Stojané!” „A rühös kecske Jankeljái!” „A rühös kecske a tanítóé” — hallatszott hol innen, hol onnan. Amikor pedig Golub megelégette a dolgot, dühbe gurult. „A rühös kecske Špiróé volt — fakadt ki —, aki IB-és nótákat énekelt, és megkapta a magáét! Mindig is a szövetkezeti élet kerékkötője volt!”

Aztán egy napon megjött az új tanítónő. „Rühesek vagytok mind, akiket az tanított, aki nincs már itt — volt az első szava. — S azok is lesztek, amíg rendet nem csinállok!” Pálcával abrih-tolta a fejüket, és hozzálátott a rendcsináláshoz.

Az iskola falkerítésén, Kosara fényképe gyanánt, az esőnek és mindenféle időjárású viszontagságnak kitéve, ott máladozott, korhadózott a vak doboz. Ki tudja, ki bújt bele nappal és éjszaka, ki vert ott fészket.

„Jé, az ördög praktikája! — hüledezett egy járókelő, tisztos távolságból szemrevételezve a kutit. — Leprafészek, alighanem!”

„Ördögök nincsenek, és nem is lesznek. Törvényileg be vannak tiltva!” — hallatszott Golub hangja.

„Nem lehet az isten törvényét semmi módon betiltani, ha egyszerű az övé a legerősebb!” — vélekedett az ember.

BORBÉLY János fordítása

MACULA (V.)

Regény

BRASNYÓ ISTVÁN

Egy elefántcsont ábrázoláson, amit majd utóbb megmutatnak nekem, látom, hogyan kap bele a szél a hosszú zászlóba, akár a láng, és szinte ebből bomlik ki az egész látvány, fölvonulás vagy menetelés jobbról balfelé, tehát a szemközt fújó szélben, de mire az alakok megnövekednek, hogy pusztá szemmel is jól kivehetők legyenek, eléri a csont peremét, és csak értelmetlenül tolonganak egy szakadék szélén, előre-lendített lábukkal tapogatózva a másik csontlap után, amely azonban hiányzik, és lehetséges, sőt biztosra vehető, hogy a lapok egész sora hiányzik, a menet végérvényesen megszakad, esetleg ismeretlen helyeken folytatódik, külön-külön, más és más zászlók alatt, és egyedül csak a zászlók maradtak épek, a sereg pedig körös-körül megbomlott és szét-szakadozott, és céltalanul nyomul előre, kelevézeket emelve és pajzsokat hordozva, és mindezt mívégre, ütközetbe sem bocsátkozva, hanem csak éneklésre tátott szájjal, vagy valami csodán ámulva el, ami ott tornyosul előttük a magasban.

Ha igyekeznék meghatározni vagy betájolni helyemet ezen a faragványom, valahol ott lehetne az, ahol a menet a semmiből előkanyarodik, a zászló csücskétől vagy lobogásától félig eltakarva, mert onnan bizonyára áttekinthetném az egész, porba és lángolásba fúló, letisztázatlan látványt, amit a faragás csak elnagyolva és töredékeiben adhat vissza, hordalékát nyújtva a jelenetnek, hagyva a fölösleges bámészkodókat, életükért rettegőket és hiábavalóan lemészároltakat, a minden tekintetből istentelen vonásokat, amelyek egy nagy seregnek a velejárói, együttthatói, és ez itt csak csupa fegyelem, amit az alkotó természete követelt, meghazudtolva magát az alkotót. Mert eredetileg ott lett volna az én helyem, és ott is leghátul, az olyan csapatokban, ahol a nem hivatásos fegyverforgatók haladnak, és a diosőségben semmi keresnivalójuk, akik kilógnak a világból, akár a nadragulya termése, ijedezők és fejvesztettek, és ilyenkor legföljebb arra használhatók, hogy agyonti-

porják egymást, tehát érdemes letagadni őket, vagy tudomásul sem venni, akár a följebbvaló előnytelen tulajdonságait: az ércet nézd, és ne a salakot!

— Pakolnak innen vagy nem pakolnak? — vetették föl a kérdést a törzsohöz tartozó örökösök, és időzött rajtunk a kellemetlen pillantásuk, mintha mindahányuknak üvegszeme lenne; én már meg is bújtam védnököm mellett, szinte a hóna alá nyomtam a fejemet, onnan tekingettem kifelé, és vártam, ugyan mi rossz következhet ránk. Még hogy ekkora gorombaságot!

— Én teljesen ártatlan és ártalmatlan vagyok — szerettem volna hangsúlyozni előttük, ha lett volna bátorságom ahhoz, hogy kiperdüljek a porond közepére.

— Ugyan már! Ugyan már! — tette a méltatlankodót az asszony-ság, akinek fölszaladt a szem a harisnyáján, de azért indulatos volt a képe, és az álla alatt olyasféle fölfújt tasak képződött, akár a hím békáknak, amikor párzani készül.

És egyáltalán, valahogy mindenki eltorzult, elsősorban a szeme húzódtott a halántéka felé, meg a szája állt vicsorgóra: nagy szerencsénk volt, hogy már elsatnyultak a tépőfogaik, és részben azok a satnyák is kihullottak.

— Göngyfogor! — rikoltottam, mert eszembe jutott, vagyis mert más nem jutott eszembe, annyira kényelmetlenül, hogy ne mondjam, végveszélyben éreztem magamat —, erről szólnak a versek is! — Hanem, hogy semmiféle verset nem tudtam, itt megintcsak kénytelen voltam igénybe venni jótevőmet, arra gondoltam: mi lenne akkor, ha sírva fakadnék a kebelén?

„Árva kis elveszett lény, és hogy zokog” — talán a segítségére lehetnék ezzel, csupán az a kérdés, megérdemli-e nagylelkűségemet, esetleg alaposan fölkaravom-e vele a többieket, egyszóval miféle előnyt húzhatnék én magam: olyasmire gondoltam, ami személyesen nekem szól, hogy haragvásuknak a visszája borítson el, mert nyilvánvaló, hogy működnek bennem ezek a rohadék sajátságok is, de talán őbennük nem? Egy tőről fakadtunk mi valaha, amit a névrokonságunk is tanúsíthat, sőt, tanúsít, nem olyan könnyen dobálóznak a nevekkel, még akkor sem, ha én magam találok ki magamnak.

Különben meg cselekmény kell ezeknek, cirkusz, kalamajka és ribilíó! Eszmei lucok, hogy összekenhessék vele magukat, hemperegjenek benne, akár a szavannák orrszarvúi a szubtrópusi, langyos pocsolyákban! Higiénikus pocséta, amíg csak fenekestül föl nem forgatják, hogy képesek legyenek békén nyugovóra térni... Máris gondolván a holnapi napra.

Töprekedésem így végül is elszakadt eredeti táptalajától, ha már az agyafúrtságom meghátrált bennem, retiráljon a rettenet is, róttam föl magamnak indulattal, de akkorával, hogy kezemben széjjelpukkadt a

talpas pohár, amely más körülmények között alaposan összevagdosta volna a tenyeremet, de most még az üvegcserepeket is tovább morzsolgattam a markomban, habár nem állíthatni, hogy valami túlzottan kérgeges lett volna, inkább sáros volt még mindig, vagy inkább a holtak által a temetőárokba szivárogtatott folyadék vagy plazma vonta be, és ertől volt szinte élettelen, de én nagyon is éltem, sőt beleéltem magamat az itteni leendő osztozkodás előzményeibe, és egyből nagyon is hangos lettem, arra gondolván, ha már különben is mennünk kell, akkor távozásunk rémes legyen, hátunkon borzolódjon föl a szőr, és szálljon, vagyis szökjön el belőlünk a lélek, sápadtabbak legyünk a dühtől, mint maga a halál.

Védnököm hátrányos helyzetére oszupán következtetni tudtam, és csupán abból, hogy a menetben oly hátul kullogott, hogy az már szinte merő kíváncsiskodásszámba ment, ám előttem egy szóval sem fejtette ki, hogy neki alapjában elől a helye, mert akkor tettem volna róla, hogy egyedül és fölszegett fejjel mi ketten legyünk az élen, büszkén, már szinte örömmel fitogtatva mélységes gyászunkat — de ezt is ki látta volna a sötétben, ám legalább bennünket töltött volna el némi elégedettség, s ekkora érzelmi tartalékkal most főlényre tehetünk volna szert, hangoztathattuk volna igényeinket, s nem maradtam volna ennyire magamra a jótevőm mellett is, pedig sejtette volna bennem az elszántaságot, s ahelyett, hogy a méntászsákba köttet, kézen ragad — én ugyan pár szóból is megértettem volna, mi a helyzet, s majd intézkedtem volna az alakulását illetően!

— Jaj, késő bánat! — kiáltottam választott rokonságom felé, hogy ezzel a megállapítással talán zavart keltek soraikban, mert eszembe jutott a gyűrűm, meg az, hogy milyen ebül veszett... És magam elé oszaptam a padlóra a tenyeremben szorongatott üvegcserepeket, mintha személyes gondjaimat illetném ezzel.

— Még ez a kis pojáca is! — rebegte a felszaladt szemű asszonyosság, aki már nem kedvelhetett annyira, de én kifejezetten szerettem őt.

— Osztozkodjunk békességben! — mondtam, mire valaki ököllel az asztal lapjára oszaptott, és ezt az én fejemnek szánta, a kis pojácának szólt, de akkorát, hogy mindenki összerézzen, és fölkapta rá a tekintetét. De én azért sem hátráltam meg.

— Az anyádat neked! — kiáltoztak felém a torra fölállított és megterített, hosszú asztal túlsó oldaláról, de én ügyet sem vettem rájuk, mert tudtam, hogy ez valószínűleg a végsőkéig föl fogja gerjeszteni őket, s előbb-utóbb kísérletet tesznek arra, hogy ellássák a bajomat.

— Honnan kerül ez ide? — sápióztak most a másodrendűek, inkább az asztal vége felől, és néhányan föl is álltak, hogy jobban lássanak, mintha ezzel is sérteni akarnának. — Ki ismeri vajon? — néztek össze megátalkodva, végtére is kételkedve, hogy miben, azt nem tudom, talán a saját kilétükben.

— Ügyvédekot kell fogadni! — igyekeztek túljárni az eszemen meg a védnökömén, s ezt is találták a leghelyesebbnek, ami azt jelentette, hogy mégis maradhatunk, és ez sem volt csekélység ebben a pillanatban, hogy holnap majd egymás után érkeznek az ügyvédek, és engem már semmiképpen sem találnak itt, mert aligha tudhatott rólam valaki is közülük, azt megelőzően, hogy föltéptem a vonatajtót, és kiléptem rajta, akár valami Nirvánába, amelyben lehetséges, hogy még mindig zuhanok: a többi pusztá látszat.

Emitt kiértem a folyosó végére, és a nyikorgó liften tovább ereszkedtem lefelé, teljes sötétségben, ügyemmel bizonyára végleg egymagamra maradva, mintha a liftaknának sohasem érném a fenekét, de nagyon elbágyadhattam, mert ez semmiféle riadalmat sem keltett bennem, ez a lassú, sőt túlságosan is lassú járat; odakinn majd csak megcsendül bennem valami, amit ez a lassú idő vált ki, azt követően, hogy kilépek az alkonyati utcára, vagyis előbb-utóbb el fog kápráztatni egy aligha megnevezhető suhanás, legyintés, ami missziómat tartalmazza ebbe a lassúságba zárva, s azután bomlani kezd, fesleni, és kiteljesíti rémes szirmait, akár a dögvírág.

Először egy patkányt láttam, amint egy ismeretlen rendeltetésű nyílásba igyekezett lehatolni, talán a betonba öntött lefolyóba, és illegette vastag farka tövét, de annyira testes volt, hogy sehogyan sem tudott boldogulni, vagy talán másik állat állta útját: mindenesetre visszazérett rám, mintha azt mérné föl, árthatok-e neki, és én árthattam volna neki, a farkára léphettem volna, ha nem tartok attól, hogy belém harap, akárhol megharaphat, és a pestistől kezdve akármilyen kórokat terjeszthet, és akkor a kacagó, a mosogatódézsa alatt verdeső madaram valóban túl fog élni; mi mást tehettem, mint hogy tudomást sem vettem a patkányról, amely különben is nyomban eltűnt, mintha ott sem lett volna, pedig még le is hajoltam, és félszemmél utánalestem a nyílásba, de alighanem már nem fordult szembe velem, mert nem láttam szeme rubinpiros sugarát.

A főpostára szerettem volna eljutni, a *poste restante* tolóablakához, hogy lesbe álljak, hátha megérkezik emberem, hátha végre nekem is szerencsém lesz, és sikerül bővebbet megtudnom önmagamról, hiszen mindigtől is úgy éreztem magamat, mintha a lábamnál fogva megforgattak és nagy lendülettel a sima jégre hajítottak volna, és én, széjjelvetett kézzel-lábbal egyre csak pergek és siklok, mindentől tova, és csupán a kéréses súrlódásom hangját vagyok képes folyamatosan érzékelni.

Jártomban vagy haladtomban, lavírozásom közben kísérletet teszek még arra, hogy áthatoljak két fénytömb között, talán itt találkozik a Hold és a Nap sarkított fénye, mintegy a világ vagy az érzékelhető háta mögött, elhanyagolható, mert kiszámíthatatlan térben — és innen szeretnék én értesülést szerezni, földült képpel mélyedni el az akadály

mögött, azzal a valótlán kancsítással, amely két, egymástól eltérő síkot vizsgál egyszerre, vagy külön-külön igyekeznek hatni bennük: nos, erre irányul minden erőfeszitésem, hiábavalóan, amikor mindez megjelenítve pusztá ábrándozásnak is tűnhet, röviden, itt fog majd valószínűleg nyomom veszni, esetleg csupán én tévesztek nyomot? Ha előbb fulladnék bele a mindig fölmerülő kételkedésbe, akkor nem kellene még attól is tartanom, hogy a kétségbeesés végez majd velem, ha egyszer sikerül rajtam ütnie.

A korábbi kép mégis nyugtalanít, hogy talán csakugyan ügyvédet kellene fogadnom, ügyvédet, múlt időben, az Ámorosnál fekvő dolgom intézése céljából, ha nem undorodnék annyira az egészszről, mindenfajta teljes kibontakozástól, ezenkívül visszaretent az az állítás is, ami a papírokban szerepel, hogy nő vagyok, ugyanis ott mindvégig házaspárt emlegetnek (de ez végtére is a más ügye), mintha lett volna olyan időszak az életemben, amikor nem tudtam megállni a magam lábán, s támaszra volt szükségem, támaszra szorultam, most meg egyszerre ezt az egészet nem ismerem el, sőt tiltakozom ellene — hanem ha egyszer fogalmam sincs róla, a fejem akár a kiürített és fölfújtt disznóhólyag, ebben a vonatkozásban legalábbis, magam is elismerem. Ezért kellett volna már kezdetben más okmány és más bizonyíték, elsősorban önmagamnak, és nem egy ilyen félrebeszélős, hamis papír, amiről mindenki tudja, hogy micsoda, de senki sem tesz róla, hogy más legyen, minden hivatkozásomra hallgatás a válasz, úgyhogy már magam sem látok más megoldást, mint hogy hátat fordítok, és átadom magam ugyanennek a hallgatásnak, hátha abban van valami a számomra még ismeretlen értelem, egy számárvezető, amit követni tudnék az ujjammal, sorról sorra, hogy buknék ki a holdvilágra, vagy buknék ki a napvilágra, tennék szert valami helyi értékre ebben a számlálhatatlanságban.

Tehát lesben a holdfény vagy a napfény mögött, árnyékom már nincs is, ahogy a víznyomat sem vet árnyékot a papíron, a leghelyesebb is annak tekinteni, egy szabálytalan helyen föltűnő vízjegynek, amely vándorol, amíg csak ki nem fogy a szóból, vagy akkor majd szótlánul is tovább tart?

Ahogy odabenn zuhognak a pecsétnyomóval, mintha az eget zengetnék, és a pecsétről most leolvashatnám végre a helyet és az időt, ahová kilyukadtam, a tenyerembe üttethetném, mint valami talált pénzt, ezt a mulandóságot, amelynek nagy értéke lehetne a számomra, legalább önmagamat kifizethetném vele, mielőtt odébbállok, megfordulok a tengelyem körül, akár a földgolyó a mindenségben.

A lépcsőkön nagy jövés-menés, tömeg, érzem, hogy fokozatosan föloldódom, még arról is megfeledkezek, hogy a simatetőről nem szedtem be a mosott ruhát, s ha az idő esőre fordul, kénytelen leszek vizes kapcát tekerni a lábamra, és vizes törölközővel törölni a fületem, az ingeimről az atlanti szél meg lemarja a gombokat. Mégis létezik tágas-

ság! Ezért vagyok kénytelen lovakat hajsolni, már kora hajnalban hujjogatni, hogy netán mégiscsak kiteljesedik az elképzelésem, s nagyobb térséget szerzek magamnak még gondolatban is egy valahol rothadozó, rejtőzködő kabátnál, amely után mindenütt szimatolok, lesben állok, és egy nagyon is konkrét ló árnyékára gondolok, meg arra, hogy a homok és a jég között valami hasonlóság áll fönn, szerkezeti vagy pusztán gondolati — illetve amit itt nyerhetnék, megérné a próbát, habár még sohasem merült föl bennem olyasmi, hogy ez vagy az megéri-e vagy nem éri.

Egy hiábavalónak mondható kiruccanás egyszerre a jég meg a homok hátán: aki a homokon jön, nem hallatszanak a lépteit, de az én súrlódásom hangja a jéghez minden korábbit fölülmúl, szinte megrendít, s máris azt érzem, hogy ismét becsapódtam, nem volt érdemes ilyen nagy garral kimozdulnom, ha egyszer sikerületlennek mondhatom magamat.

Orromon megigazítom a binokulárt, s igyekszem olyan szögből szemügyre venni azt, ami lejátszódott, hogy hajszálnyira takarja a másik képet, amit készítettem róla magamnak, teljes összhang lépjen föl vázlat és megvalósulás között. Vagyis a homok, ami fölgyülemlett, eltakarja, befújja vagy beszítálja a jeget, ami képződött bennem — erre talán van mód, ennek a kimenetelét tudni, azaz hogy mennyi itt az előrehaladás?

Síkvidékhez a sötétség illik, az elmosódó lazúr és a kiürült fej, amelyet mintha szakadatlanul csapolnának, akár a kaucsukfát — nos, az én fejem most már le volt csapolva, és egyáltalán nem szerettem az ilyen, lecsapolások után visszamaradó üledéket, hordalékot, lápos hangulatot, különleges tenyészeteket, amelyekben még egy aligátor is képes volna megélni, hányná-vetné magát fejem part nélküli boltozatában, semmi száraz benne, hiszen szakadatlanul folyik az orrom, nyárderékon éppúgy, mint télvíz idején, hanem a zsebkendőim, bizony, ott maradtak kitergetve a simatetőn, miként Mácsás is a mosogatódézsa alatt, és most kénytelen leszek az ujjammal kifújni az orromat: végül is vagyunk itt ilyenek néhányan.

Némi hirtelen és erős világosság azonban még fölkarvarhatna itt mindent, az iszap megbolydulna a fény behatolása nyomán, az enyhe áramlásra kényszerített víz vagy valami ehhez hasonló ritka folyadék fűrtösödve bontakoztatná ki az üledékből fölcsapó lebernyegét, legyezőjét, amely egy pillanatra megmerevedne, miként az ágyú csövén kiszökő füst, meghökkenve a tulajdon robbanásától, és a hangnak ez az iramodása megfodrozza a vizet, mintha nagy fölületen rácsaptak volna, de oly puhán, mintha csak köd szakadt volna le vagy varjú szárnyának gyors evezése közelített volna hozzá, minden kétséget kizáróan a tudomására hozva valamit természetes nyelvén.

Az ezt követő hirtelen csöndben és bajjóslatúan elfehéredő deren-

gésben ütemes kopogás, kerek fejű kalapácsé vastag bőrön, megfeszített és sietős munka: a műhelyajtó előtt a járdára vagy feljebb, szemmagasságban, már a világ határára vetődő lámpafényben egy aszott öregasszony, a feje tetejére csomózott kopott konttyal, cipőt féltalpal az ingatag háromlábú széken ülve, s előtte a vaskaptafát fokozatosan elborítja a rozsdá, akárcsak a cipészkalapács fejét, amelynek fecskefarkú vége sebesen mutogat a lámpa felé, miközben az ár szeggel váltakozik a szaruszerű bőrön — így valahogy kell bivalyt is, meg tojást is patkolni, ekkora rejtelmes közönnyel az éjszaka fölmerülő küszöbén, esetleg tovasurrogó fővenyén: ami innen netán menekülni készül, azt majd csak fölfogja a túlpart... A kék eres, törékenynek látszó és számtalan dolog érintésétől megperzselődött kéz úgy végzi a dolgát, mint ami ebből él, hogy hűvös ködöt szegel a bőr tükrére.

A konyhából vagy konyhává átalakított műhely belsejében viszont szakadatlanul tart valaminek a hűlése, a tűzhely fekete és kormos lapjái vagy csupán az elcsatangolt szagoké, friss befőttek páráié, amelyek melegen betakarva állnak, hogy üvegjük a hirtelen hűléstől meg ne pattanjon, mint valami üzenetek indulnak el az időben ezek az ízek, nekivágva egy leendő holt vidéknek, hogy egy halott íny ízlelje majd őket, vegyen belőlük mintát; ám semmiképp sem erre kanyarodnék én, ha a szüle végzett a cipőmmel, és újra csupasz lábamra rántatom, hogy kijussak innen, mielőtt még nekijáramodna a görredőny, és elzárná utamat, esetleg derekamat a járda szegélyéhez szorítaná, hogy egyszeriben nem lennék se kint, se bent, hanem csak kapkodhatnék a véletlen járókelők bokája után, akik visongva menekülnének tőlem. Azonban türelmesen várakozok arra, hogy a reszelő érdessége lesöpörje a faszögek szétroncsolt fejét, s a megperzselődött ujjbegyű kéz vöröses festékbe mártott ecsettel átfussa a talp peremét: majd úgy járok most a világban, mintha vérben gázoltam volna, és ebben a pillanatban érkeznek meg a vágóhídról, még földült tekintettel és a fejem búbján összeborzolt hajjal, mintha taglóval sújtottak volna rám, de én megmenekültem, nem is tudom, melyik szóra helyezve a hangsúlyt a két utóbbi közül, ha választanom kellene.

Frissen féltalpalt cipőmben megérezem, hogy másik menetbe kapcsolódik be, cipőm sarkának új vasalása a falakon visszhangot verve kopog, talán szikrát is szórna, akár a lópatkó, ha gránitkövön járnék, de polyvás sárral megtapasztott házak tövében nem érezhetem magamat különben, mintha éjjeli vonatról jönnék, még jó ideig sejtve a sínpart meg a gőz fújtatását, de hirtelen már semmi közöm sincs a velem egy irányba haladókhhoz, hiszen én még mindig csak távolodok valahonnan, szó sem lehet megérkezésről, hogy derékban megbukva odahajoljak egy alacsony, léckeretű ablakhoz, megállapítani, vajon mi lehet odabenn, mily érdemlegesség, amibe bele kellene ütnöm az orromat. Ám idegenkedek ettől a városmagtól, a porzó löszű vakolatok-

tól és az egész itteni allúviumtól, diluviális időktől, helyzetektől, inkább csattogatatom patkóm vasát az isten sárga szegélyű járdáin, amelyek innen csak elfelé vezethetnek, miként a mennyei utak.

Talán a mázsaházba kellene visszatérnem, jókora kitérők után; mókuska képű emberem talán befejezte a történetet, s most már épp a lámpát készülnek eloltani, mert aligha számíthatnak éjjéli borotválkozóra, inkább nyugtatja szakállát még egy napig, mert milyen nagy és váratlan lett a csönd, akár a bibliában, s következősképpen talán ki is tart, még csak az én lépteim zaja haljon el.

Ám ahogy a gyalogösvényre kanyarodok, ez is bekövetkezik, csak ne verejtékeznék annyira, mintha túl vastagon öltöztem volna, de végre csakugyan hallom a tulajdon fűjtatásomat, mintha dugót vennék ki a fülemből: itt már semmi sem fenyegethet, semmi sem jön túl közel hozzám, még a levegő sem rezdül, úgyhogy végre csupán azt érezhetem, ami magam vagyok, lehetséges átélnem a tulajdon anyagomat, és az érzékek is hirtelen fölöslegessé válnak — mintha visszafejldnének báb állapotomba, vagyis mint óhaj merül föl bennem, hogy egészen jó lenne magamba fásulnom.

Belekiáltok-e én ebbe az ürességbe? És hall-e majd engemet valaki? Vagy csak egészen egyszerűen, köntörfalazás nélkül kezdjek bele mondomkám fölhánytorgatásába, mintha semmi fontosabb dolgom sem akadna az éj közepén, nyomban itt, ennek az ürességnek a szélén, ahol előbbutóbb úgyis sikerül magamat elveszejtenem?

Kérdés — egyebek között ez is.

Micsoda igénytelenség! — kezdhethném-e így? —, ahogy azok a sarkokban négyen vagy öten idegen rádióállomást hallgatnak, belebújnak a készülékbe, amely csupa kuruttyolás meg bugyborgás, az éter repedésének hangja, eltart egy ideig, amíg meg nem találják a Szabad Európa állomását, ezt szeretik legjobban hallgatni, az idegenes kiejtést, amíg csak ki nem sétál az úrbe a hang, ők meg gyorsan utána, nézik az öreg készülék mutatóját, az meg nem mutat semmit, legföljebb észak—északkeletet — az egykori iránytűmről ismerem ezt az égtájat —, majd a hang megint visszacsúszik, akár egy jéghegy oldalán, de közben mégis fölfelé kapaszkodna; mi az istennek egyáltalán az ilyen adás, kinek használ ez, és egyáltalán, hol lehet ezt tisztán fogni, ha nem kizárólag az imperializmusban?

— A nemzetközi imperializmusban! — de ezenkívül nem hangzik el kemény szó, mivel vannak itt fölvilágosult emberek is, akiket jobb messziről nézni, mint közelről vitába szállni velük, de tanácsért érdemes hozzájuk fordulni, ha valaki biztos akar lenni abban, hogy mihez nem szabad tartania magát, annyira nyársat nyelt, rigolyás, rigorózus fakírok, akiknek szögcsőröt sodrony van az agyukban, az agyukban meg... — nos, azonkívül a fejük van, s ennek révén egész emberré kerekednek.

Az ablakot barna pokróc fedi, s alatta ketten vagy hárman a fal tövében ülve esznek valami konzervet, a piros paprikás leve lecsorog a doboz oldalán, hát olyasvalami ez, hogyha kutya farkára kötnék, az világgá szaladna vele. Nő itt nincs, nőt itt nem tartanak, megtenné ideiglenes katonai tábornak is, ha egyenruhát viselnének, de condrákat viselnek, amelyeknek színét kiszíppantotta a délibáb meg a szivárvány, lehetetlen is azonosítani a rangfokozatokat, ezeknek csupán belső vonatkozása van, a külsőségek itt már mellékessé váltak, inkább a jókedv a döntő.

Az én jókedvem is, ahogy sorra utánozom a járásukat meg a beszédmódot, s ha valamelyikükre ráismernek, könnyekre fakadnak a nevetéstől, de ez az egész mégis úgy fest, mintha olyan furulyát fújnék, amelyiknek nincs sípja, s ha megunják, mi más várna rám, mint hogy kilökik a rozoga ajtót és kipenderítenek, s ezen is majd jót nevetnek, hacsak nem akad közöttük pártfogóm: pártfogóm pedig mindig akad, mindig is akadt.

Hogy mit akarnak ezek önmagukkal tisztázni, nem tudom, de ehhez mindig pontosan énám van szükségük, aki a gyöngébbik szemszögéből mérem föl őket, még a mázsaházba is hajlandóak lennének velem eljönni nyíratkozni meg borotválkozni, az pedig van annyira ütemes dolog, mintha határozottan kézitusába keverednének. Ha ezt a természetnek köszönhetem, akkor szerencsém van, ha különben nincs is, esetleg egyéb képességeimnek — csakhogy miféle képességeim vannak nekem? Hát legföljebb az, hogy elfutok.

Eddig még mindenholnan elszöktem vagy elmenekültem, a szívem szerint menekülő vagyok, anélkül, hogy menekültnek merném magamat nevezni, amit túl föltűnőnek és kockázatosnak találok, és különben is mindig visszatérek az elhagyott helyekre; tehát oszupán bolyongó lehetek, csatangoló, kóborló, akit a kutyák szimatolása riaszt föl álmából a mély árkok fenekén, és érdemes előle zárni a házat, lakatolni a ládát, és deszkával szegezni be minden ablakot és ajtót, akár a hazajáró lélek előtt, a kulcslyukba pedig ökor- vagy disznóvérrel átítatott puskafojtást gyömöszölni, hogy azt gondoljam, puskacsőbe bámulok, ettől ugyanis félek, habár nem hinném, hogy fog a golyó, legalábbis az nem, amit énám lőnek ki, de egy eltévedt nyúlőrét végezhet velem; ezért tiszteltem a vadászokat, de még inkább a nyulakat, a fürjeket és a téli fogolymadarakat hajózásom során a Hold Magellán-tengerén, ahol már nincs vihar, nincs vadászat, és az elfutásnak sem igen lehet célja, zengi bennem a fa, Dávid király hegedűjéé.

No, de a körvadászatról már nem tudok idejében kereket oldani, hát, amikor ez a határnyi ember felindul ellenem, előbb csak a távoli csatláncukat sejteni, ahogy jönnek árkon-bokron át, föltartóztathatatlanul, hogy még a madarak is menekülnek előlük, elkeserítő ez a váratlan megjelenésük hajnali órán, és mindent tűvé tesznek, semmi esélyem

sincs elrejtőzni előlük, csupán a bölceleti megfontolása marad számomra annak, hogy lehet-e eleven ember zsákmány, ha kijelölt vadászterületen érik, és vajon milyen ellenállást nyújthat, hol a határ, ha a jogos övédelemről beszélünk? Ha a hajtók egyszer körülfognak — most kellene valóban ügyvédek fogadnom! Kiagyalnom valamit, hogy ne merészljenek hozzám nyúlni!

Illegetem magamat egy kicsikét, és nyújtózkodom hosszan a szemhatáron, megnézem cipőm talpalását, hogy tart-e még? Tehetnék-e meg még jókora utat? Nyakkendőm, zsebkendőm oda, iránytűm oda, sújtásos dolmányom oda, oda a térképeim, a jegyzeteim, az épkézlábnak alig mondható ötleteim, mind oda.

Megyek, indulok, megverekszem e tömeggel, akárkik legyenek is, szembefordulok velük.

Eszembe jut a madár a mosogatódézsza alatt, meg hogy egy iratban mint házaspár szerepelek, egy színházban meg mint fabáb, ami kislány koromat illeti, arról semmi sem jut eszembe, még a köténykém zsebe sem, de a ló árnyéka igen, meg Finnország, ahogyan most benn feküdhethet a ló árnyékában. Ettől nagyobb kifejezhető egységet már nem tudok elképzelni.

Induljunk!

Nótázni kéne nagyon, mint a zászlók alatt, de én nem tudok.

Csakhogy a kutyákat bezzeg otthon hagyták, és milyen vadászatot tervelték el itt kutyák nélkül? Mintha az egész kifejezetten nekem szólna, hogy meg ne tépázzanak, le ne vizeljenek, akár valami fontos, de háborodott személyiséget, esetleg elfeledett madárijesztőt, amilyenről — ha sötét éjszakában találom szembe vele magamat — magam is képes vagyok megrettenni, a büdös gönceitől, amelyekkel embert utánoz: hát ez csupa szájalom!

Krümmerből készített satyak a fejemen, és nagy kutyát simogatok — próbálok visszaemlékezni — de mire emlékezni? —, mindenesetre érzem a tenyerem alatt a kutyaszőrt, hosszú, bolyhos, de érdes szálú, nem olyan, mint az agáré, és nem is oly selymes, amilyen egy nő hajzata lehetne, pedig illene hozzám valamiféle nő, ha a haja színét nem is tudom meghatározni, de lenézve láthatnám a cipőjét, nos, az biztosan nem a kutya lábán van és nem is az enyémen, amikor a magamét frissen féltalpaltattam.

És nem is ősz haj ez, és a mozdulatom sem vigasztaló, hanem inkább mondható dölyfösnek, hivalkodónak és ajkam teltségéből ítélve gögösnek és fennhéjásnak, habár aranyfogaim nem látszanak, de magam mintha aranyba néznék, tudatosan érzékenyülök el a csillanásától, kis könnyecsepp képződik szemem sarkában, és nem hiszem, hogy a hűvösségtől... És senki jelenléte sem árnyékolja el még arcomat, úgy érve, hogy egyszerűen elébem állhatna, azt várva tőlem, hogy pillantásra méltassam.

És ez a korai párás szürkület a levegőben — hát nem ugyanaz vajon? Ahhoz most a fejemet fölszegem, nem érződik-e belőlem ugyan-az az elhatározottság? Ha ez lehetne megnyugtató . . .

A közelséget valahogy akként érzékelem a számban, akár a hideg vasat, nem a valaha hozzám idomult aranyat, amelynek már nyoma sem igen van lereszelt agyaramon, amelyeket mintha a pipa füstje futotta volna be, az a nyugalom, amitől tapad a füst — hát elképzelhető lenne-e rólam, ábrándok aranyfüstje?

A tél dere ugyan már ott a halántékomon, csípi is keményen a füle-met, ideje lenne már eszemre térnem, tudomásul venni a tulajdon úti-célomat, üstökospályámat . . .

Elszabadult hajnali galamb törekszik valahová sebes szárnycsapásokkal, a magasban megtépázva, metszve fellegekből épített fejemet: vég-eredményben vonz engemet ez a jó társaság, nem az a hideg, a kutyás kép, amely emlékezetből épül valahol, hanem a valódi, amely hamarosan a nyakamba szakad, elragad innen.

Meglep, ismételten, hogy mennyire hátat tudnék én fordítani annak, amivel szemben állok! A világnak? A tulajdon színhelyemnek? Ha nem hatna mindez panaszkodásnak! (Pimaszkodásnak.) Mikor is volt az, amikor számomra a bíbor szőnyegű folyosó jelentette a távlatot? Még akkor volt az bizony, amikor a lépcsőn a leomló estében fölértem a malomhoz, és ott a dolgok oka felől érdeklődtem — kitől is, ha nem egy gyermektől?

Azt már nem tudom, hogy a kakasviadal kezdetére ott maradtam-e, vagy meg sem várva, hogy a kakasok heréjét ingerelve harcra kényszerítsék őket, elmentem a várkútig, amelyet már rég teledobáltak kővel, és egy pillanatig onnan hallatszott a hangom, de a kakasok berzenkedő látványától senki ügyet sem vetett rá.

A kislány ott állt mellettem, és megrántotta az ujjamat, amelyen valaha a gyűrűt viseltem, de már a gyűrű helyét sem éreztem, ahogyan védnököm érchangját sem egy elgurult pénzérméről nem tévesztettem volna össze a magaméval.

— Hová mégis most? — kérdezte.

— Vissza, a kompra — mondtam —, itt nem lesz hol aludnom.

A kakasok már alaposan belemelegedtek a harcba a lámpafényben, de még mindkettő állta a sarat, nem voltak még nagyon véresek. Kedvem lett volna valamelyiket a hónom alá csapni, de ezt a szabályok nem tették lehetővé, és különben is megdöglött volna, mire a kompra érek vele. Én meg aztán egy véres, döglött szárnyással a kezemben állok majd a túloldalon, csekély zsákmányú vén ravaszdi!

És még ha ennyit magammal hozhattam volna!

Valaki éjszaka, éjfél tájban, amikor már mindenki aludt, vadászpuskával belétt a szobasarokba, hát támadt is ettől olyan riadalom, mintha a lövés mindenkit eltalált volna, és kapkodtak egyremásra a fegyverek

havasi

HAVASI GYÓRF. MEGJELENÉK

csövéhez, meleg csövűt kerestek, de mindnek egészen fagyos volt a csöve, mintha belefagyott volna a tudományuk, de az számításba sem jöhetett, hogy valamennyien egy időben álmódták ugyanazt. Sodortak volna inkább cigarettát belőle, hogy elfüstöljék . . .

Elkesítő tapasztalataim társa e helyen, Havasi Gyopár! Idomtalan instruktorom!

Könnyen megjegyeztem a nevét, vagyis még kislány koromból tudtam, mivel az algimnáziumnak volt egy Havasi Gyopár nevű kosárlabdacsapata, serdülő korú lányokból, akik gyakran illegették hegyes kis feneküket a pályán, és nagy pontkülönbséggel tudtak győzni, 12:4-re meg 8:2-re, ilyen eredményekre emlékszem; vagyis a csapat egy seregni lyukas markú csitri volt, szépszékk meg mindenféle kis vackok, visongva rohángásztak, és a labdáért való dulakodás közben haraptak, ó, közülük kellett volna magamnak menyasszonyt választanom még abban az időben, és nem Sinkutyával meg Szörvendellel folytatnom utóbb tárgyalásokat — szólal meg most bennem a másnapi bölcsesség —, hanem akinek nincs esze, annak sohasem is lesz, olyan kis harapós nagyon is megtette volna nekem azokban az időkben, talán még a sujtásaimra is bukott volna, mert a díszkardomat csak ritkán kötötték föl, és azzal sohasem mutatkoztam az utcán, ám államat a pálya szögcsődről kerítésére fektetett karomon képes voltam huzamosabban nyugtatni, ha ők voltak a salakon, és egy alkalommal még a csákómat is elragadták a fejemről, annyira elbáméskodtam. Bizonyára azok a suhancok voltak, akik óbégatva szurkoltak nekik, és én vártam, hogy majd csak föltűnik valamelyik játékosnak a fején a csákóm, ami igen kihívó lett volna, de nem lett belőle semmi, a csákóm helyett pedig egy lapos sapkát kaptam, akár valami polgárjogi harcos.

Havasi Gyopár ugyanilyen sapkát viselt, még gomb is volt a tetején, és akkora feje teteje volt, mint egy porcelán lámpaernyő, és az alól világtott ki a szeme, és alóla szólt bömbölve a szája, mintha sereget vezényelne rohamra, egyáltalán nem volt fuvolózó vagy gordonkázó a hangja, inkább egy vérmedvére hasonlított, és benne volt minden bizodalnam. És amikor az a valaki belőtt a sarokba, a lövés őt is fölébresztette, és akkorát ordított, mintha vakszemen találta volna, és váratlanul olyan lett, mint Polüphémosz, és dühében el is görbített néhány puskacsövet, amit azután tulajdonosaik a térdükhöz ütögetve próbáltak kiegyenesíteni, de egy istenért nem akartak egyenesedni.

— Hát ezekkel hogy lüvünk majd? — ilyesmiket kérdezgettek egymástól, de fogalmuk sem volt, hogyan is „lűjjenek”.

Havasi Gyopár kirohant a többiekkel, akik erővel azt akarták megtudni, hogy ki sütötte el a puskát, és nem tudni, mit műveltek odakinn, de idebenn a tulajdonosok nagyon sajnálkoztak a puskáik felett, és ahogy nagy hévvel egyenesítették a csöveket, az egyik görbe csövű megint csak elsült, de a sörétek most nem a helyiség sarkába csapódtak,

hanem félfástul kivitték az ablakot, mire azok osak körülnéztek és egymás után ki is ugráltak rajta, nem állt szándékukba visszavárni Havasi Gyopárt.

Hogy velem mi történt, nem tudom, de az általános riadalomban magam is a nyomukba eredtem, pedig nekem nem is volt puskám, de utóbb arra gondoltam, ha ezek között most tűzharcra kerül sor, vagyis ha elkezdenek egymásra lövöldözni, az elgörbült csövű puskákkal egyáltalán nem tudnak majd célozni, s hátrafelé lövöldözve biztosan engem találnak majd el, aki a nyomukban loholok, meg talán azért is, mert arra vélnek, hogy üldözöm őket. Így letértem az ő pályájukról, és arrafelé vettem az irányt, ahol lyukat sejtettem, vagyis egészen sötét volt az égélj, észak—északnyugatnak talán, Zombornak vagy Bajmoknak, vagy a kettő között valaminek, arrafelé már eléggé didereg a lélek az emberben.

Havasi Gyopár hangját mintha még hallottam volna, hát nem ércpénz csendülése volt, az biztos, sem nikkelé, sem ezüsté, hanem inkább egy szökött feyenc bődülésére emlékeztetett, aki futás közben rókacsapdába lépett.

Kifulladva és verejtékezve ültem le egy szénakupacra vagy hancsikra — még mindig ott ülök, még mindig szakad rólam a víz —, s arra a nyári képre gondoltam, amikor talán ugyanitt vitt a kocsi, és kis, bajszos számmal nagyokat nevettem valamin, rabhistórián, egészen pontosan rabnőknén, akiket munkára adtak ki a majorságba.

Bizonyára azon nevettem akkor, hogy nekem egészen érvényes papírjaim voltak, mint soha előtte, és hogy kis szőrös szám van, és egészen ocsmányul röhögtem vele.

És hogy most miért röhögtem a frissen féltalpalt cipőmben, amit két olyan utcának a sarkán féltalpaltattam, amelynek a nevét sem tudom, és hogy micsoda mesterrel — az az enteriőr ott, aminek még a hancsikon üldögélve is gyorsan hátat fordítottam. Sohasem mennék én neki szórakozásból a falnak! Soha kiterébélyesedőbb hülyeséget, mint a közvetlen valóság! Életünk örök forrása?

— Jaj, a madaram! — kiáltottam, jaidultam föl, és talpra ugrottam. — Ott maradt bezárva a mosogatódézsza alatt! Mióta átkozhat már engem, ha égve hagytam a villanyt, és napok óta nem tud elaludni! És a simatető is! A hazám!

Jó, hogy nem hoztam és nem viszek semmi emléket sem, olyasmire gondolok, mint Havasi Gyopár sapkája vagy az elgörbült csövű puskák, hanem mindenemet széthagytam valahol, fokozatosan verközve, akár a kigyó, s végül csak ez a sziszegés marad belőlem, mint valami fájdalomtól, amit csak imitálni vagyok képes, hosszan, sugárzón, ahogyan a leborított Mácsás átkozhat egyhuzamban és folyamatosan, felhasználva mind a rendelkezésére álló levegőt: Csak csinján, te, madár, mert sebesen fogy!

Azonban nem számítottam menekülésem során Havasi Gyopár ily nagyfokú ragaszkodására, mivel már jóval marionettfigura korom előtt — valamikor kislány koromban talán — tisztáztam magamban, hogy soha senkire és semmire semmi szín alatt sem számíthatok (ennyi volt a kezdeti okosságom, ennyivel gazdálkodtam mindössze, ezzel a tőkével, és a veszítenivalóm is csupán ennyi volt), magamnak kell majd mindennek a végére járnom, úgyhogy e nemes ember kétségbeesése eltűnésem fölött teljesen összezavart, megilletődve pislogtam csak, amikor szinte a felhőkből hallottam visszhangzani bivalybőgését, mintha az egek ura nyilatkozott volna meg:

— Kispajtás! Hallod-e? Jövök már! Indulj el felém, ha hallasz, akárhol is vagy!

Nemsokára meghallottam a motor zakatolását is, eléggé jó iramban száguldott egy Zadrugaron árkon-bokron át, amit a traktor fényéből is meg lehetett állapítani, cikcakkban jött keresztül-kasul a földeken, törte a kukorica kotúját, a barázdákban pedig nagyokat huppant sebességgel, és ilyenkor a fényszórók a magasba vetítették sugaraikat, bevilágították a fele égboltot.

És időről időre újra felcsapott a hangja:

— Kispajtás! Hé! Kispajtás! — mert a nevemet aligha tudhatta a jószágos ember.

Olyan volt ez az egész, mintha külön rohanna utánam cikcakkban a traktor, elszabadultan hánykolódva a föld egyenetlenségein, és valahol mögöttem, lemaradva Havasi Gyopár, mert a motorzúgás meg a hangja egyáltalán nem azonos frekvencián voltak, külön dolgot jelentettek: vagyis hogy a gép keres, kutat utánam, az ember meg könnyörtelenül és elkerülhetetlenül rám fog akadni.

A traktor már egészen közelre ért hozzám, én pedig, akár az óvatlan nyúl, belekerültem a fénycsóvájába, s elvakítva támolyogtam felé, mert elegendő volt már a menekülésből, inkább széttártam a kezemet, mintha föl szándékoznám tartóztatni, hát épp olyan erővel feszültem neki a fényének.

Pár lépésnyire állt meg tőlem a traktor, a fénye még a lecsukott szemhéjamon keresztül is vakított, s úgy festett, mintha a sugarainál fogva magam tartottam volna föl, a két pusztá tenyeremmel meg a nekiszegezett mellemmel, mindenesetre hősi póz volt, még marionettfigura koromba illő, kár, hogy nem láthattam magamat tükörben is, befutva a csorgó világosságtól, amikor a borbélyműhelyben láthattam, pedig ott csak a félhomályból lestem elő, és helyzetem közelről sem volt annyira előnyös, hogy ecset után kiáltson, és ott különben is kéznél volt a borotvapamacs, amivel, ha kiáltani támadt volna kedvem, menten betömik a számat...

És így, széjjeltárt karral, mintha úszni szeretnék a fényben — — —
— Özönvíz! — kiálthattam volna — — — — —

De megnémulva és élesen, mintegy üvegből kimetszve, mintha magam egyensúlyoznám a világot, teljesen nekidőlve a fényességnek — ez lenne hát számomra a munka, arra gondoltam — — — —

Am végül e hatalmas világosságot ellensúlyozó vagy feszültségével tükröző sötétségből a traktor mögül előtörtetett Havasi Gyopár, szilárdan, mint a guruló fatönk, s én ebből az egészből csak annyit láttam, hogy a hatalmas hajszolásban még csak a sapkája sem csúszott félre a fején, ahhoz egy fölindulás kellene, vagy inkább ágyú, amelyet a füle mellett sütnének el, hogy lerepüljön fejeéről a lapos posztósapka, és előtűnjön féltve takargatott kopasz feje, amely a világon az egyik legmélyesegesebb titok lehetett, érinthetetlen, aminek a birtoklására mindenki vágyakozik, vágyva vágyik...

— Kis cimborám! — bőgte, ahogy ott csörtetett a gyomok között —, végre! Kis cimborám! — és túlárado gyöngédségében olyan indulattal ragadott meg, mintha belém akarna harapni, akár egy almába vagy lótojásba. A sárga fogainak az őrlése! Meg ahogy fogai közt kifröcscent a nyála!

— Hát, megvólnék — mondtam neki félszegen, mint aki végleg kutyaszorítóba került, és az árnyékában, miután nem taszított az a fény, szinte egyensúlyomat veszítettem, úgy kellett megkapaszzkodnom hatalmas nadrágjában.

— Azonnal velem jösz! — határozta meg útirányomat —, még hogy se elköszönni, se semmi... Hanem azért nehogy azt gondold, én téged okollak. Téged a világért sem okolnálak! De azokat a bánatos alamu-szikat a puskával ha elkapom...

— Véletlenül sült el a puska — vettem közbe.

— Azt csak te láttad úgy — kezdte megint nagy hévvel a magyarázkodást. — Mert nem jár rá a szemed a hamisságra. Azok meg mindig egymásra tekingetnek, olvassák egymás gondolatát, hogy két rókának is magukra húzták a bőrért...

És ebben az ügyben mindvégig tántoríthatatlan maradt, habár lógatta egy kicsikét a kezét, talán ez alatt az idő alatt elgondolkozott a szavaimon.

Azután elindult a halkán zsörtölődő traktor felé, én meg kénytelen-kelletlen vele tartottam, mivel biztonságosabb volt úgy, ha fogom a nadrágját. De nem engedte, hogy utána kapaszkodjak fel, úgy látszik. tartott attól, hogy megint nekivágok az éjszakának, talán azért, mert nem jutottunk egyezsége a puskák elsütésének dolgában; én ugyan a magam részéről tisztában voltam azzal, hogy énrám ugyan hiába lövöldöznenek, ha csakugyan komolyan gondolnák. Azt a pózt venném fel, azt a hősit, amit a traktor fényében, csupán még a szövegem hiányzott hozzá, amit kiáltanék, ahogyan egykor, rég, már elgondoltam a lőtéien — azaz léteztek még bennem hasonló illúziók.

— Akárnál-e lassú menetben hajtani? — kérdezte tőlem, miután elhelyezkedtünk, vagyis körülültük a kormánykereket.

— Nekem jobban tetszene az a gyorsabb, az a hánykolódós, mint az előbb — fejtettem ki elképzelésemet.

— Azt nem lehet — jelentette ki —, azt még neked sem lehet. Azt csak ünnepnapokon lehet!

Tehát ezt a napot úgy tekinthettem, mint a magam ünnepét, olyan ünnepet, amely, íme, már el is múlt, mert nyáron már kivilágosodott volna ekkorra, de most még csak nem is hajnalzott, hát sajnáltam is, hogy így eltoltam az egészet, meg végtére Mácsás is ott maradt a dézsa alatt, inkább haraptam volna le a fejét, mielőtt elindulok, mert annyira aggasztott a sorsa.

És így haladtunk, egészen lassú menetben, tolatva azt a rettenetes, ártító világozságot, amely szinte beleégette a fakoronák árnyékát az égbolt háttérébe, mintha valami buldózer szorított volna mindent kifelé, a semmibe, az érzékelhetetlenbe ennek a lelkes embernek az irányításával, aki a tarkómba szuszogott. Ha ezt látták volna a bábok, azok a lefittyedt fülük, megkordult volna a fűrészpör a hasukban, a sok régi, kivénhedt majomnak meg oroszlánnak, szörnynek meg kigyvalt rémlátomásnak, amit csak a nyomorúságos kisvárosi álmok öklendezhettek a játékszínre!

— Ulj odébb rögtön, mert taszajtok rajtad akkorát, hogy legurulsz! — mordultam rá Havasi Gyopárra, aki ettől előbb meghökent, majd akkorát nevetett, hogy ennek a nevetésnek a szele fölborzolta a hajamat, akkorát nevetett, akár az északi szél, miközben én türelmesen és kitartóan kavargattam a semmi irányait a kormánykerékkel — hát szó ami szó, bizonyára tartottunk valahova.

— Kár volt elkezdened ezt az egészet — állapította meg Havasi Gyopár —, nyugodtan alhatnál ehelyett a szétlőtt ablak mögött is, nyugodalmas az éjszaka...

— A nagy fejedet! — mondtam. — Arra nem is gondolsz, hogy valamit húzunk magunk után... Ki az ördög volna képes elhúztatni ezt helyettünk?

Nézett hátrafelé, meresztgette az ökölnyi szemét, akár a Minótauros.

— Nem látok semmit... Semmit sem látok! — ismételte.

Ha az neki semmi volt, az a vak látvány, ami a fejből vetült ki... Az a totális negatívum — — — —

Asztalkámnál üldögélve hatott át ez engem utoljára, rég, vagy ettől is sokkal későbbben.

Tulajdonképpen nem is volt asztalkám, hanem állásomat úgy láttam el, hogyha valaki kis időre fölkelt, akkor én a helyére telepedtem, és sebesen körmöltem, lekörmöltem, ami körmölnivalóm volt, s ezt követően átadtam a helyemet annak, akit megilletett az asztalka, majd

vártam, mikor támad kedve valakinek megint a szükségét végezni, hogy rövid időre ismét újabb asztalkára tegyek szert, s az addig megfontoltakat megint sebesen lekörmöljem, amíg helyét követelve ismét elő nem kerül az oda valósi tag vagy spiné, afölött nyugtalankodva, hogy talán távollétében elvették tőle asztalkáját — de nem, én nyomban iszkoltam onnan, gyakran a pontig sem jutva el körmölnivalómban, a pont még váratott magára: így telt lassanként a nap, habár néha gépelt szöveget is kellett készítenem, de ekkor nem körmöltem, hanem vártam, hogy szabad írógéphez jussak, de ez általában nehezen sikerült, mert volt ott valami tarka pofájú, az rátelepedett a nagy Olivetti-re vagy Remingtonra, vagy ha ezeket más használta, akkor az Erikára, az Erikát már egy istenért nem adta, szemmel tartotta, még ha a tarka hantáját is mondta (nem minden szarka farka tarka), akkor is, és ha behúztam a papírt, kitépte a hengerből, pedig a betű már a levegőben volt, hogy ráüssön, és vitte a gépet az asztalkájához, én meg megint kelhettem föl ideiglenes asztalkámtól, mivel ekkorra visszaérkezett az asztalka jog szerinti birtoklója, én meg így, asztalkától asztalkáig álló napon át, szerényen és illemtudóan, ha egy percre — mondogattam —, ha csupán egy percre, azután nem zavarok, mivel tudtam, hogy a tarka pofájú hamarosan ki fog vándorolni, hetek vagy hónapok kérdése az egész, és akkor talán megszerezhetem az asztalkáját — nem hiába jöttem a bábszínházból, határtalan volt bennem a naivitás.

Egy délelőtt, amikor végre szabadnak láttam az asztalkáját — sokat ábrándoztam arról, hogyha szert tehetnék rá! —, anélkül, hogy hozzá merészkedtem volna ülni, megkérdeztem a szomszédait, akik nagyon is tisztában lehettek hátrányos helyzetemmel:

— Hát a izé, ez a színeváltó elvtárs nem jön többet? Sikerült kijutnia talán? Vagy hát hová is lett volna... — igyekeztem gyorsan jótánni illetlen kérdésemet.

— Nem jön — mondta az egyik, egy majdnem velembeli kisöreg, aki olyasfajta vadásznadrágot meg térdharisnyát viselt, mint Gerhard Hauptmann, a német író. — Most már nem jön, de ezzel mi sem változik.

— Leharapta a fejét a bőrfarkas — mondta a másik, szellemesen, mert itt általában szokás volt szellemesnek lenni.

És valóban, mi sem változott, ha le is harapta a fejét a bőrfarkas, mert az asztalkán egy másik tábla állt, ismeretlen névvel, ha a név mögött nem is volt senki.

Az érdeklődés azonban kizökkentett a körmölés üteméből, és máris sok pótolnivalóm volt, és jobbnak láttam, ha a régi szerint folytatom ténykedésemet, és megvárom a kellő pillanatokat, hogy rövid időre oda-odatelepedhessek valamelyik megüresedett asztalkához, vagy legépeljek egy-két betűt, és ezzel is előbb legyek: büszke voltam a szem-

fülességemre, amit semmivel sem helyettesíthettem. Ugyanis ha asztalkához jutok itt, előfordulhatott volna velem a legszörnyűbb dolog, mármint hogy elkényelmesedek. Különben sem volt valami jelentős terület az, amin működtem, és úgy találták, hogy fogalmazványaimon gyakran kell helyesbíteni, továbbá akármilyen nagy lendülettel is íród-
nak, igen szaggatottak.

— Egy hasmenésjárvány talán előnyömré válna — vágtam vissza mosolyogva, de itt nem érthették a tréfát, a tökösebb iróniát, vagyis hogy akkor gyakrabban lenne szabad asztalka a huzamosabb írásához, hanem épp ellenkezőleg, azt gondolták, hogy fosok én az ő papírjaikra, de így sem tévedtek valami nagyot.

Amúgy meg olyan légyelkúek voltak valahányan, én pedig, mint látható, bosszús lehettem az asztalka miatt, hát gondoltam, egyszer köztük csapok, hogy csak úgy száll majd a nyáluk a lefittyedt szájuk széléről, ezt megérezhették bennem, ezt a kezdődő távolságtartást, mert valamennyivel kezesebbek lettek hozzám, de az asztalkáikat ugyanúgy őrizték, mint korábban, és én mind gyakrabban kényszerültem távoli, ismeretlen asztalkákhoz, egyre szokatlanabb székekre, amelyeknek ülőkéje és támlája egészen más szöveget zárt be, mint amit én korábban megszoktam.

Am ha épp asztalka nélkül maradtam, és az örökös kedvező alkalomra vártam, egyikük-másikuk néha odasomfordált hozzám, akár valami idegen, barátkozó szándékú kutya, amellyel az ember nemigen tud mit kezdeni, a legjobb nem szólni hozzá és semmiféle mozdulatot sem tenni, nem azért, mert félelmetes, hanem inkább azért, mert restellnivaló, illetve nagyon határozottan kellene föllépni az ilyennel szemben, és üvöltve, toporzékolva ijeszteni rá, hogy: Rühellek, te, rohadt dög, mars innen az anyád kínjába! — és nagy csattogást csapni a parkettán, hogy rémülten elrohanjon, ahogyan én futnék el más helyzetben a közeléből.

Így ragadt rám egy gyöngye legényke, habár kétakkora, mint jómagam, de finom csontú volt, még a halántékán is látszottak a kék erek, ez aztán cigarettáját nyálazva mesélt nekem, talán hogy ne unatkozzak, amíg asztalkára várakozok.

— Kicsit kurblis az öreg — jegyezte meg a korombeli kollégárol, ha nevezhetem így, mivel a rangsorolással általában hadilábon álltam —, fogadott fia van neki, és alighanem ismét véleménykülönbség mutatkozott köztük.

— Nekem sincs senkim — mondtam erre —, és egészen jó ötletnek tűnik, ha az ember fogad magának valakit.

— Csakhogy ez egy szerencsétlen örökbefogadás lett, mert a fiú már jó nagy, meg közben kibújt belőle az öreghez képest idegen természetű, hogy olykor még a szeme is szikrázik tőle a kollégának.

— Meg szokta bántani jótevőjét? — kérdeztem hűségese lénységem velejéig fölháborodva.

— Ugyan már! Laposra veri! Úgy üti, hogy hasadozik róla a bőr! Kötések szokták összetartani, hogy szét ne hulljon!

— Ez csakugyan vérlázító lehet! — húztam ki magamat, mintha nyomban tenni szeretnék valamit. — Miért nem válik meg tőle?

— Nem megy az olyan egyszerűen, ha az ember már örökre fogadta. A társadalom ezt az ő személyes nevelői kudarcának veszi. Nem a feleségről van szó, mert az egészen más lenne. Így ő maga a tűrhetetlen...

— Azt már tapasztaltam... — mondtam, mint aki lovon van, mert, lám, mégiscsak létezik elégtétel, de nyomban meg is bántam. — Illetve hogyhogy tűrhetetlen?

— Helytelenül lép föl kiskorúval szemben.

— Kiskorúval?

— Igen, lehet a fiú úgy tizenhárom, esetleg valamivel több. Minden szerv a gyermek érdekeit nézi, és az ő pártján van.

— Helyes ez most vagy helytelen? — kérdeztem, mert nekem mindegy volt. — Nem tudna kedvesebb lenni a tata?

— Már teljesen elvadult a háztól. Fél — suttogta.

Sajnáltam, hogy nem tőle magától hallottam nyomorúságos történetét. Ám ő csak az asztalkáról szeretett beszélni, úgy láttam, azon lakhatott talán, akkora területen élt, és én, ostoba fejvel, tájékozatlanul be akartam ezt határolni, amikor a másik asztalkáról távoli kontinens levegője dőlt, nem ez a miazmás, hanem inkább egzotikus, a megbontatlan rendé, amit épp ennek a megbontása tett lehetővé. No, de majd adok én levegőt, kolléga!

Odaléptem az asztalkához, feliratával lefelé fordítottam az idegen névtáblát, amely mögött nem ült senki sem, és bizalmaskodó képpel áthajoltam a másik asztalka fölé.

(Folytatjuk)

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

PÁVEL ÁGOSTON CENTENÁRIUMA

PÁVEL ÁGOSTON ÉS A MODERN MAGYAR IRODALOM

BORI IMRE

A sokat sejtető cím mögött — mondjuk meg nyomban — Pável Ágoston irodalomértésének kérdése van. Ennek az irodalomértésnek pedig mintegy fokmérője Weöres Sándor ifjú költészetének megértése, el- és befogadásának mélysége, mert Weöres Sándor, a „drága csodagyerek” (ahogyan Kosztolányi Dezső nevezte) lírája már akkor a modern magyar költészet volt, még ha e fogalom érvénye nem csupán Weöres Sándorra alkalmazható is.

Nem akarjuk, mert nem is lehet vizsgálódásunkat Pável Ágoston és Weöres Sándor személyes kapcsolatának terepnumára korlátozni. De még ezen is lelünk fontos, mindkettejük költészete szempontjából értékelhető adalékokat. Az 1932. december 19-én kelt Weöres-levél valómására gondolunk elsősorban: „Az a pár hónap, mit Guszti Bátyám-nál töltöttem, volt életem legértékesebb ideje. Akkor jegecesedett ki a gondolkodásmódom, akkor kezdett nőni bennem mindannak a csírája, amit azóta gondoltam, tettem, írtam... és azt hiszem, akkor született a osírája mindannak is, amiről most még nem is tudok, amit ezután fogok jót vagy rosszat összegondolni vagy összeírni. Ha rossz lesz az alkotásom, arról azonban semmi esetre sem az a pár hónap tehet, hanem vagy valami kisiklás, vagy belső erő hiánya. Tulajdonképpen Guszti Bátyám indította meg az életem lavináját: addig koravén, beteg gyermek voltam és akkor kezdtem egy új, már nem gyermeki, lát-szólag »dekadens«, de valójában ép életet élni... aminek csak külsőségek (félszegség stb.) adják a dekadencia jellegét.”

A pedagógus érdemeiről van itt szó tehát, azokról, amelyek oda-hatottak, hogy a gimnazista fiú olyan „tartást” kapott, amely lehetővé tette számára az „ép élet” élését. Nyilván nem a csodagyereket bámulta Weöres Sándorban, mint Kosztolányi Dezső vagy Babits Mihály vagy

Bónyi Adorján, éppen ezért más jellegű az a tisztelet is, amely a Pável Ágostonhoz címzett levelekből árad. Kosztolányi figyelme például inkább személyhez kötődő, Pável Ágostoné ellenben költészethez kapcsolódó — ezért kerekedhet pár esztendő alatt a tanítványgyerek, a kölyök-költő, akinek már kiszemelték a világirodalmi analógiát is Rimbaud-ban, az idősebb tanár-költő felé, ha gondolkodásmódról, a költészet szemléletéről volt szó. Úgy is mondhatnánk, hogy Pável Ágoston Weöres Sándorral kontaktálva vált a modern líra jobb értőjévé, hiszen az ő szemlélete egy előző ízléskorszakban formálódott.

Kis konfliktusai vannak tehát. „Küldd el a lelkedet!” — üzeni Pável Ágoston a tizenhét esztendősköltőnek, amiből az is kitetszik, hogy Pável akkor nem ismerte még igazán pártfogoltja „stílusát”. Nem csoda, ha Weöres gyengéden helyreigazítja, amikor a lélek kifejezéssel kapcsolatban zárójelben megjegyzi, „ami ugyan nem bizonyított dolog, hogy van az embernek, de hát — szimbólumnak jó fogalom”. Természetesen tudja, hogy vallomásra biztatja ezzel a patetikus közhellyel, és Weöres Sándor végeredményben él is a felkínált lehetőséggel, mert a levelek mutatják, felfogásának, szemléletének, a költészetről alkotott nézeteinek megfogalmazását is vállalta ami önnön költői természete megismerését eredményezte. Azaz a költő elméletileg is megfogalmazza önmagát.

Levelezésük mutatja, hogy nem minden Weöres-vers nyerte meg Pável Ágoston tetszését. Ízlése tiltakozott attól a „beteges zűrzavartól” például, amit az *Őszi kettős* című versben találni vél, és amikor visszatetszésének hangot adott, Weöres Sándor zavarban volt. „Megvallom, kicsit csodálkoztam, hogy az *Őszi kettős*... ilyen visszatetsző volt, amikor megosináltam és befejeztem, valami olyan diadalérzetféle maradt bennem, mint már igen régen nem.” Aztán meg Kosztolányinak is tetszik éppen ez a kifogásolt vers! S folytatja a választ a következőképpen: „Hozzám Kosztolányi kritikája csak azért áll közelebb, mert magam is ezt éreztem a négy vers közül legmagamébbnak és most se tudom, hogy mi benne a »beteges zűrzavar«. Azt gondolom, az lehet az oka, hogy Guszti Bátyám ilyennek találta, mert nincs elég érthető módon kifejezve a gondolata, ami tulajdonképpen nincs is, az egész két, strófánként cserélődve fonódó kép a legáltalánosabb témáról, a halálról...” Aztán mintegy lefordítja a verset, mondván, hogy a kannibál szakács, a szél az őszi leveleket, a halott rokont főzi, a télcsaládfő pedig megeszi. Aztán délután lesz, majd bealkonyul. Vagy versként:

— Már ősz szélszakácsa
a levelet meri —
kondérban keveri
és sír a fák alján;
holt kannibál s bús rokon...

Ne legyünk azonban igazágtalanok Pável Ágostonnal szemben. Nem megnyerő minden tekintetben ma sem ez a vers: mesterséges és nehézkes — Weöres Sándor mértéke szerint is!

Nem értenek egyet a költészet népszerűsége kérdésében sem. 1933. március 10-én írja Weöres Sándor:

„Gusztii Bányának az a fölfogása, hogy: »verseskönyveknek olcsónak kellene lenni, mint a bibliának«, nem osztom egészen. A modern versek élvezéséhez külön adottság, hatodik érzék kell, a modern költészet elvont és sose lehet tömegcikké, csak a kiváltságosok élvezete. (Egyébként a tömeg Petőfi vagy Arany verseit se »élvezi«, csak »érti«: az iskolában fülébe rágták, hogy az »szép«, és ezt éppúgy elhiszi, mint a kétszerkettőt.) Olcsón adni, úgy hiszem, csak a Farkas Imre-szerű poézist, meg a nótaszövegkönyveket érdemes: ez az a költészet, mit a széles rétegek élvezni tudnak. A nemesebb költészet maradjon csak a keveseké, hiszen a legtöbb ember számára úgyse jelent többet pusztá szavaknál...»

Ne gondoljuk azonban ezek után, hogy Pável Ágoston értetlenül állt Weöres Sándor költői észjárásának mutatványai előtt. Egy mozzanatban például túllícitálta a fiatal költőt, amikor annak két óegyiptomi átköltését eredeti versekként olvasta és értelmezte, tegyük hozzá, nem is ok nélkül, hiszen tudjuk, Weöres Sándor mindmáig él a költészet ilyen jellegű lehetőségeivel. Be is vallja hát a költő (1931. október 20-án), hogy „tőle kitelne az a rossz tréfa, hogy saját verseit fordításoknak adja ki”, de ezt a nagyközönséggel, az „Ezerfejű Birkával” szemben követné el.

Általában talán azt tételvezhetjük fel, hogy Pável Ágoston Weöres Sándorban is ébresztette a pedagógiai Erószot, ezért a Weöres-levelek apró kis tanfolyamok a modern ízlésről és Weöres költészetének „titkairól”. Az ő „belső lényege”, magyarázza 1930 decemberében, a „mindent megértő nyugalom” állapotában van, s olyan realitást képvisel, amely „nem ismer szépet és csúnyát külön-külön”. Állítás, amelyet a legmodernebb Weöres-interpretátorok sem kerülhetnek meg. Mint ahogy az a magyarázata is fontos, amely szerint a kötött forma számára a siker biztosítéka, a szabad verse lapos (1932. november 15.). S hogy kedveskedjen, elküldi töredékét („tegnap este készült”), amely különben első kötetének címadó verse lesz:

Halott az ég és puffadt és fehér
Villám se vágja: úgy sincs benne vér.
Az ágakon sok vén isten dobol,
fogatlan szájuk mogorván sziszeg...
hajléktalan, kiszolgált fétisek,
testüket tűzre tették valahol.

s a kerítések a dombperemen
 úgy csüngnek, mint foltozott kabátok.
 Lelőtten ernyedt széjjel minden árnyék
 mégmélyebb árnyá. A szín is kevés.
 Nincs másom, csak pár vágy és pusztá szándék
 s tüdőmből egy kis hőemelkedés.
 Hamutartómban terem, mint a gomba,
 a csutka. Cigaretta-hekatomba.

Mennyire téves minden olyan megállapításunk tehát, hogy élettapasztalatok híján írta a fiatal Weöres Sándor a verseit! Pável Ágoston irodalomértésének, ami itt és most Weöres Sándor költészetének értésévé válik, az a legfőbb értéke, hogy körülbelül öt esztendő alatt, 1929 és 1934 között Weöres igazi kvalitásainak felismerését tanulta meg, s nem csupán tanulta, hanem 1934-beli kritikájában legjobb ismerőjeként mutatkozott meg. Ez a rövid Pável-kritika a *Vasi Szemle* 1934. 3. számában az első, a költő szándékait affirmatíván megvilágító írás általában is Weöres Sándor költészetéről. Jól látni, mennyire megismerte a költő „belső kvalitásait”, és ezekre apellál, nem pedig a csodagyerekségre! Azt látta meg ugyanakkor, amit a későbbi évtizedek kritikusi közül nagyon sokan nem láttak meg, hogy Weöres Sándor költészete mennyire a korszak szellemét, eszmei és tárgyi valóságát fogalmazza meg a maga eredeti, költői eszközeivel. Ha mást nem is, csak a következő bekezdésnyi megállapítást szögezte volna le Pável Ágoston, akkor is tisztelettel kellene nevét említeni. Ezt írta: „Hideg van! Hogyne volna hideg esettséünknek, fejtelenségünknek, eszménytelenségünknek mai sivár korában. A fiatal költőnek kíváncsian körülvigyázó lelke szinte lúdbőrzik a század dermesztő lehetőségétől. S a fázlódó eszmélkedés ólmos napjainak során a körülötte nyüzsgő élet tarka piacáról ezernyi szürke dolog menekül szomjas szemébe, »amiként tyúk alá a csibék«. Minden benyomást felszűrőcsőlő érzékenysége szinte roskadozik áldott terességétől...”

Ma, ötvenkét esztendő után sem lehet sokkal lényeglátóbban megfogalmazni, ami a fiatal Weöres Sándor költészetét alapjában véve jellemzi. És védi a költői vádaktól, amelyeket manapság is fennen szoktak hangsúlyozni azok, akik a verset és a költőt csupán a „szociális érzékenységgel” mérik. Weöres — hirdeti Pável Ágoston — a valóság teljességét akarja láttatni, illetve azokat a reagálásokat is becüli, amelyek más irányúak, hiszen „mindenkori mánk számos vonásból gubancolódik egységes képpé”. S hogy a szociális érzékenységből is levizsgálta a költőt, idézi a következő öt sort:

S a napjaink bús libasorban,
 hosszú kötélén lengedeznek,
 mint kormos szélben rongyos ingek,
 miket egyszer kiteregettek
 s szekrénybe többet sose tesznek.

„Lehet-e — kérdezi — a holnaptalanul ténfergő munkanélküli reménytelenségét tapinthatóbban láttatni, mint ezzel a cikornyátlan képpel?” Az pedig már csak ráadás, hogy érti költői célját Weöres ó-egyiptomi, „mágikus halottidézéseinek” is.

Végső pontja ez a kritika Pável Ágoston irodalomértésének, és csak feltételezhetjük, hogy a Weöres-versek iskoláját kijárt *olvasó* (minősítjük nagy dicséretként ennek Pável Ágostont) más jelenségek előtt is ilyen megértő nyíltsággal állt meg. Éppen ezért csak még egy dokumentumértékű felkiáltását idézzük Weöres Sándorral kapcsolatban. S ez a felkiáltás is beszédes, Pável Ágoston mellett tanúskodik. Ezt írta kritikája végén: „Kortársak! Legyünk tisztában vele, hogy nagy, messzehelődő mozdulatnak vagyunk szemtanúi.” Mondjuk meg: igaza volt!

PÁVEL ÁGOSTON CANKAR-KÉPE

JUHÁSZ ERZSÉBET

Pável Ágoston munkásságának csak kis hányadát képezi a műfordítás: itt most mindössze Ivan Cankar néhány művének magyarra fordítására térnék ki. S ez, ha itt most nem is vesszük tekintetbe szerteágazó kulturális, művészeti és tudományos ténykedését, akkor sem kevés. A *Jernej szolgálóigény igazsága* című kisregény és a vele egy kötetben szereplő *Mihaszna Márkó és Mátyás király* című elbeszélés, mely a Nyugat-kiadásban 1937-ben látott napvilágot az első magyar nyelvű Cankar-kötet. Ezt követte még 1941-ben *A szegénysoron* című regényének magyar fordítása. E fordítások időállóságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a későbbi kiadások is ezeket veszik át. Dolgozatomban tehát nem a fordítások minőségének elemzését tartom célszerűnek, hanem azt az indítást szeretném közelebbről körüljárni, ami Pável Ágostont ennek az úttörőnek is bátran nevezhető munkának az elvégzésére ösztönözte.

„Nem ismerjük egymást eléggé — írja Jugoszláv irodalmi levél cí-

mű cikkében (in: *Magyar Írás*, 1933. szept. 458—460. o.) —, ez érdektelenségre, hűvös nemtörődömségre, sőt fölüeny, de oktan leki-csinylésre vezet. (...) S ez nem jól van így. Meg vagyok győződve, hogy a jóhiszemű megismerés megbecsülést, s a megbecsülés legalábbis rokonszenvet szülné.” Legfőbb igénye — lemérhetően — a kölcsönös megismerés sürgetése és elősegítése lehetett műfordítói vállalkozásaiban is. S ez annál is inkább érhető, mivel betekintése lehetett mind a szlovén, mind pedig a magyar kultúrába, művészetbe és irodalomba. „A szlovén Ivan Cankar regényeit — például — ma már Európa-szerre olvassák — írja ugyanitt —, sőt Hlapec Jernej című regényének már verses átdolgozása is megjelent Jakab Stefanović tollából, mégpedig mindenki nyelvén, eszperantóul.” E kitételből is világosan kiolvasható, hogy Pável Ágoston mindenekfelett az a cél vezérelte, hogy a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tegye a szlovén irodalom az idő tájt legreprezentatívabb képviselőjének, Ivan Cankarnak a műveit. S ezt már azért is érezhette sürgető feladatának, mert mint maga is szóvá teszi, ekkortájt már több európai nyelvre is lefordították a *Jernej szolgálégynt*: „Hogy a mű tényleg elérte célját — írja utóbb, az 1937-ben megjelent kötet előszavában —, legékesebben bizonyítja az, hogy francia, orosz, olasz, cseh, román szerb, horvát két német és két angol fordításán kívül már két szlovén és egy olasz nyelvű dramatizálás is ismerjük.” Ez utóbbi a dramatizálásával kapcsolatos közlése megint csak azt bizonyítja, hogy Pável Ágoston számára a mű tartalmi üzenete állt az első helyen, műfaji kérdésekre pedig nemigen tért ki a figyelme. A műfaji hovatarozás, ha mai szemmel ösöppet sem elhanyagolható mozzanat is, nemcsak Pável Ágoston szemléletére volt akkor jellemző, hanem, pusztán a visszhangok alapján is bátran következtethetünk rá: általánosan elfogadott, döntő értékmércének számított.

Vizsgáljuk meg tehát, hogy a szlovén irodalomnak a magyar olvasóközönséggel való megismertetésén túl mi az, ami Pável Ágoston Cankar-művek fordítására ösztönözte. Milyen Pável Cankar-képe? Hisz föltételezhető, hogy a szlovén irodalomnak Cankar révén az európai irodalomba való betörése önmagában nem nyújthatott mégsem elegendő alapot vállalkozásához. Az említett Nyugat-kiadás előszavában írja a következőket: „Cankar a századvégi szlovén irodalomnak éppen olyan forradalmi jelensége, mint nálunk Ady Endre. Egész élete harc volt, a korán jöttek meg nem értésének, szellemi számkivetésének keserűségével vívott harc a jobbért, magasabb rendűért.” Majd így folytatja: „Cankar írásainak legfőbb sajátosságai és legnagyobb érdemei: életszemléletének szociális embersége és melegsége, a kitűnő jellemzés, a rendkívül gondos és figyelmes lélekelemzés, a szatirikus és kritikus alaphang, s ami ebből következik: az esemény és emberábrázolás csodálatos élesége.”

Kétségtelen, hogy mindaz, amit Pável Ágoston Cankar legfőbb eré-

nyeként sorol fel, ma is helytállónak tűnik, azzal a megszorítással, hogy nem minden művére jellemző a felsoroltak egészének együttese, s igen gyakran előfordul nála az is, hogy összeilleszthetetlen hangnemeket és stílusokat váltogat vagy halmoz egyazon művén belül. De térjünk rá az egyes lefordított művek Pável által történő ismertetésére-interpretációjára, s azok korabeli magyar visszhangjára. Úgy véljük, a kettő összevetése által lesz igazán árnyalható Pável máig is sok vonatkozásában érvényes Cankar-képe. A *Jernej szolgalegényről* írja az említett bevezetőben a következőket: „(e) kis regény — melyet az író maga is legsikerültebb művének tartott — a legtudatosabban szociális tendenciájú munkája. De elejétől végig a legnemesebb eszményiséggel van megírva, s a művész minden túlzása is magától értetődő, a tendenciából folyó egyoldalúsága ellenére sem enged tapodtat sem a népszónoknak. A felvetett problémát ugyan nem oldja meg szatirikus és negatív jellegű társadalmi kritikájával ez a kis regény (...), de mélyen megrendít bennünket és megrázóan eszméltet a mai társadalmi rend égbekiáltó igazságtalanságaira, az elmélet és a gyakorlat szörnyű ellentéteire.” Igen lényeges kiemelni Pável Cankar-képének máig helytálló mozzanataként azt, hogy elzárkózik attól a vulgáris és egysíkú értelmezéstől, mely szerint Jernej bármelyik párt szócsöve is lehetne. S ezt annál is inkább fontos volt hangsúlyoznia, mert egy későbbi cikkében arról számol be, hogy: „... még mindig sok a párt- és világnézeti láрма Cankar alakja és szellemi öröksége körül. Pedig tudhatnók — írja —, hogy a nagy szellemek írásai nem pártkatekizmusok, hanem egyetemes igényű és életű igehirdetések. Szűnjék meg végre a gyűlölködés, szemrehányás és kisajátítási vetélkedés annak a sírja körül, akinek a tollát — minden emberi botladozásán keresztül is — mindig és elsősorban a szeretet vezérelte. A szeretet megalázott népe, ismeretlen nyelve és népének névtelen mindennapi hősei iránt.” (Eredetileg szlovénül in: *Slovenec*, 1939. szept. 16. Lásd még: *Pável Agoston válogatott tanulmányai és cikkei*. Szombathely, Vas Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának kiadása, 1976, 210. o.)

Mielőtt az első magyar Cankar-fordítás korabeli visszhangjával foglalkoznánk, nem lesz érdektelen kitérnünk arra sem, hogy Cankarról már 1930-ban olvasható volt egy kis méltatás a *Nyugatban* Mohácsi Jenő tollából, amely a német fordítás alapján íródott. Mohácsi beszámol arról, hogy Martin Andersen Nexøvel beszélgetett a mindaddig ismeretlen szlovén irodalomnak váratlanul az európai köztudatba került írójáról, Cankarról, s egyetértettek abban, hogy a *Jernej, a béres* című kisregénye remekmű. „Jernej, a béres című elbeszélése — írja Mohácsi —, mely minden szolga, minden munkás sorsával példálódzik, Kleist Michael Kohlhaasára emlékeztet, annyira tökéletes is, de megrendítőbb, mert ősibb lélektalajból fakad.” (M. J.: *Jernej, a béres*. In: *Nyugat*, 1930. II. 726. o.)

Amikor 1937-ben magyar fordításban megjelenik a két fent említett Cankar-mű, visszajelzéseket már a *Nyugat* ugyanez év decemberi számában olvashatunk Nagy Lajos és Nagypál István tollából. Ismer-tessük először az utóbbit, minthogy föltétlen elismerése és lelkesedése Mohácsi méltatásával rokonítja. „Kis regénye, a Jernej szolgalegény azok közé a hiánytalan kis remekművek közé tartozik — írja —, amelyek egy markolásban mutatják meg a nép, az egyén, a társadalmi és természeti erők, a teljes élet összességét. Regénye után úgy érezzük, ismerjük a szlovénséget, jobban, mintha néprajzi, történelmi tanulmányok sorát böngészünk volna át, s az írónak szól, ha új kíváncsisággal fordulunk e közeli s mégis eddig idegennek vélt nép felé.” (In: *Nyugat*, 1937. II. 459—460. o.) Nagypál István tehát Pável Ágostonnal egy-behangzóan egy népnek irodalmi műveken keresztül történő megismerésére, úgy mond „fölfedezésére” helyezi a fő hangsúlyt, s tagadhatatlan, hogy a Jernej kitűnő alkalmat nyújt a szlovén életkörülmények megismerésére, illetőleg az általános igazságtalanság felszámolásának szükségességére, amelynek hiányként való ábrázolása a szlovénséget az Osztrák—Magyar Monarchia államalakulatán belül meghatározta, ha esetleg nem is olyan szélsőséges formában, mint ahogyan az Cankar szóban forgó művéből kiolvasható. Európai sikerét azonban nehezen lehet mindössze ilyen tartalmi üzenetekkel magyarázni. Mind a népszerűségének, mind pedig tényleges esztétikai megformáltságának meghatározásához Nagy Lajos ugyane *Nyugat*-számban megjelent méltatása került a legközelebb. „Jernej szolgalegény — írja — reális alak, az elbocsátás pillanatában valószerűek elbocsátásának körülményei is. Igazságkereső útjára szinte valóban indul el, azonban útján hamarosan szimbólummá válik. Nem esetleges bírák és hivatalnokok elé kerül, akik még jóindulatúak is lehetnének, azaz megkísérelhetnék, hogy valamiképpen segítsen rajta. Magával a társadalmi igazságszolgáltatással kerül szembe. És gyerek, csavargó, tolvaj képében magával az emberrel, aki immár képződménye a dolgok menetének. (...) Sorsa nem egy eset, hanem a tipikus folyamatot jelképezi.” S minthogy Cankar szimbolikus kisregényét az eddig idézettekkel ellentétben nem tartja remekműnek, elismerését — érzésünk szerint igen pontosan — így összegezi: „Cankar szándéka, a szándék *hőfoka* az, ami különösen magával ragad.” S hogy ezt sikerült Pável Ágostonnak átörökítenie az eredetiből, elismerésre méltó műfordítói tetteként kell kiemelnünk, hisz a szöveg időnkénti egyhangúságát ő maga is szóvá teszi.

Nincs írásbeli nyoma sehol annak, hogy Pávelnek miért esett fordításkor a választása a Mihaszna Márkó és Mátyás király című elbeszélésre (ő regénynek nevezi), mégis megkockáztatjuk a feltevést, hogy nem elsődlegesen a tetszés vezérelte, hanem sokkal inkább a szlovénség és a magyarság közötti hídverés igénye, s legalábbis az előbbi részéről az irodalmi kapcsolat meglétének bizonyítása. S ez a gesztus már ön-

magában is felemelő és nemes, hiszen két nemzet határmezsgyéjén élve méltán érezhette küldetésének ezt a feladatot. „A magyarság szempontjából különös érdekességet kínálnak — írja — a Zrínyi Miklósról és Mátyás királyról szóló versei, illetőleg elbeszélései, elsősorban pedig a Potepuh Marko in kralj Matjaz c. regénye, amely a szlovén néplélek alaptermészetét boncolgatja a gazdag Mátyás-hagyomány legendás hátterében.” A két nép és kultúra közötti hídverő ujjongása hallik ki következő megállapításából: „Nem hihetetlen-e, hogy egy nép idegenvérű és idegennyelvű szomszédjától kölcsönözze legnagyobb nemzeti hőstét és hogy ez a hős nemzetibbé, eredetibbé magasztosuljon a századok folyamán a kölcsönvevő népnél, mint a kölcsönadónál?” (In: Cankár Iván. Bevezető a Nyugat-kiadáshoz.)

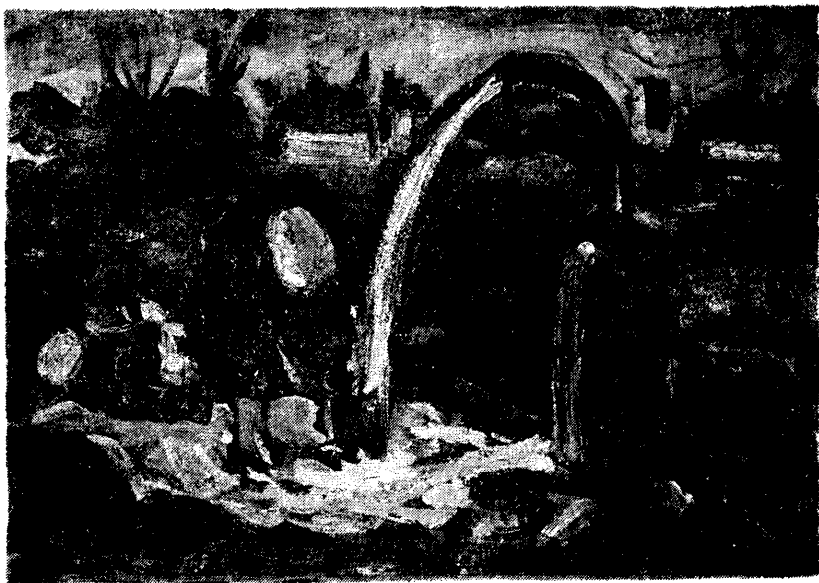
Cankar *A szegénysoron* című regényének magyar fordítása 1941-ben jelent meg. Lemérhető, hogy e kötetre a benne foglalt életrajzi mozzanatok miatt esett Pável választása. Annak ismeretében, hogy Cankarnak igen nagy számú olyan rövidebb vagy terjedelmesebb írása van, amelyekben anyjának állít emléket, nem csoda, hogy a legfinomabb részletekkel átszőtt változatra esett Pável választása. Az önmarcangolásokkal teli anyaszereket irodalmi megformálásának mély, belső igénye kétségtelenül végigkísérte Cankar alkotói pályáját, s alig olvasható olyan méltatás róla, amelyben ez meg ne említették, föltehető, hogy Pável már csak ezért sem vonhatta ki magát hatása alól: „Megható az a szeretet, mellyel erőslékű, csupaszív paraszti édesanyján csüngött — írja —, akinek Na klancu c. regényében emel monumentális emléket.” A mai olvasónak kézenfekvőbbnek tűnik Keresztury Dezsőnek a szóban forgó regényre vonatkozó összegezése, aki *A szegénysoron* magyar fordítását követően az előző kötetre vonatkozóan is summázta észrevételeit: „Az élet hajótöröttei iránt érzett megindító együttérzés árad műveiből, a humanitásnak az a fajtája, amelynek legfőbb értéke a bánat, a szánalom, a szenvedés keresztje. Ez az írói magatartás persze nem egészen veszélytelen: a megindultság könnyen csaphat át érzélgősségbe, a szociális hang nyomor-romantikába, a forrón felbuzgó líra langyos melodrárába. A szegénysoron, Cankar most megjelent műve nemegyszer borotvaélen táncol e szélsőségek között. Részleteiben, a balladisztikusan visszatérő álom-motívumokban s befejezésének kissé elkoptatott kultúr-optimizmusában van valami édeskés túlzottság. De hibái eltörpülnek a bánatos és meleg fényekkel besugárzott főalak gyönyörű rajza mellett. (...) A Jernej híresebb, hatásosabb s mutatósabb írás, *A szegénysoron* azonban hitelesebb, látszólagos eszköztelenségében is gazdagabb, emberibb s művészi. Hálásak lehetünk Pável Agostonnak, aki sok elmélyedéssel s látható gondnal, bár itt-ott talán túlszínezve magyarra fordította.” (K. D.: Három délszláv író. In: *Nyugat*, 1941. 184. o.)

Cankar stílusa nem mondható egységesnek, s ahogy legértőbb szlovén kritikusa, Josip Vidmar megállapítja, az író a Bécsben töltött tíz év

alatt nemcsak a hazáját tanulta meg élesebb szemmel, kritikusabban látni, s mind mélyebb aggodalmak és szorongások közepette szeretni, de stílusán az is lemérhető, mennyi minden hatott rá azokból az új, friss szellemi áramlatokból, amelyek a század első évtizedében a császárvárost jellemezték. E hatások részletes vizsgálatával pedig a szlovén irodalomtörténet részben még máig is adós. Mindennek fényében még érthetőbbé s indokoltabbá válik Pável Ágoston némely mozzanataiban idealizált, megszépített Cankar-képe. Tény azonban, hogy az ő alapozó munkája sok vonatkozásban nélkülözhetetlen lesz egy olyan munka elvégzéséhez, amely „az Osztrák—Magyar Monarchia jelezte irodalmiságot” a maga teljességében és bonyolultságában fogja fölrajzolni, abban a szellemben, ahogyan Bori Imre ír róla, ti. hogy „az osztrák—magyar monarchizmusnak minden vele kapcsolatos irodalomban sajátos és csak rá jellemző variánsa alakult ki”. (Bori Imre: *Irodalmak — kölcsönhatások*. Forum, Újvidék, 1971. 77. o.)

Pável Ágoston a szlovén irodalom öntörvényű alakulástörténetét szem előtt tartva alakította ki a maga Cankar-képét, s ez az a vonása, amely legelévülhetetlenebb értékének számít.

A TÁRGYAK VÁLTOZÁSAI*

HARKAI VASS ÉVA

Nemes Nagy Ágnes eddig megjelent verseskötetei (*Kettős világban*, 1946; *Száravillám*, 1957; *Napforduló*, 1967) egy-egy évtizedet fognak át. Szerzőjük mindenképpen a ritkán megszólaló költők közé tartozik, verseit pedig jogosan jelölhetjük a művéség, a megformáltság, az esztétikai minőség fogalmaival. A három verseskötetet három gyűjteményes kötet követi: *A lovak és az angyalok* (1969), a *Között* (1981) és a nemrég napvilágot látott, *A Föld emlékei* (1986) című kötetek a szerző összegyűjtött verseit tartalmazzák. Tartalmuk, szerkezeti felépítésük többnyire ugyanaz, vagy csak elenyésző módosításokat alkalmaz szerzőjük, ami nemcsak versírói, hanem szerkesztésbeli tudatosságról is tanúskodik. A három gyűjteményes kötet magába olvasztja az időközben keletkezett költeményeket is. Míg *A lovak és az angyalok*ban az új versek a kötet különböző részeibe épülnek be, a *Között*ben új cikluscím — az *Egy pályaudvar átalakítása* — alá kerülnek. *A Föld emlékei* című kötetben is itt láthatunk változásokat: az említett ciklus az előző gyűjteményes kötethez viszonyítva nyolc új verssel bővült. Mindössze nyolc vers miatt talán fölöslegesnek látszana egy gyűjteményes kötet újrakiadása. Am ott áll a kötet fülszövegében e vállalkozás célkitűzése: egy induló életműsorozat első kötetét tartja kezében az olvasó a Kossuth-díjas szerző összegyűjtött verseivel. Ugyanakkor a kötet további céljai is nyilvánvalók: lehetővé tenni a ma olvasójának, hogy betekintést nyerjen a két, három, sőt négy évtizeddel ezelőtt napvilágot látott kötetek verseibe, s ezekkel egy időben tarthassa kézben a költő új alkotásait — tehát a teljes kontextust belátva követhesse nyomon e líra alakulását, fejlődését, új állomásait.

*

* Nemes Nagy Ágnes: *A Föld emlékei*. Összegyűjtött versek. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986

E versek olvasójának figyelmét már a *Között* című gyűjteményes kötet felhívta egy szerkesztésbeli változásra. Ez ismétlődött meg *A Föld emlékeiben* is: az első ízben a *Napfordulóban* közzétett *Fák* című vers ugyanis e két utóbbi verseskötetben a kötet élére kerül egymagában, besorolatlanul, ilyen módon az eddigi opus mintegy reprezentáns versévé avatja a szerző. Programversként is felfoghatjuk a *Fákat*, hiszen jelzi Nemes Nagy Ágnes ars poeticájának főbb célkitűzéseit, s bevilágítja jellegzetes versvilágának tájait. Már a verset indító mondat („Tanulni kell.”) is az értelemben vetett hit hirdetője, az „esztelenül bízom az észben”, a „nyíló értelem” szükségességének előrejelzése. A következő versszakban ezután megjelenik a kettősség mint helyzet, s az ebből következő között-állapot. A fa mint konkrét látvány („ahogyan talpig zúzmarások”) és a látvány elvonatkoztatásának kettősségére („és ködbe úszik át a fa, / akár a test emlékezetbe”) gondolunk itt, s a közöttük levő „sáv”-ban halványan körvonalazódik az a „között”-állapot, amely majd a *Kettős világban* című kötetben-ciklusban bontakozik tovább. Itt még nem hangsúlyos ez az állapot; csak metaforikusságot sejtet, de még nem pontosan körülhatároltak tartományai. A harmadik versszak a „csuklyás tárgyak” fogalomkörét vezeti be. A tárgyi világ, az elvont tárgyiasság világa ez, mely annak idején nemcsak Nemes Nagy Ágnes, hanem az egész Újhold-nemzedék lírájának alapvető vonása volt. „Az Újhold költőinek elvont tárgyiassága az élmény és a mű ama, viszonylag új, összefüggéseiből fejlődött ki, amely a szimbolizmus és impresszionizmus óta jött létre. A költő (...) arra törekedett, hogy a hangulatok szüntelenül változó, megbízhatatlan szűrője helyett valami szilárdabb és tartósabb katalizátor közvetítsen tudata és a valóság között” — írja e generációról Kenyeres Zoltán. A „csuklyás tárgyak” fogalomköre ugyanakkor a későbbi szobor-versek előhírnöke, maga a famotívum pedig a későbbi fa-versekben (*Diófa*, *Fenyő*, *Éjszakai tölgyfa* stb.) él tovább.

*

A költőnő első, azonos című kötetének verseit tartalmazó, *Kettős világban* című ciklus tovább mélyíti a *Fákban* előrejelzett fogalomköröket. „A negyvenezer kilométeres föld / agyam csigáján gördül egyre beljebb” — áll a *Hadijelvényben*. Az ismeret az azonos című vers tanulságai szerint nemcsak az értelemben vetett hit megnyilvánulása és realizálása, hanem a megismerés immár elkerülhetetlen igényének és egyetlen lehetőségének tárgya is („Csak egy marad meg, semmi más: / a tiszta ismeret.”). A befogadó, percipiáló én óriásira méretezettségét követhetjük itt ugyan nyomon, de nem a költő énnak az optimisztikus világ fölé való növekedését, hiszen az ismeret rokon kategóriái a szomjúság és a rettegés is. „A rettegés s az ismeret közt / mint hídbolt gör-

nyedek” — áll a vers második versszakában, s ez az állapot már kitep-
 hetetlenül a testbe is beépült: „a hátgerincem, homlokom / mind íves,
 osupa híd”. A között-állapot a ciklus további verseiben is hangot ad
 magáról („az ég s a tó között” — *A kín formái*), kulminációját azon-
 ban a *Kettős világban* című versben éri el. E ciklus kulcsverse a *Ket-
 tős világban* — már címében is hordozza az alapvető létkérdést, s a
 között-probléma erre a költői szakaszra vonatkozó lényegét fogalmazza
 meg. A lent-fent kettősségét vezeti be a vers első sora („Hajam a fű-
 ben, a fák kontya fent”) majd egy újabb, egyetemesebb kettősséghez
 vezet, melynek egyik pillére az „Enyém a táj”, a másik: „Hazám: a
 lét.” „Nemes Nagy Ágnes verseiben kettős világba kerülünk. Az első
 kötet címe ritkamód megsejtette az egész pályát. A költemény a kettős
 világ tükré és egymásba tükröztetése. (. . .) Maguk a szimbólumok is
 igen egyszerű dolgokat tükröznek, a közelséget és a messzeséget, a vé-
 gest és a végtelent, a fentit és a lentit, térszemléletünk nagy kettőssége-
 it” — írja a versről a hetvenes években Radnóti Sándor. A kettősség
 azonban nem csupán a térszemlélet kettőssége — több annál: létkérdés,
 amely ebben a versben még megoldható: „Hazám a lét — de benne
 ring a mérték”. „A költő, mint földmérő az égen, otthonra talált a
 kettős világban. (. . .) Ez a lelkesítő otthon a kiindulópontja a későbbi
 otthontalanságnak, költészete erről a nyugalmi pontról indul majd a
 valóságos kettősség felismerése felé. Mert hamarosan kiderül majd, hogy
 az égen lépkedő földmérő csak illúzió.” (Bányai János)

*

A *Száravillám* című kötetben először közzétett *Mesterségemhez* cí-
 mű vers azonnal válaszol az előbbire. Kulcsvers ez is, akár a *Kettős
 világban* című, s nem véletlenül kezdőverse akkor a kötetnek, most pe-
 dig a ciklusnak is. Mégsem egyenes vonalú folytatása ez a *Kettős vi-
 lágban* között-problémájának: az égen lépkedő földmérő negatív leké-
 pezése inkább. Itt már „egyetlen szálon függ a szó”, s a „mesterség”,
 a vállalt létforma már „rángva” választja el a „fényt” az „éjszakától”.
 A vershelyzetet a kötet/ciklus elé helyezett alcím (Jegyzetek a félelem-
 ről) már alapvetően meghatározza. A „villámszaggatta táj”, a „tűzzel
 csíkos” levegő, a „minden vibrál és veszendő” lesznek e verstáj meg-
 határozói. A társadalmi-politikai allúziókon túl azonban mindenképpen
 a lélek belső vergődéseire kell felfigyelnünk. A „roppant felhők —
 nagy, gomolyos agyvelők” metafora figyelmeztet arra, hogy mindez a
 „belső” tájra vonatkozik. A „mesterségem” (mint előbb a tájban a
 pontosság) belső fenntartó erő („ki elhited: fontos élnem”). A mes-
 teriséget megillető jelző s a vocativusi forma („te gyönyörű”) azonban
 ironikussá s egyben bizonytalanná változtatja ezt a hitet. Ez a bizony-
 talanság átterjed a kettősségek pólusaira is (erkölcs — rémület; fény

— éjszaka) — pontosabban azok áthidalási lehetőségére, s meg is kérdőjelezi azt. Az előző versekben előrejelzett harmónia szertefoszlott; itt minden összeilleszthetetlen, diszharmonikus. A „között” már nem a beláthatóság nyugodt pontja, inkább a sehova tartozásé, az otthon-talanságé. A lírai én mégis a vers címzettje mellett áll ki. A választás — mint ahogyan a további versekből is kitűnik — egyszerre óhaj és kényszer: „Nincs mód a tetre Vágyam: gondolat” (Eszmélet). A „lep-rás világ”, a „hová forduljon hát az ész?” dilemmája révén a lírai én megmártózik ugyan a közöny, a zsibbadás passzív közegében, de e közeg semmiképpen sem nyújthat megnyugvást. A megüresedett világban fogódzókat kell találni. Egyik ilyen fogódzó az anyag („En szeretem az anyagot, / s gyakran gondolok csontjaimra” — Alkony), melynek fogalma kitágul, s magába foglalja a test „anyagait” is. A testrészek, belső szervek versbe kerülésének funkciója, hogy létrehozzák a szervezet arányos, harmonikus felépítéséhez hasonlatos rendet: „A bőr ilyenkor sima csak, / a torok szorítása enged, / a csont a szemnél pontosabb, / és bizton támasztja a rendet” (Alkony). A szervek, testrészek belső rendje eredményeként létrejött „tisztá mozdulat” lesz az, ami ellensúlyozza a külvilág okozta közönyt és bénaságot. S a növények, fák, tárgyak rendje, állandósága („úgy egybenőttem / veled a hasító, kérésítő időben”; „te tartasz, barna törzs, te nagyszemű diófa” — Diófa). E program kiteljesedésének versei a *Tájképek*. A megfigyelés érzékenysége s a tájban rejlő pompa (az egyszerűség pompájának) és pontosság felfedezése a fő jellemzőjük, amelyet legesszenciálisabban a *Dél* című vers tár elénk: „Nagy ollóval vágja a nap / rövidre mind az árnyakat, / és úgy cikáz, hogy pontosan / mindennek pontos árnya van.” Vagy: „A hó, a hó. / Az öt háznak térdéig ér. / Fekete a függőleges, / és minden vízszintes fehér” *Város télen*). A robusztus, de robusztusságukban ártatlan dolgok világába vezetnek a *Szárzavillám* versei, a „megfagyott szökökkutak mozdulatlan eksztázisát” kínálva fogódzóul, hol őrként „járnak az utcán karcsú, roppant, / négy-emelényi angyalok”. A megnyugvás azonban nem tökéletes. Nem idillikus világ ez — magán hordozza az időtlenséget, az elmúlás fájdalmát is. „Hogy szerettem a képeket! / Istenem, mennyire szerettem” — áll *A képekről* című versben; a *Viadalban* pedig: „A két marokkal körbefoghatót, / Az állandót — a képeket szerettem.” A múlt idejű igék relativizálják a teljességélményt, inkább a lemondás hangja, mint a *Mesterségembe* című kulcversben felvetődött és elmélyített létkérdés megoldásának diadala cseng ki e két záróversből. Diadal helyett marad a viadal, válaszolhatunk a vers címével — a következő kötet/ciklus címe viszont új fordulatot, „napfordulót” ígér.

Nemes Nagy Ágnes harmadik kötetének címére (*Napforduló*) már annak idején várakozással figyeltek fel kritikussai, valami újat, páfordulást várva a kötettől. Az elvárásokat azonban gyorsan követte a kiábrándulás. „A kötet címe nyilván szimbólum, de aligha Nemes Nagy Ágnes költészetének fordulatát hivatott kifejezni — írja Simon Zoltán. — Nyilvánvaló, hogy amíg a költőnő ki nem lép abból a »köztes« állapotból, melyet most nagyon pregnánsan sikerült megfogalmaznia, lírája aligha fog kiteljesedni.” A kritika legnagyobb hibája abból adódik, hogy Nemes Nagy Ágnes költészetének magva éppen a között-állapot. Költészetének túlnyomó része épp e probléma köré szerveződik. A *Napforduló* is annak bizonyítéka, hogy a között-lét problémája már-már fenyegetően megnőtt, kiszélesedett, s nemcsak egy-egy verset ül meg, hanem a kötet egy részét foglalja le magának. A *Között* alcím alatt felsorakozó versek arról vallanak, hogy a között-probléma itt, ebben a kötetben/ciklusban burjánzik el legjobban, át- meg átszövi a verseket — itt éri sorsdöntő fordulat is —, ugyanakkor itt bomlanak ki s állnak össze egy egészé lehangsúlyosabban e költészet motívumai is. Nem véletlen az sem, hogy a programversként választott *Fa* című vers is épp a *Napforduló* című verseskötet kezdőverse volt, s az újabb versek közé sorolt, *Éjszakai tölgyfa* című is eredetileg ehhez a kötethez tartozott. E két vers s a *Között* alcím alá sorolt azonos című is egy, a lényegét meglelt költészet kristályosodási pontjait jelzi. A *Között* című vers címével is arra utal: már nevéen nevezi, vállalja a között-problémát, s itt már nyilvánvaló, hogy a kettősség nemcsak feloldhatatlan állapot: e költészet lényegi vonása immár. A védekezésből vállalás lett; a „viadal” megszűnt. Nem a problémák passzív vállalásáról van azonban szó: a kettősség tudatos vállalása ez, a költészet melletti végső kiállás, kínjainak, ellentmondásainak tudatában. A *Közöttben* három szinten ölt formát a között-állapot (az ég és föld — a nap és éj — az ég és éj között.) A harmadik szinten azonban megszűnik a két dimenzió. Itt már az egy közegbe szorult, menthetetlen kettősség üzen a versből. Egyszerre megszűnik a tér és idő kettős tagolása, mely el tudná helyezni (és semlegesíteni tudná) az ellentéteket. Feloldhatatlan állapot ez, mely magán viseli a tudat rángásait s a megélt idő terhelő súlyát egyaránt.

A *Közöttből* kiinduló szálak az egész kötet/ciklus verseit áthatják, behálózzák. Az első versszak „zúzmarás, nagy angyalai” kísértének *A lovak és az angyalok* versciklusban is, újra felvillantva a lent (lovak) és fönt (angyalok) kettősségét. A sors, az egyedüli lehetséges vállalása ez: „Mert végül semmi sem marad, / csak az angyalok és a lovak. (...) Csak állnak és nincs semmi más, / csak látvány és csak látomás, (...) oly távol vannak, oly közel. / Talán ők már nem hagynak el.” A másik logikai szálát a már említett súly és tömeg képezi: „És lent a súly. A síkon röghegyek / nagy, mozdulatlan zökkenései, / amint feküsznek,

terdenállnak / az ormok és a sziklahátak, / a földtan szobrai." A „kövé gyűrődött azonosság” világa ez; robusztus, kietlen világ — fosszília-lét. A „szaggatások, hasgatások, / a víziók és vízhiányok”, továbbá az „Éghajlatok. Feltételek. / Között. Kő. Tanknyomok.” igei állítmány nélküli, többes számú felsorolása hozza létre atmoszféráját, benépesítői pedig (a ciklus további verseinek tanúsága szerint) az ásványok („az ásványok ártatlanok / s ártatlan a herélt” — Bűn) s a növények („Csak a növény a tiszta egyedül, / Nem ismer kategóriát” — *Szendioxid*). A „tölgyek néma megváltástana” uralja ezt a vidéket, s nem véletlenül, hiszen magából a fából nő ki a vers is („Valami zümmögés: a kérge-fosztott, / pikkelyes-gyökerű fenyőfaoszlop / rop-pant törzsében most halad / egy paleolit távirat.” — Fenyő). S a „tölgymagasnyi fájdalom” az a közös pont, amelyben fa és költő egymásra talál — immár egybenő, olyannyira, hogy esetleg elszakadásuk fájdalommal járna („És mikor kidőlt a fa / Kiszakadt az éjszaka / / Nincs éj nincs szele / Nincs szökőkút nincs karom / Csak a sebhely krátere / Csak a sebhely krátere / Vállamon” — *A hindu énekekből* — *A remete*; lásd még: *Lélegzet*). A fosszílialet másik benépesítői a kövek, sziklák — s megformált változatuk: a szobrok. Ennek programszerű megfogalmazását kísérhetjük nyomon a *Szobrok* egy versszakában:

„Nincs makacsabb, makacsabb,
egy kőbe dobod magadat,
egy tárgyba dobod, egy kőbe dobod
eleven nyakadat,
ez már kőbeli évszak,
lecsavarva az élete félvak,
ki véste ki ezt a közönyt?
ki volt, aki hegynyi palából
eleven nyakadat?”

s a *Szobrokat vittem* versben is. És sorolhatnánk tovább az ars poetica értékű verseket — Nemes Nagy Ágnes költészetének legpatinásabb alkotásait —, a *Hasonlatot*, *A formátlant*, a *Madár* címűt, mely utóbbiban a madármotívum a fával való egybenövés rokon motívuma. Nem nehéz megállapítanunk s egyben megfejtenünk e képiséget: a költészet tájairól van itt szó, a költészet aureólája világítja be e mozdulatlan, súlyos köveket, szobrokat, tárgyakat: „Fent, fent a tömbök. Déli fényben állnak. / Az én szívemben boldogok a tárgyak” (*A tárgyak*).
Vagy:

„Mert fény van minden tárgy fölött.
A fák ragyognak, mint a sark-körök.
S jönnek sorban, derengő végtelen,

fény-sapkában 92 elem,
mind homlokán hordozva mását —
hiszem a test feltámadását.”

(*A tárgy fölött*)

E költészet a követ, szobrot, a tárgyakat választotta tájául. A szilárdat, az időtlent s egyben időállót, mely úgy időtlen, hogy közben átbogott rajta a történelem összes viharával. E választás legtisztábbban, legtömörebben az *Amikor* c. versben kristályosodik ki:

„Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam.
Keményebbeket, mint a testem,
hogy, ha vigasztal, elhíhessem.”

S hogy a költő kövesse is a tárgyak, anyagok jellegét: sűrít, csiszol és lefarag. Nemes Nagy Ágnesnél egy szilárd, tiszta, s már-már kőzetnyi pontos költészet nőtt ki egy ilyen ars poeticából.

A *Napforduló*ban érnek be tehát Nemes Nagy Ágnes motívumai, és stílusa is itt bontakozik ki legerőteljesebben. Az előző kötetek/ciklusok lépésről lépésre alakították ki ezt a költészetet. Már a *Kettős világban* kötetben/ciklusban is megjelennek a motívumok, de nem ilyen céltudatosan. Esetlegesnek tűnhetnek, a táj vagy az emlékek spontán elemeiként is felfoghatók. A *Száravillámban* már hangsúlyosabban sorakoznak fel, s elmélyül a versről való gondolkodás is. A *Napforduló* nem új motívumokat, a meglevőket strukturálja és látja el szimbolikus erővel. A fa, a madár itt válik menedékké, itt rengeti meg a költészet talaját a feloldhatatlan kettősség, épülnek be a talajba a lovak, az égbe az angyalok, s hogy a mesterség gyötrelmei elviselhetőek legyenek, e költészet „istent” emel maga fölé, mely vigasztalja. Az „isten” is hasonlít e költészethez: anyaga a kő, a tárgyak, motívumok pedig mintegy átlényegülnek aureólájuk alatt. A rím, a ritmus helyenként egészen felerősödik, szinte rituális játékká növeli a versek artisztikus jellegét. Fokozatosan, a szemünk láttára épül fel, szintetizálódik ez a versvilág a *Napforduló*ban.

A *Napforduló* olyan értelemben napforduló, hogy Nemes Nagy Ágnes itt jelöli ki, itt nevezi meg épülő versvilágának állomását.

*

Épülő versvilágról szólunk — szándékosan. Nemes Nagy Ágnes költői pályája azzal, hogy kiteljesedett, még nem befejezett is. Lírájának legújabb szakaszát az *Egy pályaudvar átalakítása* című ciklusban kell

keresünk, de még ezt a ciklust is nyitottként kell szemlélnünk, melynek folytatása bármikor hozhat fordulatot e költészetbe. Mivel az említett ciklus nem csupán a költői opus új alkotásait öleli fel, főként azokat a verseket vesszük szemügyre az eddigi kontextus tükrében, amelyek a *Között* című gyűjteményes kötet kiadása óta új verseknek számítanak — ezekben keresve e költészet újnak ígérkező állomásait, vonásait.

A ciklusba sorolt régebbi versek között mindenekelőtt két olyan gondolatsíkot kell felismernünk, amelyek az új versek világát hivatottak előrejelezni. Egyrészt a *Négy kocka*, a *De nézni*, a *Dalszöveg* és *A látvány* című versekben felvillantott gondolatok, szentenciózus megállapítások továbbélését kell nyomon követnünk az új versekben: a „vonnának itt még részletek, — minek?“, az „egy-két vonal csak, jel-törmelékek, / megkísérelt értelmezések” megállapításokra, s ezek paradoxonára: a „bár nem segít, de nézni, nézni” gesztusára gondolunk itt, mely utóbbiban „a tárgyak változásai” s a „látvány” dominálnak már-már expresszionista áradással:

„Mert élesek, mert élesek
a képek mind, mert élesek,
vakít ez a hangtalan szűföldés,
amint jönnek és körbemennek
az ón, a kén, a madarak,
a repülések, kiterjedéstelen,
elektronhéjuk-vesztett égitestek
sűrűségébe összehajtv,
labdába gyúrt gyökök,
amint forognak végeérhetetlen
egy szüntelenül égető jelenben,
ahol nincsenek térközök.”

(*A látvány*)

S mindez — az eddigi versek tanulsága szerint is — a lélek belső tájaira vetítődve: „Amint a látvány bent tapasztja végig / a koponyám falát, mint körmozi.”

A létérzékelés komplexitását készítik elő ezek a versek, de nemcsak „körmozi” nagyságú vásznakot villantva fel: a kozmikus méretekkel szemben ott áll a parányi, apró tárgyak, a „részletek” világa is, miként *Az utca arányaiban* olvasható. S nemcsak térben kifeszített vásznak ezek: idővásznak is egyben, hiszen ahogyan a *Dalszöveg* „26 ezer évében” és „hulló gyümölcsének” egyetlen pillanatában, a *Villamos-végállomás* „ágyúgolyónyomában” és „jégkrém kapható” feliratában is az idő dimenzióit és „arányait” kell felfedeznünk.

A másik gondolatsíkot szintén a *Dalszöveg* vezeti be: az urbánus tartalmak, a „víkendházak alkonyulnak” felismerése ez. Ezek a vonások fogják egybe a *Villamos-végállomás*, a *Múzeumi séta*, a *Teraszos tájkép*, *A Föld emlékei* és az *Amerikai állomás* című verseket, melyek között csak az utóbbi van sorokba tördelve, a többi prózavers: ritmikus próza. A *Villamos-végállomás* az előző gyűjteményes kötet *Egy pályaudvar átalakítása* című versével párhuzamos vers. Mindkettő prózavers, s a *Villamos-végállomás*ban a pályaudvar, a környék anatómiája, a civilizáció építő-romboló munkája (a „mészárlás” és „gyógyítás”) folytatódik. Múlt- és jelenérzékelés összemosódása a vers — formailag is: a kihagyásos közlésben az „időhegesztés kékes ívei” jelennek fel. A látványnak ugyanaz a relatív volta tárul fel, mint a *Múzeumi sétában* is, újra idézve a „bár nem segít, de nézni, nézni” gesztusát. Valóság- és emléksíkok egymásra csúsztatása a *Múzeumi séta*, ugyanakkor a hétköznapi tartalmak és a történelem patinájának szembesítése is. A nézőpontcsúszások, a látványok rétegződése, szintézise a *Teraszos tájkép*ben külső formai jegyet is kap: ahogyan az előbbieken a „séta” a beláthatóság alkalma, eszköze, úgy lesz a „teraszos” építkezés (a versé is!) a látvány befogadásának formája és módja. S egy-egy megnevezett, „számozott” sík mögött a történelem, a civilizáció „síkjaira”, a „lét lélegzetére” asszociálhatunk. Az idő rétegződését — de egyben komplexitását is — érzékelteti áttételesen *A Föld emlékei* című vers is, melyben a növények: „évszázadok szignáljai”. Itt minden a komplex létérzékelés elemévé, így az egyedi is a „Föld ismétlődő emlékeivé” válik: a lift „egy meg-megzökkenő, derengő zúgás ég és föld között”. A „dolgok ormaira” érkezett immár a költő, s ilyen jellegzetes „orom” a több versben is előforduló állomás. A szemlélődés pontjai ezek a pályaudvarok villamos-végállomások, melyekből a lét időben, térben, szüntelen változásában, egyediségében s komplexitásában egyaránt belátható. Az egyeditől az általánosig haladva az analízistől a szintézisig jutott el a költészet „a jelenlét nem sziget” gondolatának mély átélésével.

APOKALIPSZIS: VÍZIO VAGY TUDOMÁNY*

MIODRAG PAVLOVIĆ

Az apokalipszis költői találmány. Ezért nem lehet pontosan tudni, maga a szó mit jelent, s azt sem, mi is valójában az apokaliptikus esemény. Vajon az apokalipszis Jelenések könyve, forradalom, fátyoltánc, Offenbarung, avagy megsemmisülés, rettentő ítélet, világegés és világ vége, amelyet ismerünk, az anyag bosszúja?

A költészet és a jövődőlés sejtette meg, hogy a világ véges, a létnek a nemlétebe kell torkollnia, a van fölött lesben áll a nincs, hogy isten mint a legfőbb valóság újbóli, végső megjelenése annak a bizonyítéka, hogy mindaz, amit vitathatatlanul valónak hittünk, irreális.

A mindent valótlaná, irreálissá tevő befejezés gondolata talán a túlfűtött képzelet terméke, amely többszörösen képes felülmúlni önmagát. De valószínűbb, hogy magának a szónak az átéléséhez is van némi köze: a szó evokálja a valóst is és a valótlant is, s bizonyítja, hogy a valótlan és a nemléte legyőzheti a valóságot és a létezést.

Az apokalipszis gondolata a költői szó lényegi kétértelműségének felfedezéséből keletkezett. De egyben a legrégebbi idea is, amely végigköveti az embert, amellyel együtt él. Szárazságok, nap- és holdfogyatkozások, áradások, járványok, vészek, gonosz uralkodók kísérője, de megjelenik akkor is, ha távoli, érthetetlen nyelven beszélő lovasok támadása fenyeget.

Az ember a kultúra fogalmát hamar megismerte, mert a föld színéről igen korán tűntek el kultúrák. Létrejöttek a kultúrák megújulásáról, a kultúrkörök ciklikus fejlődéséről, a jól kigondolt és jól működő társadalmak újjászületéséről szóló elméletek. Az idők folyamán az apokalipszishez kötődött az igazságtalan társadalmi és politikai rendszerek bukásának hite és az igazságos, az igazságtalanságokat jóvá tevő, emberhez méltó életet biztosító társadalom eljövetelének reménye. S fordítva: az a félelem is, hogy a világ még mélyebbre süllyed, még nagyobb nyomorba és törvénytelenységbe.

* A rovatunkban közölt két esszé a Belgrádban az apokalipszis és az irodalom témájára megtartott, 23. nemzetközi októberi írótalálkozón hangzottak el

A természeti és a kozmikus jelenségek, valamint az emberi társadalmak sorsa a történelem ciklikusságának feltételezését hozta magával. A kozmikus jelenségek, a csillagok és csillagrendszerek körforgása arra készítette az embereket, hogy magának a világmindenségnek a körforgásáról, keletkezéséről, fejlődéséről és megszűnéséről töprengjenek. Hogy miért jött létre egy-egy eszme, könnyű megfejteni. Az apokalipszis forrása azonban szerteágazó: a lélektanból, a létfilozófiából, a nyelv átéléséből, a biológiai és az asztrológiai ciklusok észleléséből eredeztethető, amely a még ősbibliai jövendöléshez vezethető vissza, meg a hagyományból, amelynek nem tudjuk sem kezdetét, sem keletkezéstörténetét.

A geneziszről, a születésről, a keletkezésről, az iniciációról, a kialakulásról szóló tanítások igen közismertek és népszerűek. Ám a világ végéről, a világ és a kozmosz ciklikus körforgásáról kialakult tanokat is régtől fogva ismerik az emberek. Azonban a genezist — hogy mi történt az első hat nap alatt, mielőtt isten pihenni tért — a fonákjáról is meg lehet nézni. Én mindig is szerettem a dolgok lényegéig hatolni, de sohasem felejttem el közben, hogy a kor, amelyben élek, minden bizonytalansággal nem aranykor.

Vajon az apokaliptikus beszéd — a mitikus beszéd — a mitikus koncepció beszédbeli megtestesülése? Amennyiben a mítosz mindenekelőtt kezdetről és keletkezésről való tanítás, akkor az apokalipszis minden mítoszok érvényvesztése; természete és struktúrája nem feltétlenül mitikus. A héber apokalipszis — hogy mítosz lehessen — állandóan elodázza a katasztrófát, s az elodázással nyert időt mitikus jelenésekkel tölti ki, ezáltal a mítosz perspektívájából láttat egy adott történelmi korszakot, valamint a létezés alapvető, mitikus tényeit is. Csak a bejelentett és elhalasztott apokalipszis teszi lehetővé, hogy a világtörténelem vége felé a mítosz újjáéledjen.

A világ végéről szóló beszéd valójában analitikus és deduktív, ezért jellegénél fogva egyféle retorikának tekinthető. Sokan ezt, a végítélet-ről való retorikát próféciának tartják, pedig csak akkor jóslatszerű, ha isten másodszori megjelenését, Krisztus eljövételét hirdeti. A jövendölés nem szükségszerűen az apokalipszis velejárója, a világtörténelem során epifániák és parúziák biztosítják annak szakrális jellegét. Krisztus második eljövételével kapcsolatos a Jézus színeváltozása is, amelynek egyáltalán nincs apokaliptikus színezete, üzenete. Az apokalipszis bizonyos értelemben a jó, angyali üzenet ellentéte.

Azt hirdeti, hogy a világ nem javult meg, el kell tehát pusztulnia, de a végső, pokoli kínoktól egy maréknyian, az igazak, a kiválasztottak megmenekülnek. Ilyen értelemben az apokalipszis egyfajta végelszámolás, zárszámadás; analitikus retorika. Olyan, amilyenek a héber hagyományból az újszövetségbe átkerülve megismerhetjük; a tudományos analízishez közelebb áll, mint a mitikus gondolkodáshoz és ha-

gyományhoz. Az Apokalipszisben a végső isten tulajdonképpen természetűdős.

Az apokaliptikus és az eschatologikus szövegek közül számomra a Visnu-purána a legcsodálatosabb. Miután felsorolta a világ biológiai, erkölcsi és szociális szétesésének jeleit, a IV. fejezetben az elemek eltűnését, felbomlását írja le (elemental dissolution). Ez ideig más példát nem találtam arra, hogy az emberi elme a régmúltban arra a végkövetkezésre jutott volna, hogy az elemek önmaguktól hullanak majd részeikre, hogy harcba szállnak, elnyomják egymást. A Visnu-purána nem lejegyzése idejének hagyományát, hanem még régebbi időket közvetíti. Azóta sem múlta fölül az elemek megsemmisülésének gondolatát egyetlen költő vagy filozófus képzelete sem, s egyetlen elmélet sem vitte tovább. A Visnu-puránának ez a része olyan különös elképzelés, amely talán a preszókratészi filozófusoknak a világ alapelveiről szóló tanításához hasonlít, ám a Visnu-purána ezt a tanítást éppen a visszajáról szemléli, kifordítja, mint a kesztyűt, s ezzel nemcsak a preszókratészi tanításokat hazudtolja meg, hanem olyan kozmológiát és kozmofizikát hoz létre, amelyet másutt nem találunk meg, amely egyedülálló. Csak manapság, a modern fizikában találunk hozzá hasonlót, s ismerhetünk rá alkalmazása során.

A Visnu-purána utolsó fejezeteinek semmi közük már a mítoszhoz. De a korszerű és modern fizika sem tudomány már, hanem maga a negatív reveláció, a negatív kinyilatkoztatás. S mivel a jelenés mindig kézzel fogható, megtörtént, megkerülhetetlen tény, íme, tapinthatóvá válik a rossz. A nemlét diadalmaskodik a lét felett.

Csak amikor a létező világok kihaltak és tűzben megsemmisültek, akkor kezdődik el az elemek szétesésének dicsősége, állítja a Visnu-purána. Legelőször a víz elnyeli a föld legfontosabb összetevőjét, az illatot. A föld pusztulásnak indul, és illata nélkül vízzé válik. Így növekednek a vizek, zúgnak süvöltenek, míg végül a néhol háborgó, másutt csendes víztükör betölti az egész teret. Amikor a világot már teljesen ellepte a víz, akkor alapelemét, az ízt nyaldosni kezdi és felissza a tűz. Az íz eltűnésével a világmindenség összes vizei megsemmisülnek. Íze nélkül tűzzé válik a víz. A tűz felszárítja a mindenség vizeit, a világ maga lesz a tűz. Majd a szél veszi át a hatalmat, a tűz alapelemét, a világosságot támadja meg, a formák absztrahálódnak, átalakulnak, minden széllé változik. Fénye nélkül széllé válik a tűz. A szelek fel-alá száguldoznak a világmindenségben, kioltják a tűzzel együtt a fényt, s elnyeli a világot a sötétség.

Majd a hang, az éter, a tudat, az intelligencia, a kozmikus mag hullik széjjel, az intellektus feloldódik a természetben.

Természetesen mindez ideiglenes állapot, olyan üres intervallum, amelyről a fizikusok azt állítják, huszonötmillió évig fog tartani. Tekintve, hogy nem lesz, aki az idő múlását mérje, lehet, hogy ez a tér-

idő úr, amelyben minden tűz kihuny, s a világekörforgás újra elkezdődik, hamvaiból újjászületik, nem is lesz túlságosan hosszú. Pontosan annyi ideig tart, amennyire a világnak szüksége van, hogy minden önmagáról alkotott képzetét, emlékéit elfeledje. S ez egyúttal azt is jelenti, hogy az újjászületés nem hasonlít majd egyetlen korábbihoz sem, egyetlen volt világhoz sem.

Platón szívesen és részletesen írt az Atlantiszról, az elsüllyedt szigetről, arról a civilizációról, amely állítólag önmaga idézte elő pusztulását, ámde Kritón című dialógusát, amelyben bővebben ír róla, éppen akkor hagyja félbe, amikor arról esik szó, hogy az istenek gyülekeznek, hogy az Atlantisz felett ítélkezzenek és megsemmisítsék. A Timaioszban is igen szűkszavúan írta le Platón az Atlantisz megsemmisülését, mintha nem szívesen időzött volna el a katasztrófa látványánál, éppúgy, ahogy az Újszövetség legtöbb könyve sem. A *Phaidrosz*ból derül ki, miért, hogy Platón tulajdonképpen a kezdetet tartotta fontosnak: „A kezdet pedig nem keletkezhetik. Mert a kezdetből kell minden keletkezőnek származnia, de neki magának semmiből sem lehet erednie, mert ha a kezdet valamiből eredne, kezdet már nem lehetne.

Mínthogy pedig a kezdet nem keletkezhetik, szükségképpen elpusztíthatatlan is. Hiszen ha maga a kezdet pusztulna el, akkor sem ő maga valamiből, sem más őbelőle nem keletkezhetnék, ha egyszer kezdetből kell mindennek keletkeznie.

A mozgás kezdete tehát az, ami önmagát mozgatja. Ez pedig sem el nem pusztulhat, sem nem keletkezhet, különben az egész világ és minden keletkezés összedőlné és megállna, és többé nem volna honnan mozgásba jönnie és keletkeznie” (Kövendi Dénes fordítása. In: Platón összes művei II., Európa, Budapest 1984, 744. lap).

Az indiai hagyományban a legfelsőbb szellem, Visnu az, akit nem lehet megsemmisíteni, nem érinti az idő körforgása. Hasonlóképpen az újszövetségbeli apokalipszis is megsemmisíthetetlen, akárcsak héber párhuzamai. A földi élet, éppúgy, ahogy a mennybeli, rétegzett — vallják az említett teóriák —, s valamennyi világszintnek megvan a maga sorsa. De még akkor is, ha valamely világréteg megsemmisülését vagy olyan veszélyek fenyegetését jóslják, amelyek következtében kihal az élővilág, mindegyik meghagyja a reménynek és a bizakodásnak a lehetőségét, hogy mégis van egy olyan világszint, amelyet nem irányít a sors, amely ősidőktől sérthetetlen és örök. S megvan ez az emberek aprócseprő dolgaiban is, a halandók szavaiban úgyszintén.

T. É. fordítása

AMA BOLDOG LÉNY, AZ EMBER

VESNA KRMPOTIĆ

Még az ezredfordulón innen bolygónk vagy fölperzselődik az erőszak, gyűlölet és rettegés tüzében, vagy az erős szeretet tiszta fényében megfürödve új életre kel. Hivatottak vagyunk arra, hogy e két lehetőség megvalósulásának egyikénél jelen legyünk: a végleges elsötétülésnél vagy a fény szétáramlásánál. A két lehetőség közül az első látszik valószínűbbnek: a végösszeomlás. A másik, a fordulat, kevésbé hihető, ábrándnak tűnik. A középút az, amiről bizvást állíthatjuk, hogy járhatatlan, nem lavírozhatunk, nem folytathatjuk ezen az úton tovább, gebénk sem bír már el bennünket a hátán.

Mi, mindannyian, kik földgolyónk sarát tapossuk, az utolsó vacsorára vagyunk hivatalosak: a finálé tanúiként és részvevőiként idéztek be bennünket, legyen ez a zárójelenet összeroppanás vagy szabadulás. Félelmetesen nagy alkalom ez a meghívó számunkra, megtiszteltetés és felelősség.

E három elvont főnév közül az utóbbi, a felelősség, érdekel bennünket ezúttal. Mindannyian tudjuk, meg is fogalmaztuk nemegyszer, hogy nem várhatjuk tétlenül a kozmikus és lélektani mechanizmus beindulását, aminek előrelátható következményei: elesettség, kisiklás, rom. Azért vagyunk itt, hogy lehetségessé tegyünk a lehetetlent, hogy elősegítsük azt a káprázatos, teljes fordulatot, az elme és a világ mutációját. Ezért vagyunk itt, a többiekkel egyetemben, mi is, irodalmárok.

Akaratlanul is megborzongat az a kitüntetés, hogy ebben a sorsfordító pillanatban, az apokalipszis idején itt vagyok: mert e sorsfordító pillanat és az apokalipszis átélése mellett egy másik lehetőség is adatik számomra, tűnjék az bár mégoly halványnak: egy új világ építésében való részvétel lehetősége.

Irodalmár vagyok, az írott szó varázsával próbálok hát hatni: ha takarítónő, postás, orvos, bányász vagy politikus lennék, módját találnám annak, hogy lehetőségeimhez mérten én is részt vállaljak a munkából, olyan eszközökkel és hatékonysággal, amelyek a foglalkozásom természetéből adódnak. Ezúttal, ezzel az összajövettel is részt vállal-

lunk: a rosszról és a jóról beszélünk vagy mindkettőről, aszerint, hogy ki melyiket érzi önmaga számára nagyobb kihívásnak.

Ami engem illet, szívesebben beszélek arról a második lehetőségről, arról, amelyik olyan álomszerűnek, valóságértelmenek, már-már csalókának tűnik, és annak az ősi ösztönnek az emlékét idézi, amellyel a lélek és az elme a mindent szétzúzó téboly ellen harcol. Mondjanak bármit, ez utóbbi vízió, a menekvés látomása mélyen az emberben gyökerezik, mélyen és öröktől fogva. Az embert a kezdetek kezdete óta ez a látomás tartja vissza az elveszéstől, az öntudatlanságba, önösségbe, magányba való zuhanástól. Mindannak pedig, ami ilyen erősen és tartósan összenőtt vele, valóságosnak és megvalósíthatónak kell lennie. És mert ilyen, beszélünk kell róla, és közben tudatában kell lennünk annak, hogy ezzel nem a láthatáron megjelenő apokalipszis elől hátrálunk meg, hanem ily módon szembesülünk vele.

Gondtalanul, aránylag védetten, teli hassal élni egy olyan világban, amelyben óránként ezrek pusztulnak el mások önkénye, mohósága és felebarátaik nemtörődömsége miatt, már-már búnszámba megy. A világ mind kevésbé tud ellenállni az apokaliptikus nap tömegvonzásának. De ama másik nap is életjelt ad magáról, hallani hangokat, az önzetlenség és a megfélemlíthetetlenség hangjait. Igaz, a komor hangok erősebbek. De: mitől pattan el inkább az üvegphár: a hang erősségétől vagy a pontosan előidézett hangrezgésektől?

Úgy vélem, egyedül csak ez utóbbi hangokra érdemes figyelni, ezeket kell közvetíteni, e valódi rezgéseket. Nem nevezném őket a bizakodás hangjainak, ez így túlságosan is erőtlennek, sértően nyugtatgatónak tűnne. A cselekvő szépség és szellemiség hangjai ezek. Ha hallgatjuk és közvetítjük, akkor önmagunkból is megeremtjük, mi több: megéljük őket.

Gondolom, csak ennek van értelme: figyelni rájuk, közvetíteni, megélni őket, és ekként: a sötétség táborát is megfertőzni velük. Való igaz, hogy az apokalipszis hangjai teljesen eluralkodtak a képernyőinken, újságaink lapjain, a rádió hullámhosszain, állami költségvetésünkön és tervezeteinken. Ritkán hallani az öröm, a nagylelkűség, a megbocsátás, a nyugalom hangjait. Mondhatni: minden olyan, amilyen, olyan hangok hallatszanak, amilyen dolgok történnek. Sötétek, ha sötét van. Csúnyák, ha nagy a fertő. Ám mégis: messzemenően gyakrabban történnek fénylő dolgok, mint amennyit hallani róluk. Mert korunk mazochisztikus, kéjérségét fokozzák a vészjósló hírek, a kínzás, a rémségek és az önmagából kivetkőzött ember látványa: ingerli magát velük, belőlük meríti sötét gyönyöreit. Maga az irodalom is gyakran az apokalipszis, a reménytelenség nyelvén beszél, durván és zűrzavarosan. Könnyen összekeveri a szabadelvűséget a káromkodással és a hérosztratoszizmussal.

Mindazok, akik hivatalosak erre az utolsó díszlakomára: irodalmárok, mérnökök, háziasszonyok, nem azért vannak itt, hogy az éjféli

óraütésre várakozzanak, és aztán szétszéledjenek, fölprózódva, netán atomjaikra hullva. Hanem azért, hogy éberebb elmével a zárójelenet ama második lehetőségét segítsük érvényre jutni, megvalósulni, hogy rá figyelve, akaratlanul is megteremtsük, megalkotva megéljük, és ily módon csökkentjük a valószínűségét az elsőnek.

Mert: másként hogyan leküzdeni a rosszat, amely olyannyira elharapózott? Nem ártanánk közben a másíknak is, a jónak? Hogyan gyomláljuk a termőföldet, ha több a dudva, mint a gabona? Kár esne a gabonában is, mert a gyökere végzetesen összefonódott a dudvával. Ezért arra a bölcsre kell hallgatni, aki azt mondja, gyomlálni annyit tesz manapság, mint: háziasítani, nemesíteni, megváltoztatni. A dudva is olyan növény, amely a nap felé nyújtózik. Azért hivatalosak ide írók, költők és mások is, hogy ennek tudatára ébredjenek.

Az ember, mondják, sokkal fogékonyabb a szenvedésre, mint a boldogságra. Lehetséges, hogy tévednek, mert nem biztos, hogy jól definiálták a boldogságot. Ha a boldogság nem egyéb, mint a szenvedés hiánya, ha csak két szenvedés közti szünet, akkor tényleg nem kell hozzá különösebb tehetség. De ha a mi elveszített, eredendő állapotunk a boldogság, s a szenvedés, ennek ellentétéként, eme állapot megszakítása, rajta ütött rés, akkor egy ilyen állapot visszaszerzéséhez igenis szükségeltetik némi tehetség, erőfeszítés és kitartás és tanulás és példa.

Képesség, hogy ama boldog lény légy, akit embernek hívnak, harc a megismerésért, hogy valóban ama boldog lény légy, állhatatosság, hogy ama boldog lény maradj, és hogy mindig szem előtt tartsd, elmédbe és lelkedbe vésd élő példaképét ama boldog lénynek, aki az ember.

Körülöttünk már fölhangzanak az Apokalipszis lovasainak dobbanásai és én, lám, a boldogságról szólok: nem tompítom ezzel a dobbanásokat, csak gyérebbé teszem őket.

P. NAGY István fordítása

KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

RIPORT ÉS VERS TALÁLKOZÁSA

Gál László: *A nagy utazás*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

1960-ban, ötvennyolc évesen, közkedvelt humoristaként, népszerű publicistaként, befutott költőként utazott Gál László, nagy kerülővel, hajón, majd repülőgépen a távoli Ausztráliába, hogy sok esztendő után viszontlássa anyját, bátyját. Tizenhat, főleg keleti országból küldött riportja frissiben a Magyar Szó hasábjain jelent meg, bőrkötésű naplójába jegyzett lírai sorai később verskötetbe kerültek (*Ispiláng*), a rádió pedig az éterbe sugározta *Az éhes hajó* című hangjátékát, szintén a világtársas írói termékét.

Ezeket a többműfajú alkotásokat fogja egybe *A nagy utazás* gyűjtőcímű kötet. A teljesség kedvéért a héthónapos vándorlást beharangozó és az örömteli visszatérést megörökítő alkalmi újságcikkek is helyet kaptak a válogatásban. Az utóbbiak csak megerősítik a könyv dokumentumjellegét. Ezt persze úgy kell értelmezni, hogy a mű sajátos módon dokumentuma egy többretnű alkotási folyamatnak. Annak, hogy a hangyaszorgalommal jegyezgető, önfeledten megnyilatkozó, termékeny publicistát miként váltja fel a jóval szófukarabb, tömörebben fogalmazó, élményeit sűrítő poéta, valamint hogy a riportokban, karcolatokban miként rakódnak le azok a meglátások, gondolatok, érzésszilánkok, amelyek az ihlet magasabb szintjén verssé, illetve hangjátékká formálódtak.

Annak a szerencsés véletlennek eredményeként, hogy költői veretű újságíró ment távoli riportútra, s találkozott számára ismeretlen országokkal, emberekkel, jelenségekkel, egy igen érdekes és a maga módján izgalmas könyv állt össze. Olyan, amely nálunk ritkaságszámba megy, éppen említett rétegződése ötvözete miatt.

Az érdeklődő olvasó mozgalmas, helyenkénti alkalmiságában is magas, tanulságos, élvezetes riportokat, karcolatokat, valamint hangulatos vallomásszerű verseket kap, a kritikus, az irodalombúvár pedig szintén tálcán azt, hogyan szövi át egymást az élmény és az ihlet, a való-

ságábrázolás és az abból lecsapódó költői vízió, a prózai és a lírai vallomás.

A versek szét vannak szórva, azaz a riportok és karcolatok közé ékelődnek, éspedig keletkezésük idejének megfelelően. Ezért mondhatni, hogy az író ezúttal „nyílt kártyákkal játszott”, előbb prózában rögzítette élménytárának adatait, koordinátáit, tényeit, eseményeit, hogy aztán ugyanerről tömör, kifejező, átszellemült lírában valljon, szinte kézzelfoghatóan szemléltesse a költemény születésének eredőit, körülményeit, mozgatóerőit.

Ez az állandó kölcsönhatás, szinte érzékelhető átszövődés mind a próza, mind a poézis javára válik. A három műfaj: a publicisztika, a költészet és a hangjáték posztumusz találkozása tehát — nem véletlenszerűen, hanem éppen azért, mert mindhárom egyidejűleg ugyanabból a forrásból merített — kerek egészet alkot. Ez ellen a szerkesztői párosítás ellen bizonyára a szerzőnek sem lenne semmi kifogása. Már azért sem, mert az útiélmény a riportírást, a riport a versírást, a vers pedig ismét a további prózai kiteljesedést gerjesztette, ösztönözte.

Még egy erénye van ennek a vegyes műfajú, de azért mindenképpen egységes kötetnek: valójában a költő hangváltásának, fejlődésének egyik jelentős állomása. A láthatárt tágító, új ismereteket nyújtó, élményvilágot gazdagító utazás ugyanis új minőségeket hozott Gál László költészetébe. Salaktalanabbá, elmélyültebbé, kifejezőbbé tette lírai megnyilatkozását. Egyúttal publicisztikáját, azaz prózáját is „feltöltötte”, hajlékonyabbá, változatosabbá, nemesebbé tette. Olyan értelemben, mint az már az írás többi jelesének erénye: minél szélesebben átfogja a külvilágot, annál mélyebben vall önmagáról.

A nagy utazás a látó szem számára nyitott könyv. Teljes betekintést ad szerzőjének alkotási folyamatába. Gál László ugyanis megengedte magának azt, hogy a gyorsan felépített riportéptményein otthagya az állványokat: hadd lássék, hogyan is csinálta. Szinte jelzi következő húzásait: most élcelődöm, most honvágy gyötör, most a maró szatíra eszközához nyúlok, most képes kifejezéssel élek. Váratlan fordulattal, de pontosan kiszámítva a hatást, szedi elő gazdag alkotói kincs-tárából az éppen odaillo műfajkelléket. Az élcet, a humort például egy negyvenméteres bambusz láttán: „Micsoda gyönyör lenne egy ilyen botocskával a Duna-parton vagy a csónakban üldögélni.” Tovább, amikor sorra bemutatja útítársait, akik vele utaznak a hajón, az egyiket közülük így jellemzi: „Szőke, alighanem festett hajú idősebb nő, saját bevallása szerint 52 éves, de ezek alighanem tengeri évek, márpedig egy tengeri mérföld körülbelül 1700 méter.” S ha kell, gúnyolódik is, leginkább szűkebb hazájának viszonyaira célozva: „Aztán egy kobrakígyóval játszott az ápoló. Csúf jószág, mérges harapása van, bátran eljöhete írónak Vajdaságba.”

Ebben a csipkelődésben is jelen van a nosztalgia, az otthoni embe-

rek, ismerősök, akik minduntalan megjelennek, előbukkannak, s az író beléjük kapaszkodik, mint valami szalmaszálba a világ legeldugottabb zugában vagy metropolisában is. „Buddha életrajzát nézegetem az újságban, amit mural stílusban Manjusri művész kolléga rajzolt. Itt ugyanis Manjusrinak hívják a Sáfrány Imrét.” Nem csoda, hogy mindez áttételesen helyet kap a Vajdaságról írt versben is: „Megyek még mindig messzebb tőled / s mindig közelebb — Vajdaság.” S ezt a hazavágyódást, kissé önmagával évdőve, prózában így rögzíti: „Még jó, hogy nincs honvágyam, ezt a néhány könnyocseppet az erős tengeri levegő okozta, egy kicsit sós volt, még nem szoktam meg.” Néhány karcolatának bekezdésében is érzékelteti a honvágy érzését: „Hajnali három óra, otthon csak egy.”

Bárhogyan nyilatkozzon meg, mindig őszintén önmagát adja, nem tetszeleg, nem pózol. A járatlanságot mívelve is éppen jártasságát mutatja meg; látszólag a szavakkal, kifejezésekkel gondtalanul játszadozva a legkomolyabb szándékkal veti őket papírra. Az egyszerű riportba is belopja a széppróza kifejezőeszközeit, ekképpen jellemezve például az éghajlatot: „A levegő olyan nedves, hogy szárítókötélre kéne akasztani, mint otthon a fehérneműt. Nem véletlen hát, hogy a plocei kikötőről írt riportban, azaz prózában már metrikusan lüktetni kezd a szöveg: „És építenek, építenek, építenek! Épül a kikötő, épülnek a lakóházak!” Éspedig olyan erőteljesen, hogy ez már versbe kívánkozik. „kő kő kő / kő az alapja / kő a jövője / nem város / nem kikötő / nem vers / csak csupa kő.” Bejrúti riportjában szintén ennek a költői meglátásnak magját hinti el, azon tépelődve, hogy óráról órára más benyomások lepik el, más érzések kerítik hatalmukba, más igazságok tárulnak eléje. „Másképp láttam az első napon, másképp a másodikon, és megint másképp a harmadikon.” A versben ez a prózai csíra ily módon sarjad ki: „Amerre járok / csodákat várok / amerre járok / a csodák várnak / s amíg odaérek / várnak, elülnek / s míg odaérek / már el is tűnnek / ami igaz is, meg nem is.”

A szinte találmokra kiragadott néhány példa nyilván csak ízelítő a figyelmes olvasó számára, aki az ötletesen megkomponált kötetben számos más rejtett összefüggést, szépséget fedezhet fel, és megbizonyosodhat, hogy a *A nagy utazás* irodalmunk nagy alkotójának műve.

VUKOVICS Géza

A BELSŐVÉ VÁLT KALAND

Gál László: *A nagy utazás*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Versei és tárcái, útirajzai, „novellaszerű” szövegei és hangjátéka, valamint Gál Lászlónak az 1960-ban a Távol-Keletre hajóval, onnan pedig Ausztráliába repülővel megtett nagy utazása előtti készülődésének és a visszatérése utáni fogadtatásnak a Magyar Szóban megjelent dokumentumai, a vele készített interjúk és riportok alkotják a Gál-életműsorozat legújabb kötetét. A különféle műfajú írások kronológiai rendben követik egymást, a könyv egységes rendező elve az időrend. Kezdetben mégis bosszankodik az olvasó, mert nem tudja világosan elkülöníteni a cikkek megírásának és megjelenésének idejét, s úgy látja, a kettő keveredik egymással — egy április 10-ei dátummal ellátott írást például egy március 30-ai követ —, de elfelejti figyelni a kelteztést csakhamar, mihelyt ráébred: a különféle szövegek sajátos egészé állnak össze, tulajdonképpen regényt tart a kezében, gördülékeny, változatos, izgalmas olvasmányt.

Mégpedig nem elsősorban regényes útleírást. A „világjáró” utazó ugyanis kevés lexikális tényt közöl olvasóival, nagyon ritkán tudósít a gazdaságföldrajzi szakkönyvekhez hasonló egzaktussággal, meglehetősen kevés konkrét adatot közöl egy-egy világváros életéből, s ha mégis, rögtön elárulja okosságának forrását: „Olvasom a *Politički atlas*ban (Učila, Zagreb, 1957), hogy Madrasnak 1416 000 lakosa van. Csak mintegy háromszázezer a lakosok száma, és az egész államnak (Madras állam is) körülbelül három és félmillió. TAMILOK lakják és TELUGOK, akiket új indiai nyelven vanalinak és vaninak neveznek.” S mi sem áll tőle távolabb, mint hogy a gazdasági vagy népességi mutatókat behatóan elemezze, vagy éppen összefüggéseiket firtassa, bonyolult viszonyaikon mélyen szántóan tőprengjen. A számadatokra nem tekint kellő komolysággal s nem tulajdonít nekik kellő fontosságot, hanem felülről kezeli őket, s ha stílusának fanyarsága nem járná át őket, szervesen elemként illeszkednének a szövegekbe. Nem tudományoskodó kommentárokkal traktálta tehát 1960-ban a Magyar Szó olvasóit. De nem is vadregényes tájak pompás leírásaival kápráztatta el őket. Számára mindezek külsőségek. Aki felismerte, hogy „fényképezni nem csupán a Mr. Yashica egyébként kifogástalan masinájával lehet”, annak természetesen nem a látható, hanem a mögöttes világ a fontos, az elsődleges. Ez a lélekkel fényképezés, a világnak a szubjektumon való erőteljes átszűrése és megformálása biztosítja, hogy felismerjük — s felismernénk akkor is, ha nem látnánk verseit a kötetben —, a szó művésze járta be a Távol-Kelet országait, „a látottakat a lelke mélyén elraktározó érzelmek embere, az író nyitotta ki szemét a nagyvilágra”.

S éppen ez a másként fényképezés, a dolgok más fényben látása teszi jellegzetessé Gál László útirajzeit, amelyekben mindig előtérbe kerül az egyes szám első személyű elbeszélő. Nem a világot látjuk útirajzokban, hanem az elbeszélőt, aki a világot látja. Saját élményei, apró úti foglalatosságai fontosabbak a nagyvilág eseményeinél. A cikkek, jegyzetek írójának beszámolóiból a világot azó magatartása is földereng. Pontosabban egy antivilágot azó magatartása, a modern utazóé, akit nem döbönt meg a világban tapasztalható nyomor, a korrupció, a visszásságok, s nem is nagy fölfedezésnek éli meg találkozását más országok népeivel, nem a világot fölfedező, ujjongó hős, hanem a kisember, aki, mihelyt a hajó kifutott a nyílt tengerre, máris honvágyat érez, legszívesebben visszafordulna, s aki otthoni szokásaihoz világot azása során is szívósan ragaszkodik, szenvedélyesen sakkozik, kártyázik és horgászik a hajón, gyakran siránkozik, s félévi bolyongás után bevallja: „világjáró riporter vagyok, és nagyon unom már”.

A hajózás kalandja belső, lelki szenzációjává vált Gál Lászlónak. Az újabbnál újabb impulzusok gyakran csak arra való, hogy velük lemérje a már korábbi tapasztalatait. „Az autó negyven cigarettáért visz be a messi városba és tíz cigarettáért kitűnő Coca-colát lehet inni, amiről végre megtudtam, hogy semmivel sem jobb gyermekkorom kacherlijénál, amit később gazdónak nevezünk és éppen olyan mosogatóvíz íze volt” — írja egy helyen. Legjellegzetesebb példája a tapasztalat belsővé válásának az a csattanóra épülő, sziporkázó tárca, amely a Japánban dúló öngyújtójárványról tudósít, s amely ismét nem egy etnikum sajátosságairól számol be, hanem saját emberi gyarlóságát állítja pellengérré: „Elvszerű ember bélyeget gyűjt, papírszalvétát gyűjt, szállodacímkeket gyűjt, levelezőlapokat gyűjt vagy ébenfából faragott elefántokat —, de nem gyűjt öngyújtót.

Én is csupán egyetlen fényképező-öngyújtót vásároltam, meg egy Ronson-imitációt. Valódi Ronsont is, de azt még Hongkongban. És otthon is van egy, meg revolver-öngyújtóm is van.

Csak két osztrák és két jugoszláv öngyújtóm van ezen kívül és két magyar is.

Dohányos ember vagyok, nem járhatok öngyújtó nélkül a nagyvilágban.”

Aki Gál László *A nagy utazásának* írásaival foglalkozik, megkerülhetetlenül szembe találja magát legjellemzőbb minőségével, a humorral, amelynek széles diapazonján mutatkoznak meg a másodlagos elemek, a kor- és társadalomrajz villanásai. A nevetetés határozott szándéka vezérli például, amikor a következő anekdotát meséli: „A Viktória királynőről elnevezett főutcán baktattunk a belgrádi rádió két munkatársával. Hát kávé akartunk inni, jóízű feketét, be is tértünk az ugyancsak Viktória nevezetű csinos kávéházba és én, mint a társulat hivatalos tolmácsa (ugyan képzeljék csak el, hogy ők hogyan beszélnek

angolul) határozott hangon három kofit kértem, azaz coffeet és még hozzátettem, nehogy baj legyen, hogy »black« kofit szeretnénk, mert a »black« feketét jelent, továbbá búskomort, aztán még nécert és fekete öltözetet is. Félttem is, hogy négergyereket hoznak majd kávé helyett, mert pillanatnyilag igazán nem tudtam volna vele mihez kezdeni. A pincér mosolyogva bólogatott, hogy tökéletesen megértett és már hozta is a tejeskávét, amit mi »black« (ezúttal búskomort jelent) hangulatban meg is ittunk. Persze »turkish« kávéfét kellett volna kérni, most már én is tudom.” Természetesen az ügyefogyott világjáró szerepéhez illő önirónia is minduntalan fel-feltör írásaiban. Másutt az ironia színezi stílusát: „Hongkong jár az eszemben, ahol majd — szavahihető tanúk egybehangzó állítása szerint — a „mama” vezetésével megjelennek a kikötő szépei a hajón és két skatulya cigarettáért mérik az élet értelmét és a kissé talán már túlérlett Paradicsom összes gyönyöreit”, a humor azonban szarkazmusba is átcsaphat: „... immár a leprás fiatalember is nyugodtan heverhet a déli napsütésben az utcán, mert az övé is a menynek országa és az a baktató teve a gumikerekű teherkocsi előtt, ő is könnyebben fog átmenni a tű fokán, mint a Mr. A. W. Boszi, a General Motors Overseas Corporation igazgatója...”.

A humor egyrészt eltávolítja a konkrét látványtól („általában közlelről semmi sem szép”), másrészt egyéni hangvételt kölcsönöz írásainak, utánozhatatlanná teszi stílusát. De patinássá is egyben, hiszen a mai Magyar Szóban elvéve sem olvashatunk a Gáléhoz hasonlóan hangos nevetésre fakasztó cikkeket, tárcákat.

A nagy utazás jól megkomponált kötet, műfaji változatossága nem okoz gondot, benne vers és próza jól kiegészíti egymást, ugyanazon életérzés kifejezésének tartozékai, együttesen fejezik ki a lelki önkeresést, a világlátás hasonlatossága rokonítja őket, gyakran még indulatuk is hasonló, a Gál-próza sok helyen verses lüktetésbe vált át. Gál László kései lírájában „a háló nélküli halászat az élet” metaforájává válik. A kötetben megtalálható „monológversek” a tenger, az eső, a vízen hányódó bárka motívum- és képzetkörét tovább variálva annak egyenes folytatását képezik. Ahogyan ezek a rímes-ritmusos „dalok” az önmagára találás kísérletei, úgy Gál László prózája a belső világ megelégségének próbája. Így válik a nagy utazás az élet lázas keresésének színterévé és helyzetévé, megtalálásának lehetőségévé, *A nagy utazás* pedig a lét birtokba vételének metaforájává.

TOLDI Éva

VERSEK „A MAGYAR KISISKOLÁSOKNAK”

Fehér Ferenc: *Vándorfelhők*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

„Hazai tájainkon” Fehér Ferenc azon kevesek közé tartozik, akik szívügyüknek tekintik a legkisebbek olvasóvá nevelését.

Több évtizedes fordítói termésének válogatása a *Vándorfelhők*, amely mennyiségileg is impozáns teljesítmény. Csupán ebben a szűkebb válogatásban hatvanegy költő szerepel, nem beszélve most *A madár árnyékáról*, amely jóval vaskosabb volt, de az is csak válogatást adott költőnk műfordításából. Eppen ezért nemigen értem, miért kellett e könyv verseinek egynegyedét onnan átvenni.

Föltétlenül igaz, hogy költészeti konvenció nélkül új líra sincs. Fehér Ferenc dicséretes erényének tartom, hogy ő az újdondász lírikusok túlnyomó részétől eltérően még érti a klasszikus költői mesterséget. Enélkül tiszteletes műfordítás el sem képzelhető, még ha szabad vers is a szóban forgó mű. A formai jegyek elemi reprodukálásán túl az ilyen erények az átütő erejű, gyökeres frazeológia alkalmazásában, a gondolatgombolyítás ügyességében, az összes kínálkozó költői lehetőség kellően találékony kiaknázásában rejlenek. Fehér Ferenc megbízható nyelvérzéssel birkózik meg a kötött frazeológiai helyzetekhez rendelt fordulatok kihívásával, így talál rá a násznép mulatozására utaló „Ihaj-csuha”-ra ott, ahol a szerbben „Mnoga ljerva” áll ugyan, de egérlag-ziról, azaz állatmeséről lévén szó, ez sokkal hatásosabb megoldás (Zmaj: *A macska egérlakodalomba megy*). Meséhez illően oldotta meg a fordító ugyanitt az esemény színhelyének megnevezését is: a „selo Salali” magyarul „Helyehűlt falva”. Zmaj egy másik állatmeséjében (*A kacsa és a béka*) a tanulság — az állatmesék „eszmei lényeg”-e — aforisztikus csattanóságával a műfajhoz méltón zárja le az addig a pongyolóságtól sem mentes verset (amiben a fordítás osztozik az eredetivel): „hulje lepo z bore, / al' nitkovski rade” — „szépen szól a gázság, / ám gazul cselekszik”. Ismét csak egy Zmaj-vers (*A cigány a lovát dicséri*) adott módot a tipikusan fatikus kiszólások egész sorának fölvonultatására. Az eredetiben nyoma sincs például ennek: „Jóember, szólj valahára” vagy ennek: „Micsoda ló! Mondd meg magad.” Kár, hogy a cigányos nagyotmondást egy hangsúlyos helyen, ahol azt az eredeti éppen kiélezi, a fordító elmossa, nevezetesen, amikor a gazda azzal szaporítja lova erényeit, hogy az árkot nem keresztbe, hanem *hosszába* ugorja át (Zmaj is dőlttel szedeti az „uzduž”-t). Fehér Ferencnél: „azt se kérdi, merre van a hossza, szélte...” Talán nem véletlen, hogy ezekben a versekben érezte igazán elemében magát a költő. Desanka Maksimović *A Stražilovára megyek* című versében a csattanóul írt Branko Radičević-idézet: „lisje žuti” vezet ismét vissza bennünket a 19. századba, s itt Fehér Ferenc újra merész megoldáshoz nyúl: hogy

a magyar olvasóban megközelítőleg azonos képzettársítást keltsen, ő Petőfőtől vesz egy idézetet: „elhull a virág”. Persze amikor ennyire szoros (irodalomtörténeti) kötöttsége van egy költői megoldásnak, az esetleg vitára is okot szolgáltatathat.

A fordító abban a helyzetben van, hogy anélkül is egyfajta játékot űz, ha a kiinduló mű elsődleges célja nem a játék. A fordítói vállalkozás kettős gátugrás. Az első gát az eredetivel közös: ez lenne a „téma”. De a fordítónak még az eredeti vers gátján is át kell vetnie magát. Ha eközben egy olyan „ziccer” adódik, mint Milovan Danojlić *Vasárnap egy kis utcaközben* c. versében, azt a fordító semmiképp sem hagyhatja ki: (trešnja) „Na ogradu je nisku sela” — „érett cseresznye / omlik alá cserényre és ereszre”! Így alkalmasint azt is ellensúlyozza, hogy a vers egyéb részein a magyar csak távoli, fakó visszfényt tudja fölmutatni az eredeti munkásságának. („Ta trešnja zrela, nevesela . . .” — „Cseresznye. Gyermekkorom szerelme.” Vagy a befejezésben: „Nedelja — najlepši dan na svetu.” — „és altat engem is, altat, altat . . .” — ahol egy szó sincs arról, hogy ez lenne a világ legszebb napja . . .)

Az ilyen exponált helyeket nem lehet halványan fordítani: ezek hatásának előfeltétele, hogy harsányak legyenek és hivalkodóak. Miroslav Antić *Egy szőke hajtincs* című versében győzi a fordító szójátékkal: *romboid—gombjaid, hangjegyek—nagy hegyek, városok—fároszok—gyárosok—táltosok*. Van azonban, ahol már nagyon esetlegesek a megoldásai. A *Ki tart velem?* c. versét Grigor Vitez végig arra a képletre építi, hogy sorra megnevezi az erdő vadjait, a rákövetkező sorban mindegyik nevét elismétli, majd a harmadikban egy erre rímelő jelzővel vagy hasonlattal látja el. Pl.: „ljuti lav, / ljuti lav, / bundoglav”. Fordítónk az ismétlés helyét szószaporító betoldásokkal tölti ki, sőt itt-ott még egy sorral is megtoldja, így eltűnik a szigorú párhuzamosság. Ez talán nem is lenne olyan nagy baj, ha többet kapnánk az eredetinel. De Fehér Ferenc fájoán semmitmondó utalásokkal próbálja minősíteni ezeket az állatokat. Pl.: „Farkas mögött hóka róka. / Róla szól a / régi nóta: / »Róka-móka . . .«” Itt az utolsó sor már betoldás (ha a sorok számát tekintjük; mert az előző kettő is ezt készíti elő: az eredetiben a róka nevén kívül itt csak ez van: „pustahija”). Ha már meg kellett szaporítani a sorokat, akkor legalább a „nótá”-ra utalásnak lenne valami mélyebb értelme. Hasonlóképpen próbára tette a fordító szójáték-készségét az is, amikor városok nevét kellett megrímelnie (Gustav Krklec: *A balga macska*).

Megfigyelhető, hogy különös nyomatékot kap a versek befejezése. Úgy tűnik, Fehér Ferenc könnyebben találja meg a sima befejezés megfelelő párját a magyarban, mint ha a vég ki van élezve. Hatásosan fejezi be Srećko Kosovel *Tél küszöbén* című, egyébként talán nem is ide való versét — „A néma csendben dagad a semmi. / S a víz csak cso-

rog a csatornacsőben.” —, mert mintegy visszautal az előző versszak végére, ahol a víz „mint vér — csorog” „a csatornán”. Máshol a fordító egyszerűen elhagyja a fölösleges magyarázatot, és a fordítás így lesz modernebb: „Pogledasmo često na blistavi krov — / Na našu pobjedu.” — „szemünk szelíden ott legelt / a fényes cserépen!” (Dobriša Cesarić: *Kőművesek*) Rögtön kínálkozik az ellenpélda is Desanka Maksimović verséből (*Tollászkodó reggeli madarak*) amelynek puritán befejezését költőnk nem érezhette eléggé emelkedettnek: „Gde god kroz šumu zađeš, / po granju ptičjih košuljica ima”, s ezért egy kissé jobban elragadtatta magát: „Azok a borsószemnyi pitykék! Ez a fölpárálló ének! / A bükkfás hajlat szívverését hallani!” De a másik végletbe is beleesik: Dobriša Cesarić *Ivan meséjét* a vers kulcsszavával zárja le. Ez olyan fix pont, amely még csak másik helyre sem tehető át, kivált pedig nem hagyható el. Ezzel szemben a fordító egy szokványos fordulattal helyettesíti:

Nad nama sjalo se nebo,
Pod nama sunčo se grad.
Na livadi onoj, u travi,
Tamo sam bio mlad.

Az ég tükör volt innen,
s az a város napozó folt.
Mindaz a réten, a fű közt,
talán igaz se volt.

A nyelvtani kategóriák egyszerű megszámlálásával sokszor megállapítható az alkalmazott kifejezőmód plasztikussága. Ha valahol igen, akkor itt igazán érvényes a „kevesebb több lett volna” paradox szabálya. Zmaj már idézett versében a cigány lovát a passzus szó „vreda”, azaz sérti, Fehér Ferencnél viszont három ígére is szükség van e sértődöttség érzékeltetésére: „horkan, harap, reszket”. Egy-egy többszörösen összetett mondat megszerkesztése prózairót is alaposan próbára tehet, hát még ha ezt többé-kevésbé kötött verssé is kell szervezni. Desanka Maksimović szintén idézett, *Tollászkodó reggeli madarak* című versének első két versszakát (7, illetve 5 sor) egy-egy mesterien fölépített mondat alkotja. A fordítónál a két versszak egyformán öt-öt mondatból tevődik össze. Ez, akárhogy is nézzük, a gondolat másfajta ritmikájával, közel sem keltheti ugyanazt a benyomást, mint az eredeti, még ha értelmileg a leghívebben követi is azt. De ez sem áll fönn. Ha mindennek ellenére a fordítás egyszét a maga módján mégis tetszetősnek találjuk, akkor a fordítás helyett már csak a fordítót dicsérhetjük. Mert ez már nem fordítás, hanem parafrázis.

Desanka Maksimović szintén említett másik, Branko Radičevićet idéző költeménye magyarul éppen választékosságával válik megnyerővé, de ezúttal úgy is, mint fordítás. Ez a fordítónk fölfogásában Desanka Maksimovićtól elválaszthatatlannak tekintett költőiség ezúttal telibe talál:

Korai vándor, ki elsőnek pergeted a még szűz
 harmatot, gyere, tarts velem, kísérom legyél,
 hadd köszáljunk a bíborszín koraöszben, s nézzük,
 mint repdes hulltában szárnyacsckájával a levél.

A népieskedés vagy régieskedés szándékával tudom magyarázni az érvényes helyesírási szabályok meg nem tartását is az ilyen szavakban: „mesgye” (114. — kétszer is!), „itce” (138). Ha már a nyelvhelyeségnél tartunk, nem hagyhatok említés nélkül néhány nyomdahibát sem, amelyek nélkül, úgy látszik, verseskötetet sem adhatunk ki: „lovácskám” (103.), „szülőházam” („szülőházám” helyett, 113.), „Afirkának” (144.). Jure Kaštelan *Elválás* című, különben is igen kurta verséből meg egyszerűen kimaradt egy sor („Nema rastanka.”) fordítása.

Legalább az utóbbi fogyatékoságok elkerülhetők lettek volna; itt-ott a régi fordításokon sem ártott volna egy kis csiszolgatás. A tucat-versek pedig nyugodtan kimaradhattak volna a kötetből, hogy több legyen benne az átütő erő. Mert féltő, hogy így csak kötelező olvasmány lesz belőle, és nem több. Kár pedig, mert költőnk enélkül is jó fordítója, szorgalmas közvetítője a jugoszláv irodalmaknak, és népszerűsége is páratlan. Ha vizsgálódásom végső kicsengésében mégis egyoldalúnak tűnhet, mert benne több a kifogás, mint a dicséret, annak csak egy oka van: amit jónak éreztem, azt Fehér Ferenchez méltóan természetesen vettem, s csak amit hozzá méltatlannak véltem, azt tűztem tollhegyre. Inkább csak azt fájlalom, hogy az ő és Ács Károly impozáns műfordítói örökének az egy Brasnyó Istvánt kivéve nem látom méltó folytatóit mai irodalmunkban.

TÚRI Gábor

VALLÁSI NÉPRAJZI KIADVÁNYOK

I.

Vallási néprajz I—II. ELTE Folklóre Tanszék, Budapest, 1985

Rendhagyó tanulmánygyűjtemény a *Vallási néprajz* két kötete, melyek az ELTE Folklóre Tanszék kiadásában Dankó Imre és Küllős Imola szerkesztésében készültek. A bevezetőben Voigt Vilmos folklórkutató elmondja, hogy a kötetet írások (melyek egy-egy kérdéssel foglalkoznak) évek hosszú sorának munkáját tükrözik, néprajzkutatók, lelkipásztorok, filológusok kutatásainak eredményeiből adnak ízelítőt. Az utóbbi évtizedekben szinte minden magyarországi egyház és felekezet felismerte annak fontosságát, hogy a maga néphagyományait rögzítse,

feldolgozza. Olyan jeles folklórkutatók jóvoltából, mint Bálint Sándor, Gunda Béla, Erdélyi Zsuzsanna, Scheiber Sándor, mind nagyobb hangsúlyt kapott a vallási néprajz kutatása. Többek között ez tette szükségessé, hogy a keletkezett munkákat, tanulmányokat kötetbe foglalva adják az érdeklődők kezébe.

A *Vallási néprajz* első kötete a református néphagyományokról írt tanulmányokat foglalja össze, míg a másodikban helyet kapnak a többi protestáns egyházzal írt dolgozatok, és készül már a harmadik, a „katolikus” kötet is. Voigt Vilmos nyomatékosan hangsúlyozza, hogy egyetlen kiadvány sem „felekezeti” jellegű, ugyanis a közölt vallási néprajzi tanulmányok elválaszthatatlanok a magyar nép művelődéstörténetétől.

A két kötetben a szokások és a hozzájuk kapcsolódó hitvilág, népi életmód kapott központi helyet. Az I. kötet első három tanulmánya elméleti és tudománytörténeti áttekintést ad a református vallási néprajz fogalmáról és mai feladatairól, a református egyház hatásáról a parasztság művelődésére a XIX. században. A kötet második része tanulmányainak témái: Kálvin a népi tudatban, az úrasztala, a konfirmáció néprajza, régi temetési szokások Tyukodon, a tiszazugi reformátusság vallásos szokásai, lakodalmi szokások a Beregben, a húsvéti ünnepkör református népszokásai a Tiszántúlon vagy a református temetők fejfáinak népi ornamentikája, amely utóbbi tanulmányt a kötet függelékében harmincyolc fehér-fekete kép teszi szemléletessé.

A II. kötet tanulmányait dr. Illyés Endre emlékének ajánlják. A gyűjtemény első részében protestáns egyházi forrásokon alapuló dolgozatokat olvashatunk: adalékokat a Harangod-vidék református egyháztörténetéhez, egy elfelejtett tudományos ismertetést 1869-ből a hódmezővásárhelyi nazarénusokról stb. A második részben a vallási néprajz kutatóira emlékeznek, Baksay Sándorra (1832—1915), Harsányi Istvánra (1874—1928, dr. Illyés Endrére (1897—1962) stb. A harmadik rész tanulmányai a hagyományok köréből merítik témáikat: „Hívó Mari” és a bodonyi szombatisták; ünnep és ünneplés a Békés megyei evangélikus gyülekezetekben; verses sírfeliratok a sajóvelezdi református temetőben stb. A tanulmányok nagyobb részét nem folkloristák, képezett szakemberek írták. Az önkéntes gyűjtők a legtöbb esetben gyakorló lelkészek, kik saját gyülekezetükben, az általuk legjobban ismert közösségekben és vidékeken gyűjtöttek, és így alkalmuk volt a legapróbb részletek megfigyelésére és lejegyzésére is. Ha nem is tudományos igénnyel készültek ezek a dolgozatok, gyűjtések, ahogyan az utószóban erre Küllős Imola is utal, mégis nagyon jelentősek, hiszen útmutatóul szolgálnak a szakembereknek, hogy az elkövetkező időszakban milyen irányban érdemes gyűjteni.

A két kötet tanulmányainak ismeretében meggyőződünk a feldolgozott anyag sokféleségéről, melyben bőven található néprajzi, folklorisztikai, történeti és szociológiai jellegű adat. A bemutatott források ugyan-

is nemcsak néprajzi, hanem egyháztörténeti és egyetemes művelődéstörténeti ismereteket is tartalmaznak. A szerkesztő, Küllös Imola szerint azonban a munka egésze alapvetően és elsősorban néprajzi, folklorisztikai vonatkozású, hiszen a különböző adatok a vallási és hitélet „népi” gyakorlatát mutatják be alátámasztva azt a tudományelméleti felismerést, amely szerint a néprajzi kutatások egyik középponti kategóriája a mindennapi élet.

II.

Lammel Annamária—Nagy Ilona: *Parasztbiblia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985

Lammel Annamária és Nagy Ilona *Parasztbiblia* című könyve nem egy eddig ismeretlen szentírás, hanem a biblia néphagyománybeli tükröződése, továbbélése. A két folklorista ugyanis arra vállalkozott, hogy a parasztság körében, főleg az idősebbektől, összegyűjtse a bibliai történeteket, melyek mint kiderült, a nép ajkán állandóan változnak. Szereplői ugyan megmaradnak, de az eredeti ó- és újszövetségi írások teljesen új töltést kaptak: a paraszti valóság élteti őket. Ezzel magyarázható, hogy a begyűjtött anyag elrendezésekor a paraszti műveltségnek ez ideig teljesen ismeretlen tájait tárták fel a történetek; a világ keletkezését, az emberi tulajdonságok, szokások eredetét, az élet értelmét, az emberi cselekedetek helyességét példázzák e bibliai történetek. Természetesen a paraszti közösség óhaja szerint alakulnak a szövegek, így a bibliai szereplőkből monda- és mesehősök lesznek, a szövegek pedig a népköltészeti alkotásokkal rokoníthatók.

Erdélyi Zsuzsanna, a népi vallásosság jó ismerője, a gyűjtemény bevezetőjében utal a biblia „fantáziát megtermékenyítő erejére” a népi alkotókedvre, mely a szent anyagból emberközpontú világot hozott létre. Igazolják ezt azok a szövegek, melyeknek semmi közük nincs a bibliához, például a dualisztikus teremtéstörténetek, melyekben az Isten és a Sátán — a Jó és a Rossz princípium — sajtáságos módon, közösen alkotják a világot és osztoznak is rajta (*A világ teremtése, Az ördög birodalma, Az Űr a magasban volt*). A Bibliában Ádám fiainak nincs köze Gizella húgukhoz, de az *Adány apánknak vót három fia meg egy lánya* történetben a legkisebb fia feleségül veszi Gizellát. A Káinról szóló egyik történetben viszont a vadászokkal hozza kapcsolatba Káint, akit lelőnek miután megöli Ábelt (*Káint a vadászok lelőtték*). De *Noé és az ördög* története sem egyezik meg a Bibliáéval.

A népnél a vallásnak a puszta léthez tapadó funkciója alapvető fontosságú. Őseink ugyanis nemhiába bátyázták körül magukat a szentek seregével, az ő segítségük nélkül elképzelhetetlen volt a természet rendjének (az élet fenntartása, gazdálkodás, állattartás, földművelés

stb.) eredményessége. A népi vallásosságban kialakult gondolkodásmódot az a kettősség jellemzi, mely szerint „az egyik szemem a földön, a másik az égen” van. Így húzódtott be a vallási tudat misztikus formái közé a köznapi tudatforma, legtöbbször esetben célszerűségi, hasznossági tendenciákkal. Ezért van az, hogy Krisztusra szinte nagyobb szükség van itt, a földön, mint az égi világban, ezért jár lent, a földön áruhában Péterrel és segíti a rászorultakat; Szűz Mária is egy a falu asszonyai közül, ki szülésére „szenvedelye estéjére” éppen úgy készül, mint a többi asszony, és aki nemcsak Krisztus mellett állt a Golgotán, hanem minden szegény, szenvedő ember mellett áll ma is, ha segítségét kéri. Ez a profanizáló látásmód a vallásos népköltészet számos műfaján érezhető. A Krisztus-legendákban legtöbbször Péter csak a nevében szent, egyébként földi ember, gyöngye, gyarló, ügyeskedő, akit Krisztus mosolyogva tréfál meg. Az emberközelbe hozó törekvés természetes vágy, hogy közvetlenebb kapcsolatba kerüljenek a vallás kultikus hőseivel. Még olyan banális szövegtől sem retten vissza a mesélő, mint *Az erkölcs nagyon laza*, amelyben az Isten és Szent Péter az égből azon tanakodik, hogyan kellene a földön az emberek erkölcsén javítani. Lemegy Péter, hogy körülnézzen, de megtetszik neki a földön, és nem megy vissza. Isten Szűz Máriát küldi utána. Máriát Péter így fogadja: „Szia Maca! / Itt a földön az erkölcs nagyon laza, / mondd meg az Istennek, / nem megyek haza!”

A gyűjtők a bibliai történeteket az üdvtörténet eseménysorának megfelelően a teremtéstől az utolsó ítéletig állították időrendbe. A világ teremtése, benépesítése is a paraszti magatartás és erkölcs tükröződése. Péter például nem hajlandó állathúst enni, mert az állatok tisztátalanok. Az Úr azonban ezt mondja: „Nem az a véték, amit megesszik az ember, hanem ami a szívtől jön” (*Leeresztett egy lepedőben minden állatot*). A szerénység elnyeri méltó jutalmát (*A fülemüle éneke*), a teremteskor a kis fülemüle volt a madarak között a legelégedettebb, ezért „Isten neki osztotta a legszebb éneklést”, az elégedetlen, hangoskodó állatokat pedig megbüntette (*A kakukk rubája, A nefelejcs és a szárnár füle*). Az első emberpár teremtésével kapcsolatos történeteket gyakran a pajzanság szövi át (*Hogy meg legyen különböztetve az asszony az embertől, Elkezdték a gyomrukat meg a hasukat bevarnni, Kicsi ember nagy bottal jár* stb.). Ádám és Éva azonban megszegi a „parancsolatot” és az Úr kiűzi őket a Paradicsomból. Ekkor kezdik benépesíteni a földet, a paraszti erkölcs azonban itt is megmutatkozik: „... összeálltak mint két lú, mer hát még akkoriba pap nem vót” (*Ádány apánkenak vót három fia*). Népmesei motívumokat hordoz magában a *Lót menekülése*; Lót az üldözői elé egy marék mákot dobott és abból olyan sűrű erdő lett, hogy tovább nem tudták üldözni. A *Sámson és Beccabé* történetében pedig a hármas szám a sorsdöntő: Sámson ereje a söprűben, kardban majd a hajában van elrejtve. A *Szűz Mária keresztlánya* a

legterjedelmesebb szövege a gyűjteménynek, valóságos mese, melyben a Szűz Mária a jóságos tündér szerepét tölti be, a oseekmény pedig magában hordozza a mesei szerkezet minden sajátosságát.

Az eredetmagyarázó mondák fontos kérdésekre adott feleleteknek tekinthetők: miért vannak szegények és gazdagok, hogyan szaporodtak el az emberek, miért van betegség, mióta vannak hegyek, hogyan keletkeztek a fehér és fekete felhők, a Tisza eredete stb.

A *Parasztbibliában* szebbnél szebb történeteket olvashatunk a zsoltár-énekklő Dávidról, a bölcs Salamon királyról, a türelmes Jóbról, a prófétákról, Jézus születéséről, majd a Heródes előli menekülésről, Máriáról, az Égi Anyáról, az Úr földi csodatételeiről . . .

Az utószóban a két gyűjtő rövid, szemléletes történeti áttekintését adja a vallásos szövegek, kiadványok megjelenésének, melyek hatással voltak a népi vallásos tudat formálódására. A szövegek mögött határozottan körvonalazható a falu zárt közösségének szigorú értékrendje: a bűnös meglakol, a becsületesség, jólelkűség, igazmondás, engedelmeség pedig isteni akaratra elnyeri jutalmát.

Lammel Annamária és Nagy Ilona *Parasztbiblia* című könyve a nép bibliatudásán és bibliaélményén át a magyar nép gondolkodás- és szemléletmódját, erkölcsi rendjét mutatja be.

SÁRVARI V. Zsuzsa

„HOGY A SZÓ NE HAMISAN CSENGJEN”

Nyelvészet és tömegkommunikáció I—II. Szerkesztette Grétsy László. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1985

A *Membrán könyvek* sorozatban napvilágot látott tanulmánygyűjtemény két tudományterületet fog össze: a nyelvészetet és a tömegkommunikációt.

Előszörre mintha csak annyiból állana ez az interdiszciplinaritás, hogy nyelvészek vizsgálnak tömegkommunikációs anyagot. Vagyis, mintha csak mint *módszer* volna jelen az egyik tudományág, a nyelvészet, és mint a kutatások *tárgya* a másik, a tömegkommunikáció. Ezt a kézenfekvő, de téves feltételezést látszik erősíteni az is, hogy a kötet szerzőinek többsége, s maga a szerkesztő is nyelvész, a vizsgált anyag pedig, amely megfigyeléseikhez alapul szolgált: „rádió- és tévémsorokhoz, illetve sajtóközleményekhez” kötődik.

Csak hogy: a vizsgált anyag *nyelvi* anyag, a szakemberek pedig, akik elemezték és írnak róla, mint tanulmányaikból kitetszik (legyen szó nyelvészről, szociológusról vagy pszichológusról), éppoly otthonosan mo-

zognak a kommunikációelmélet és -kutatás területén, mint a maguk elsődleges, tudományos közegében. A kötet tudományközisége is ebből adódóan sokkal összetettebb sajátság, semhogy a koncepció és a felmutatott eredmények csorbítása vagy figyelmen kívül hagyása nélkül tárgy és módszer viszonylatára lehetne egyszerűsíteni.

A szerzők különböző megközelítésből, de egységesen, azzal a céllal végezték vizsgálataikat, hogy „közelítsék egymáshoz az eddig többé-kevésbé párhuzamosan futó, de csak ritkán találkozó, s így egymás eredményeire is csak kevésbé építő nyelvészeti, ill. pszichológiai, szociológiai aspektusú kutatásokat”, mert „új összefüggések meglátásához gyakran nélkülözhetetlen ugyanannak a dolognak többszemponútú elemzése, több tudomány eddigi eredményeivel való szembeállítás” — tudatosan vállalva az ebből adódó esetleges „elvi tisztázatlanság”, „szerkesztésbeli bizonytalanság” vádját, eshetőségét is.

A gazdag tartalmú anyagból egyetlen példát, vezérgondolatot kiemelni ennek az általánosan megfogalmazott irányelvnek a bemutatására nem egyszerű, viszont elkerülhetetlen, ha láttatni kívánjuk (legalább jelzésszerűen), hogy hogyan érvényesül a tudományköziségből adódó komplex gondolkodásmód, és a gondolati síkon való „összetalálkozás” a kötet egészének vonatkozásában.

Az egyik ilyen vezérgondolat, amely a tanulmányszövegeket áthatja, a tömegtájékoztató *hatékonyságára* vonatkozik. Az egyes tanulmányok végén összegező zárófejezetek szinte valamennyijében visszatér az a tétel, hogy a közvetített, ill. átadandó gondolat eredményes célba jutásában alapvetően fontos szerepet játszik az üzenet *megfelelő* nyelvi megformáltsága. A kérdés ezek után az, hogy mikor lehet egy üzenet nyelvi megformáltságát megfelelőnek tartani.

Buda Béla többek között a „szerkesztettség”-nek nevezett és lényegében a nyelvi uniformizálódás irányába ható sajátosságban látja kifejezésre jutni a tömegkommunikáció „ún. társadalmi hangerősítő” szerepét. Őt a tömegkommunikáció hatékonysága kevésbé foglalkoztatja, fontosabb vizsgálati szempontnak tekinti a *társadalom* hatékonyságát a tömegtájékoztatói eszközökön keresztül.

Heltainé Nagy Erzsébet tanulmánya, amellet, hogy központi témáját tekintve a befogadóval, a tömegtájékoztató „fogyasztójával” foglalkozik, szervesen építve be gondolatmenetébe a témához kapcsolódó szakirodalmi előzményeket, tudománytörténeti vonatkozásban is igen értekes gondolatokat tartalmaz. Valószínűleg a tanulmány olvasói közül sokakat érnek meglepetésként az olyan adatok, idézetek, elemzések, amelyek alapján pl. a beszédakus-elmélet „egyik, talán legkorábbi képviselőjeként” a szerző magyar tudós, a „pszichológiával is foglalkozó, nyelvészeti is művelt pedagógus, Karácsony Sándor” nevét említi. Ami a tömegkommunikáció hatékonyságát illeti: a befogadó iskolázottsága és „hírfogyasztásának” hatékonysága közötti összefüggésekre írá-

nyítja rá a figyelmet: „elsősorban az eltérő fokú iskolázottságból adódó különbségek”-ben jelölve meg — a befogadó felől nézve — a „tájékozottságban mutatkozó eltérések” legfőbb okát.

Huszár Ágnes mondattani vizsgálatnak vetette alá azt a nyelvi anyagot, amely egységes alapjául szolgált a kötetben közölt és a rádiós-tévé nyelvhasználatról foglalkozó összes többi elemzésnek is. A rádiós-tévé információk hatékonysága — mint megállapítja — alacsonynak tekinthető. Ennek okát abban látja, hogy a hírtartalom nem alkalmazkodik kellőképpen az előszóbeli közlés-felfogás-megértés követelményeihez: „A szerkezetek mélységét növelő, többszörös birtokos és túlzásfolt ige-neves szerkezetek, az állítmány helytelen szórendi helye stb. mind a megértést nehezíti; és „ha a hallgató nem tudja áttekinteni a mondat szerkezetét, azt, hogy miről és mit közöl, akkor hogyan jegyezhetné meg a benne átadott információt? Az ilyen szövegekhez nem szokott hallgató elcsügged, kikapcsol, feladja. De ugyanez a hallgató, ha ezt az információt egyszerű szavakkal, beszélt nyelvi szerkezetekbe öltöztetve hallja (...), rögtön megérti, és megjegyzi.” Ez a tanulmány a kommunikációkutatás iránt érdeklődő olvasók mellett a nyelvészek érdeklődésére is fokozottan számot tarthat, mivel tételesen dolgozza fel a beszélt nyelv (nemcsak) tömegkommunikációs változatának több mondattani jelenségét (a kötőszók hiánya, halmozása; beérdeklődés; ismétlés stb.), kevésbé feltárt területeit járva be ezáltal a nyelvtudomány-nak.

Kemény Gábor stílusvizsgálatra, a sajtónyelv nyelvi képeinek, toposzainak elemzésére, osztályozására vállalkozott. Buda Bélának a tömeg-tájékoztató nyelvi közeg *uniformizáltságával*, Heltainé Nagy Erzsébetnek és Huszár Ágnesnek az *érthetőség* követelményét hangoztató megállapításaival rímél a stílusvizsgálatok eredményeinek összegezése: „... a feltett kérdésre (milyenfajta képek tipikusak a TK [= tömegkommunikációs] nyelvben fókusként?) ezt felelhetjük: ezen a téren is főként hozott anyagból dolgozik a sajtónyelv, azaz szívesebben alapoz köznyelvi képre, toposzra, közismert motívumra, utalásra stb., mint eredeti képre. Ezt mint a műfaj sajátosságát kell tudomásul vennünk, s nem marasztalhatjuk el miatta az egész nyelvi réteget. Az eredetiség, az egyéni lelemény, a képalkotás merészsége, újszerűsége maradjon is meg a szépirodalom — azon belül is elsősorban a líra — kiváltságának. Ami ott természetes, sőt alapkövetelmény, az a TT-ben [= tömeg-tájékoztatóban] talán zavaró is lenne, nehezítené a megértést.” Megszoktuk, hogy a nyelvi képek eleve akkor jók, ha eredetiek. (Azért van ez így, mert általában a költői nyelvvel kapcsolatban találkozunk velük.) Bizonyos stilisztikai előítéletektől is segít tehát megszabadulni Kemény Gábor tanulmánya, amikor másfajta, a megszokottól eltérő közegben (ezúttal a sajtónyelvben) vizsgálva meg a stílusalakzatok bizonyos fajtáit, elősegíti annak a tudatosítását, hogy a stílus sem ön-

magában jó vagy rossz, helyes vagy helytelen, hanem a nyelvi közeg tartalmi és kommunikációs vonatkozásainak függvényeként.

Ugyancsak a helyes—helytelen, jó—rossz relációk viszonylagossága ejti gondolkodóba az olvasót, amikor Wacha Imrének a miniatúrákra jellemző műveltséggel megszerkesztett és kidolgozott, tematikailag, szerkeszetileg átfogó, körültekintő elemzésével találkozunk. Ez a tanulmány, amely a kiadvány egész első kötetét betölti, a magyar beszéd, azon belül is a *beszédstílus* kutatásterületének alapvető, ezentúl megkerülhetetlen dokumentuma. Szinte lehetetlennek tűnő feladatra vállalkozott a szerző, amikor a beszélt nyelv egyik legillékonyabb, legnehezebben vizsgálható, mégis a megértés, a helyes értelmezés szempontjából oly igen fontos jelenségegyüttesét, a beszéd *hangzását* (a hanglejtést, a ritmust, a hangsúlyt stb.) állította vizsgálatai középpontjába, mégpedig a „beszédszituáció, a szövegalkotás, szövegtípus és a szöveggel való szándék” vonatkozásában, rádiós-tévé anyagon. Szinte hihetetlenül részletező, cizellált elemzéseinek valóságos árnyalatait az írott szöveg alapján, a szövevényes mellékjelzések, kottaátírások és a rendkívül kifejező előadásmód mellett is sokszor csak sejteni képes az olvasó, még ha vannak is valamelyes hallgatói-nézői előtapasztalatai az éppen vizsgált (tehát a magyarországi) tömegtájékoztatási nyelvi közeget illetően. (Bizonyos jellegzetes beszédakusztikai jelenségek ui. olykor ismert rádiós-tévé személyiségekhez vannak kötve. Példái között azonban — és ez számunkra külön érdekesség — az újvidéki Rádióiskola egyik adását is érinti. A közlés hatékonyságával kapcsolatos álláspontját a szerző a legtömörebben a címben jelzi, amikor a szituáció, a szöveg és a hangzás együtteseként határozza meg a beszédet, hangsúlyozva ezzel is a „nyelvi és tartalmi és kommunikációs” szempontok, vonatkozások összefonódottságát, amelyek csak egymást kiegészítve, egymással összhangban hathatnak a kívánt irányban.

A *Nyelvészet és tömegkommunikáció* című kötetnek legközvetlenebbül a rádió és a televízió munkatársgárdája veheti hasznát. Nemcsak azok, akik mikrofonközébe végzik munkájukat (riporterek, bemondók, műsorvezetők), hanem mindenki, aki bármilyen formában részt vesz az elhangzó szöveg kialakításában, megformálásában (szövegíró, fordító, lektor stb.). S mindaddig, míg nem jelenik meg a kiejtés (készülő) kézikönyve, a helyes beszéd iránt érdeklődőknek is segítségére lehet ez a kiadvány. Tanulmányaival, meg azért is, mert gazdag szakirodalmi és forrásjegyzék található benne.

CSEH Márta

A NYELVI SZINTEKRŐL

Penavin Olga: *Nyelvjárá és köznyelv*.
Nyelvművelő Füzetek, Forum Könyv-
kiadó, Újvidék, 1986

A könyv mottójául választott Kubinyi László-idézet a következő gondolattal zárul: „... minden ember egy kissé művész is azért, hogy beszél, mindenki költő, író a szónak egy bizonyos — ősi — értelmében”. Nem mindegy tehát, hogy közlendőnket hogyan adjuk beszédpartnerünk tudtára, mindig a legmegfelelőbb kódot kell kiválasztanunk ahhoz, hogy mondanivalónkat pontosan megértse a címzett. A kódtévesztésből eredő hibákra, a „legfűlbetűnőbbekre” rámutat a könyv szerzője is. A magyar nyelvet Vajdaságban sokféleképpen beszélnek: irodalmi nyelvi, köznyelvi, regionális köznyelvi és tájnyelvi szinten, vegyesen. Dr. Penavin Olga könyve tartományunk nyelvjárásaival foglalkozik, alaposan, körültekintően; a nyelv iránt érzékeny olvasók és a szakmabeliek számára egyaránt érdekes és értékes olvasmány. Röviden összefoglalja, mi is a nyelvjárá, s külön foglalkozik az egyes nyelvjáráscsoportok (Szerémség, Bácska, Bánát) jellemzőivel. Kitér a köznyelvi nyelvi normák tárgyalására és vázolja a legszükségesebb tudnivalókat a regionális köznyelvről.

A könyv egyik érdekessége az a táblázat, amely jelöli az egyes objektív, szociális, társadalmi és kommunikációs „mikroszituációban” (piacozás, udvarlás, iskolai óra, vásárlás, temetés, siratás, lakodalmi beszélgetés...) használt, generációs eltéréseket mutató nyelvi változatot (pl. orvosnál — városban: köznyelv, regionális köznyelv, falun: regionális köznyelv). „Általános megfigyelés szerint a bizalmas helyzetekben (...) általában nyelvjárá, illetve generációs eltéréssel köznyelvről a megnyilatkozás. (...) a nők hamarabb köznyelvsődnek, noha valamikor ők voltak a hagyományőrzőbbek” — írja felmérése nyomán Penavin Olga.

A köznyelv használatát grammatikai szabályok határozzák meg, de a közlésben a normákhoz való ragaszkodás ellenére jelentkeznek nyelvjárási elemek is. A nyomon követhető változások négy szinten mutatkoznak meg: hangtani, alaktani, szó- és mondat szinten.

A középzárt *ë*-vel kapcsolatban a szerző vázolja a nyelvtudósok, nyelvművelők arra vonatkozó véleményét, érdemes-e megőrizni köznyelvi magánhangzó-rendszerünkben ezt a fonémát. Egyesek nem helyeslik a köznyelvben a középzárt *ë* hang ejtését, s arra hivatkoznak, hogy amúgy sem tudnánk a köznyelvi, írott szövegben jelölni, mert nincs rá külön betűnk. Nyelvésztétikai szempontból mégis fontos lenne az *ë* megőrzése, mert csökkenti a nyílt *e* hang gyakoriságát.

Még a hangtani szint tárgyalásánál maradvá, nem hagyhatom szó nélkül a könyvben előforduló nyomdahibákat, amelyek ebben a rövid részben a legsértőbbek és itt is főleg akkor, amikor példákban fordulnak elő, mint a zárttabban ejtendő hangok esetében (o>u): ostor. Az Alaktani szint alcím alatt az igei toldalékok meglétéről illetve hiányáról, az igemódok, igeidők tájnyelvi alakulásáról, a névszóknál a jel-, rag- és képzőhasználatról, a névmások, névutók, kötőszók népnyelvi előfordulásáról olvashatunk.

A szószintet vizsgálva a nyelvjárási gyökerű szavak a legérdekesebbek, méghozzá azért, mert az érdekel bennünket, hogy ez a szókincs milyen mértékben van jelen a vajdasági köznyelvben, illetve az írók, költők mennyire járulnak hozzá gyarapításához. A könyv ebből is ízelítőt ad, példaként említi Fehér Ferenc költészetét, Csépe Imre szövegeit. Ebben a fejezetben esik szó a népetimológiáról, a nyelvi durvaságokról, a visszájára fordított szólásokról és közmondásokról, az asszonynevek használatáról, a töltelékszavakról.

Mondat szinten elsősorban a mondat szerkesztési eltérések problematiká-

jával foglalkozik a szerző, természetesen — csakúgy mint az előző hatvan oldalon át — szalagokról, feljegyzésekből vett példamondatokkal alátámasztva minden meglátását, állítását. A mondatrészek taglalása után részletezi az oly gyakran előforduló, többszörös tiltást és tagadást, a „dilemmát okozó” e kérdőszó szórendjét. A gyakorlott gyűjtőnek semmi sem kerüli el a figyelmét: a rögtönzött beszédben gyakori betegségekre

— a pongyola, logikátlan, csapongó mondatfűzés, a mondatok többszöri elkezdése illetve azok félbemaradása, a mondatkeveredés, -átszővődés — szintén kitér.

A zárófejezetben vajdasági népnyelvi és köznyelvi szövegek szerepelnek annak illusztrálására, hogy az adott nyelvi közegben élők hogyan beszélnek, fogalmaznak, milyen is egy-egy tájegység „élő beszéde”.

TURI Márta

DEVIÁNS RÍTUSOK

Jean Genet: *Drámák*. Európa, Budapest, 1986

Genet drámái világában a színház ősforrásainak reinkarnálódását követhetjük nyomon. A színházét, mely a rítusban, a kultikus cselekvésben gyökerezik. Genet színháza azonban nem oly módon teremti meg a maga rítusait, hogy megismételné a régebbi korok kultikus ceremóniái által betöltött társadalmi funkciót, hanem a funkció helyett a struktúrát teremti újjá. Korunkban semmilyen rítus nem alkalmas arra, hogy ösztársadalmi vagy közösségi funkciókból táplálkozzon. Genet mesterkélt, konstruált, affektált színpadi rituáléi sem ebből, hanem az egyén pszichikumából táplálkoznak. De nem az egóból, nem a személyiségnek a társadalmi normákat magáévá tevő rétegéből, hanem a tudattalanból, az ösztönéből, a normákat áthágó vágyakból és készletésekből. E drámák rítusai nem láts, hanem manifeszt módon képviselik a társadalmi devianciák bizonyos fajtáit, és a művek alapja nem más, mint e devianciáknak a rítuson keresztül való strukturalása. A tagolatlan, formátlan, áradó folyamatoknak szigorú szabályrendszerbe történő kényszerítése, hogy a deviancia ily módon társadalmilag (kulturálisan) tolerálhatóvá és integrálhatóvá váljék.

E devians rítusok egyik sajátosságaként Genet a személyiség belső

strukturálatlanságát oly módon ábrázolja, hogy e szertartások egyik alkotóelemévé a szakadatlanul maszkot és arcot, szerepet és identitást váltó szereplőket teszi. Genet rítusai az *átváltozás* rítusai, s mint ilyenek egyfelől az ősi szertartások lényegét idézik, hiszen a rítusok eredendően mindig valamilyen természeti-társadalmi fordulathoz, átalakuláshoz kötődtek, másfelől ezekkel az átváltozásokkal drámái arra a létélményre reflektálnak, amelyet a huszadik századi ember identitásvesztésének szoktak nevezni. Genet színjátékairól egyik elemzője — Robert Brustein — azt állapítja meg, hogy e művekkel „Genet az átalakulásnak, egy tárgy valami mássá való átváltozásának a drámáját hozta létre. Semmi sem az, aminek látszik; minden éppen valami mássá van átalakulóban”. A Brustein által leírt átváltozás nemcsak a tárgyakra, hanem a személyekre is igaz. *A cselédek és Az erkély* szereplőiről a művek során egyszer csak megtudjuk, hogy valójában nem azok, akiknek odáig megismertük őket. Szerepet játszottak. Erről mondja az író egyik első monográfusa, Sartre, hogy „Genet darabjaiban mindegyik szereplőnek egy olyan szereplő szerepét kell eljátszania, aki szerepet játszik”. E drámák világában az egyéni identitás felszívódik, kámforrá válik a végtelenig vitt szerepjátásban. A Madame-ot játszó cselédek, a püspö-

köt játszó gázszerelő, *A négerékben* tehénvé váló misszionárius mind azt példázza, hogy Genet alakjai számára a ritus nem „játék”, nem passzió, hanem életük alapközege, elengedhetetlen tartozéka, devianciájuk társadalmilag tolerálható formája.

E ritusok devianciája az alapjukat képező két összetevőből is magyarázható. Abból, hogy Genet írói világát a pánszexualitás és a halálkultusz kettőssége határozza meg. Az ősi ritusok vezérmotívuma ugyancsak a szexus, a teremtés, a nemzés és a meghalás, pusztulás volt. Ezek az eredeti kultikus cselekvések — amelyek a dráma és a színház kezdetét jelentik — a keletkezés és elmúlás együtt-létét, együvé tartozását ábrázolták: az áldozatot és az újjászületést. Ami akkor és abban a formában a társadalom létének normális működését biztosította, az ebben a huszadik századi reinkarnációban már csak devianciák szublimálása lehet. Hiszen Genet ritusaiban a „pánszexualitás”, a phalloszkultusz, valamint a nekrofilia, a halálímádat a mai társadalomban már nem tölt be közösségi értékeket, nem jelenti a mindennapi élet kereteinek kijelölését, hanem szubkul-

turális „elferdülések” kifejeződéseként értelmezhető. Ez az értelmezés azonban nemcsak Genet drámáiról ad képet, hanem legalább annyira korunkról is, melyben Erosz és Thanatosz Genet által ábrázolt tartalmait mint devianciák, „elhajlások” és „elferdülések” jelennek meg.

E genet-i ritusok formájukban is viszonyulnak azokhoz a cselekvésfajtákhoz, amelyek — intézményesült formában — továbbéltetik e szertartások bizonyos mozzanatait. Így drámáiban felismerhetők a mise liturgiájának elemei, a bírósági tárgyalás, az ítélszék ceremoniális formái, illetve a szerepjátszáshoz tartozó maszkhasználati, mimoszi sajátosságok. Műveinek kultikus gyökereit példázzák az állandóan jelenlevő maszkok (tárgy és szerep értelemben egyaránt), valamint a koturnus szerepeltetése *Az erkély* püspökének esetében. Ezek a formai jegyek is jelzik, hogy Genet ritusai színházi fogantatásúak is. Dráma és színház szimbiotikus kapcsolatában ugyancsak a ritusnak drámát és színházat egyaránt megalapozó sajátosságaira ismerhetünk.

P. MÜLLER Péter (Pécs)

SZÍNHÁZ

JÁTSSZUNK MOLIÈRE-T!

Végtelenül egyszerű dramaturgiai képletet követve szerkesztette meg Molière a *Férjek iskoláját*.

Sganarelle, a vénember szerelmes gyámlányába, Izabellába, akinek viszont a szomszéd fiatalember, Valér tetszik. Csakhogy Sganarelle szigorúan felügyel, Izabellától még ennek testvérhúgát is eltiltja, mert a felette gyámkodó Ariste — különben Sganarelle testvérbátyja — szerinte

Játsszunk Molière-t! Újvidéki Színház. Rendező: Ljubomir Draškić. Díszlet: Petar Pašić. Jelmez: Branka Petrović. Zene: Vojislav Kostić. Koreográfus: Ljiljana Dubović. Színeszek: Fejes György, Soltis Lajos, Banka János, Venczel Valentin, László Sándor, Szilágyi Nándor, Banka Gabriella, F. Várady Hainalka és Ladik Katalin.

túl szabadon, túl engedékenyen neveli a lányt. Sganarelle-nek egyetlen elve van a szigorúság, ezzel kíván célt érni, így akarja hitvesévé nevelni Izabellát. De ha a lány valamit akar, akkor nem egy, hanem egy sereg Sganarelle sem állhatja útját. Izabella pedig két dolgot is nagyon akar: Sganarelle-től megszabadulni és Valéré lenni. És mivel túl szigorú az ellenőrzés, kénytelen túl merész cselhez folyamodni, hogy szerelmét Valérnak tudtul adhassa. Postásául éppen Sganarelle-t választja. Átala üzen Valérnak, hogy szerelmes belé. Mivel ezt nem közölheti direkt formában, elhatározza, hogy felháborodást, rendreutasítást színlelve teszi. Így Sganarelle is örömet vállalkozik a ráosztott szerepre. Valér — kinek, ezt akár mondani sem kell, tetszik a lány — gyorsan megérti az üzenetet és visszaüzen, ugyancsak Sganarelle-lel. Háromszor ismétlődik meg ez a különös üzenetváltás, „beszélgetés”, anélkül hogy a két szerelmes, Izabella és Valér, egyetlen szót váltanának egymással. Izabella leleményessége határtalan: másodszorra már levelet küld Sganarelle-lel Valérnak, azt hazudva, hogy ő valójában — bontatlanul — visszaküldi, amit az „arcátlan” széptevőtől kapott. Harmadszorra már arra biztatja a lány a fiút, hogy szöktesse őt meg, s ezt is Sganarelle közli, Izabella és — természetesen — saját felháborodásaként. Majd amikor Valér kétkedve fogadja a hírt, a sikerében biztos Sganarelle, aki eddig utcára sem engedte hitveséül nevelt gyámleányát, magával viszi Izabella elé Valért. Hadd közölje a lány szemtől szembe felháborodását a fiúval, mondja meg, neki már van választottja. S ebben a gesztusban némi szánalom mellett Sganarelle sikervágya is felismerhető. Ekkor találkoznak először, szemtől szembe az egymásért rajongó szerelmesek. Ez a vígjáték nagyjelenete. Ezt készíti elő, gondosan a háromszori különös üzenetváltás. Ez a háromból két felvonás „cselekménye”, más nem történik, minthogy Sganarelle Izabella és Valér között ingázik, szerelmes üzenetet visz és hoz, s közben saját hathatós közreműködésével — lóvá teszik.

Valóban pofonegyszerű dramaturgia, s ilyenén nem is ígérhet látványos színpadi megoldásokat, megjelenítést, Sőt egyenesen unalommal fenyeget. Semmiképpen sem kárhoztatható tehát a rendező, ha mozgalmassá, színpadszerűvé kívánja, próbálja tenni a megjelenítést. Csupán az a kérdés: minek árán éri el célját? Mit talál ki?

Ljubomir Draškić — tudjuk — szereti a látványos és játékos megoldásokat. Emlékszünk a *Játék a kastélyban* hangjátékszerűen elképzelt, a falon túl, a szomszéd szobában játszódó jelenetére, amelyet Draškić a választófal, a háttérfüggöny eltüntetésével, a színpad törvényei szerint teljesen jogosan láthatóvá tett, s ezzel nemcsak színszerűvé vált a darab talán legfontosabb jelenete, hanem hatásosabbá, s egyszerűsre a molnári játékosság szerintivé is. Szándékosan idéztem fel Draškić újvidéki rendezéseiből éppen ezt a részletet. Mert ugyanez az ötlet a *Játsszunk Molière-tl*-ben — több ízben is — feltűnik. Egy alkalommal

pedig pontosan a Molnár-előadásban látott módon és funkcióban. De hatástalanul.

A színpad közepére állított oszloptól négy irányba induló, a játékte-
ret negyedeekre osztó függönyrendszer valóban alkalmas mind a min-
dig problematikus jelenetváltás zavartalanára, mind az előadás mozgal-
massá tételére. Csupán egy függönyt kell be- vagy elhúzni s a tér a kö-
vetelményeknek megfelelően változik, szűkül vagy tágul. Ha viszont kis-
sé hátrahúzva felemelik a függönyt, akkor egy-egy színpadrész játéktér
a játéktéren, színpad a színpadonként is használható. Két ízben,
amikor a Sganarelle házában történtek lesznek ily módon láthatóvá, jól
funkcionál ez a megoldás. Mikor viszont a darab végén Izabella im-
már a legmerészebb cselhez folyamodva átszökik Valérhoz, a félrevezetett
Sganarelle pedig azt hiszi, hogy testvére gyámlánya randevúzik
a szomszédban és buzgón tanúkért szalad a rendező fellebbenti Valér
házának függönyfalát, s láthatjuk az egymásba borult szerelmeseket. De
minek? Egyrészt el tudjuk képzelni, mi történik odabenn, másrészt pe-
dig ennek a megoldásnak a láttatáson kívül semmi egyéb funkciója nincs.
Nem értelmez, nem ellenpontoz, csak megmutat. Felesleges.

Ennél zavaróbb, hogy Izabella testvére, Lisette, s ennek komornája,
akik bálból tartanak hazafelé, ugyanabból a színpadnegyedből érke-
znek, amelyik ezt megelőzően is, s később is Valér háza. Innét nem ér-
kezhettek, hiszen éppen arról van szó, hogy Lisette nem Valérnál volt,
ahogy Sganarelle-lé Izabella elhitette, hanem másutt. De még kifeje-
zettebben az „ilyesminek nincs értelme”, az „ezt nem szabad csinálni”
kategóriába sorolható annak a jelenetnek a beállítása, amelyben Valér
és inasa, Ergaste, a szép Izabellát olyan makacsul őrző Sganarelle-lé
szeretne ismeretséget kötni — hogy így Valér a lány közelébe juthasson
—, de minden próbálkozásuk hideg elutasításra talál. Bármilyen témába
kezdenek, Sganarelle egyetlen szóval, legfeljebb tómondattal válaszol,
Valér természetesen kitartó, fáradhatatlan, s közben arra is ügyel, hogy
kellően kedves, megnyerő, udvarias legyen. Éppen ezért nem lehet cél-
ravezető, hogy Valér és Ergaste a fizikai meggyőzés, az erőszak útját
választva karon ragadják a vénembert, magasba emelik, gyötrik, kí-
nozzák, ha valójában ez is játszódik le, de más eszközökkel, fino-
mabban, észrevétlenebbül történik. Sganarelle fizikai nyomorgatása té-
ves, deplaszírozott megoldás, mert nem segíti a szöveg létrehozta szituációt,
hanem ellene dolgozik. Hasonlóképpen elhibázott az a szintén nyilván
komikusnak vélt ötlet is, hogy amikor a következő találkozás
alkalmával — most már Izabella üzenetével érkező — Sganarelle-t Va-
lér helytel kínálja, az előbb le akar ülni — erre használják fel ügye-
sen a függönyt, amely mögött Ergaste széket formálva kínálja az al-
kalmat —, de miután a „szék” csiklandozni kezdi, tiltakozva felugrik.
Nevetséges, de az ötlet a szituáció ellen „dolgozik”, lévén hogy Sga-
narelle-nek állandóan abban a tévhitben kell élnie s cselekednie, hogy ő

az események irányítója, s nem áldozat, nem balek, akivel könnyű gúnyt űzni. Tehát önszántából nem ül le, mert így tartja önmagához méltónak, így fejezheti ki fölényét a csélcsapnak tartott fiatalemberrel szemben. A osiklandozás szükségtelen öncélú ötlet.

Több veszik el a darabból, mint amennyit a játékos ötletek nyújtanak.

Kétségtelen azonban, hogy a vígjátéki helyzettel összhangban történik, amikor az első üzenetváltás után a függönyök — és Sganarelle feje — felett összekacsint, összenevet a két fiatal. Akárcsak a levél „visszaküldése” után játszódó jelenet, amelyben előbb Valér, majd tőle átvéve a szót, Izabella olvassa a levelet. Annál is inkább elfogadható ez a váltóolvasás, mert közben a színpadi világítás is változik, s így nyilvánvaló, hogy a levelet olvasó Izabellát csak Valér képzelet, látja, s ezt láttatja a rendező. Az a jelenet is elfogadható, amelyben a második üzenetváltást követően Izabella tüzes vágyat és visszafogott erotikát egyesítő, magában rejtő flamencót idéző táncmozdulatokkal fejezi ki immár biztosnak vehető szerelmi sikerét, miközben a függönyön át kezek markolják, fogdossák, ami a vágy természetes megnyilvánulásaként értelmezhető. Mivel a kéz tulajdonosa láthatatlan, bizonyos, hogy ami történik, az csak a képzelet játéka. Ezek az ötletek valóban dinamikusak, színszerűvé teszik a dramaturgiai alaprajzot, amit a harmadik üzenetváltáskor már mintha nem tisztelne a rendező s ennek következtében félresiklik a nagyjelenet: Izabella és Valér első találkozása. Ha eddig Sganarelle-lel játszottak, most ő szolgál kiadós meglepetéssel: közreműködésével kerülnek végre szemtől szembe az egymástól távol tartott szerelmesek. A rendező azonban nem él a meglepetéssel kiváltható hatás lehetőségével. Nála Izabella gyorsan a földre kerül, lába és teljes betekintést nyújtó szoknyája a magasba emelkedik, Valér a lányon fekszik... Pedig úgy tetszik, a fokozatosság elvét követő dramaturgiai vonalvezetés nem ezt a tobzódó, erotikus jelenetet készítette elő, Draškic megoldása túlexponált, harsány. S ezért nem funkcionál kellőképpen.

A molière-i színjátszó stílus karikírozása viszont azért nem funkcionál, mert közönségünk nem ismer(het)i, s mert olykor esetlenséggel, ügyetlenséggel párosul, s ilyen formán nem lehet nevelés. A kritika írásával egyidőben került kezembe Major Tamás könyvnyi vallomása, melyben — Molière egyik legjobb, legértőbb magyar tolmácsolója — így látja a nagy komédiáselődöt: színháza „a társadalomra ható, bátor, a maga idejének embert próbáló, feszítő problémáit felismerő és azokat színpadra vívő, meg nem alkuvo színház” volt. Az újvidéki előadás ennek a követelménynek szinte semmiben sem tesz eleget. Üres, s még nem is mulatságos. Kár, ma Molière a nagyvilágban kortárs szerző és iga-zi mulattató is: nevetet és nevel.

GEROLD László

TELEVÍZIO

TÖRTÉNELEM A KÉPERNYŐN

Amikor öt-hat évvel ezelőtt egy többnapos portorozi fesztivál ke-rekasztalának zárómondataként elhangzott a bölcs megállapítás: legyen több mai tárgyú, jelenünket bemutató tévéjáték, Petar Kralj színész hozzátette: „és legyen több történelmi tárgyú is!”

Az utóbbi egy-két hónap új televíziós produkciói és a 87-es beharangozások juttatják eszembe az iménti eseményt. Tény és való, hogy stúdióink valóban ritkán készítettek történelmi vagy művelődéstörténettel foglalkozó tévéfilmet, elhanyagolták a múltban játszódó, de aktualitásuknál fogva a jelennek is szóló adásokat.

Míntha ezen a téren is történe valami: meglepődve tapasztalhatjuk, hogy egyszerre csak sorakoznak a történelmi alapanyagot földolgozó, kulturális örökséget, múltat idéző és nézhető filmek, tévéjátékok. A Ljubljana Televízió például folytatásokban sugározza a Primož Trubarról, a szlovén nyelvújításról szóló sorozatát. December elején közvetítette a szkopjei tévé a Cirill- és Metód-tanítvány, Kliment püspök életének szentelt kétrészes filmet, abból az alkalomból, hogy az első szláv püspök 1100 évvel ezelőtt kezdte írni prédikációit. Történelmi tárgyú, s az egész horvát kérdést felölelni szándékozó Krleža-dráma a *Vučjak* nyomán készült nagyszabású vállalkozás is, a tizenöt részes zágrábi tévéfilm. Ugyancsak ebbe a kategóriába kell sorolnunk a *Politika* napilapot megalapító Ribnikarok életének egy szegmentumát bemutató nemrégii tévéfilmet is. S mindez nem egész két hónap leforgása alatt! Ha tudjuk, hogy hamarosan indul a Vuk életét megörökítő tévéfilm is, akkor valóban azt kell mondanunk: változik valami a tévészerkesztők szemléletében. Mert igaz, hogy még akár konvencionális eszközökkel készült történelmi filmet is szívesebben meg-néznünk, mint például egy akár rólunk szóló, mai, de konfúz tévéjátékot, mint amilyen az újvidéki stúdió legutóbbi tévéjátéka, a Lada Matinec forgatókönyve alapján készült *Az utca hőse*. A Milan Pletel rendezése jelent és múltat vegyítő, polifonikus alkotás kívánt lenni, de a tízéves érettségi találkozóra applikált egykori gimnáziumi események nem úgy álltak össze, hogy bármi lényegeset tudtak volna mondani magukról a diákokról, vagy arról a bizonyos meghiúsított egykori iskolai ünnepségről, s még a bürokratikus gimnáziumi eljárásról sem. A tévéjáték egyszerűen beleveszik az ünnepség eszem-iszomjába, és az egykori osztálytársak „de csinos vagy” közhelyeibe, s aztán már hiába villan a kés, pereg az egykori események filmje, nincs ami összefogja a széthúzó, már-már szét is eső elemeket, s csak sejtjük, hogy a

szerző nemzedéki problémát vetett volna föl, de a film tömény unalom lett csupán, amelyben szinte zavarólag hatnak a homokhegyet megmászni igyekvő fiúról készült, a „mesét” meg-megbontó szürrealisztikus képsorok.

ÚJVIDÉK BEMUTATKOZÁSA A MAGYAR TELEVÍZIO MÁSODIK MŰSORÁN

December 18-án a Magyar Televízió második műsora egész nap (délután négytől este tizenegyig) újvidéki műsort sugárzott. Az Újvidéki Televízió estjét Kovács László műsorigazgató így harangozta be: „A magyar tévénéző számára nem ismeretlen vendég az Újvidéki Televízió, hiszen a sokrétű együttműködés eredményeként e stúdió jó néhány műsora szerepelt már a magyar képernyőn is, közülük talán a legmáradandóbb a Sinkó Ervin *Optimisták* című regénye nyomán készült produkció, amelynek sikerére mindkét fél okkal lehet büszke. Hosszú lenne mindazoknak a műsor- vagy riportcímeknek a felsorolása, amelyeket közösen vagy egymásnak készítettünk, kicseréltünk vagy bemutattunk. Újabban a korszerű televíziózás legélethűbb, a helyszín zaját, ízet legautentikusabban visszaadó és a médium előnyeit leginkább kihasználó műfajban, a közvetlen kapcsolatban is (egyik tavaly nyári Hétvége) bebizonyítottuk, hogy nemcsak a JRT és az MTV, szűkebben az MTV és az Újvidéki Televízió közötti együttműködés, hanem általában a korszerű televízió nem ismer határokat. Főleg akkor nem, ha a kétoldalú, élő kapcsolásokban részt vevő felek között nincsenek olyan eszmei-politikai vagy más jellegű nézetkülönbségek, amelyekkel aggályokat, fenntartásokat okozhatnánk és ezzel megkérdőjeleznénk a kölcsönös bizalmat...”

Miből is állt össze ez az újvidéki est? A szokásos köszöntőket, üdvözlőket és a nézőt eligazító bejelentőket leszámítva: volt egy izriai riportfilm, amely egzotikumával vonhatta magára a magyarországi nézők figyelmét, ezt követte a vajdasági építészeti szecesszióról készült valóban sikeres alkotás (Bela Duranci forgatókönyve nyomán, Balázs Éva rendezésében, lásd: *Híd*, 1985. 11.) Elsősorban néprajzi vonatkozása, de egyben szórakoztató jellege miatt kapott helyet ebben a válogatásban az *Ovčei lakodalom* című adás, amely e románlakta, kis bánáti falu lakodalmi szokásait öröklötte meg, a hívogatót, a menyasszonyöltöztetést, az esküvőt, a tréfás lakodalmi játékokat, egyszóval a három napig tartó multság ismertebb szokásait. Hogy mindez nem valódi, hanem improvizált lakodalom keretében került szalagra, a helyi művelődési egyesület forgatókönyv szerinti interpretálásában, azt hiszem, senkit sem zavart.

Régi slágerek és egy gyermekeknek készült összeállítás előzte meg az esti híradót, amely televíziónk főnállása óta nyilván először

jelenkezett egy külföldi adó csatornáján is. Méghozzá nem is akár-hogyan. Jól szerkesztett, mindenekelettt, összefoglaló jellegű volt. A szerkesztő és műsorvezető, Németh G. Árpád magabiztosan irányította a műsört. A nap eseményeihez való közvetlen kötődést Bódis Gábor kitűnően összeállított külpolitikai összefoglalójából éreztük. Az aktualitás és a megközelítés többszínűsége jellemezte a hazai társadalmi eseményekről, a gazdaságról (jó riport volt az újvidéki kábelgyár és a Videoton együttműködéséről készült) és a művelődésről (Vuk évforduló) szóló jelentéseket és információkat is.

A többórás adásból csak a *Pop-rock Újvidékről* könnyűzenei összeállítás és egy tízperces balettszám tűnt gyöngébbnek. Sajnálatos, mert a nyolc és kilenc közötti műsorok a legnézettebbek. De érdemes volt megvárni a Gion Nándorral készült rövid, tömör beszélgetést (Kartag Nándor) és az interjút követő tévéfilmet: a *Késdobálót*. A lehető legjobb választás volt a jugoszláviai magyar tévéprodukciónál éppen egy Gion-novella alapján készült film bemutatása annál inkább, mert Gion ismerik Magyarországon (több regényét filmesítették már meg, könyvei nagy példányszámban kelnek el), azonkívül pedig a *Késdobáló* hibái ellenére is jellegzetesen vajdasági alkotás.

Mindennél fontosabb: az Újvidéki Televízió méltón szerepelt a Magyar Televízióban, értékeket mutatott fel.

BORDÁCS Győző

KÉPZŐMŰVÉSZET

ÁCS JÓZSEF MŰVÉSZETE

ÁCS JÓZSEF-ELŐZETES*

Ma este, nem sokkal műsorunk befejezése után a Sportközpontban megnyílik Ács József fél évszázadot átölelő, retrospektív tárlata.

Tegnap este elsétáltam a központba, az újvidéki Beaubourg-ba, hátha pillantást vehetek az anyagra, netán a kiállítás katalógusát is megszerzhetem, és akkor nem kell „fejből” megírnom ezt a rövidke előzetes sem. A képek nagy része már a falon volt, de sajnos, az ajtót zárva találtam. És így csak az első terem anyaga előtt állodogálhattam, épp csak egy-két kép erejéig lesve át a másik részbe, mind jobban rátapadva az üvegfalra.

* Elhangzott 1986. november 11-én az Újvidéki Rádió Szempont című műsorában

Kultúránk jelentős eseményét kell bejelentenem hallgatóinknak, egyik legnagyobb ünnepét.

Én láttam, átéltem Ács 67-es, nagy tárlatát a Matica srpska termeiben. Culum, Ács ismert fizikatanár barátja nyitotta meg; csak kettejükre emlékszem a megnyitó forgatagából, a ráció, a tudomány két romantikusára. De akkor Ács korszerűsége némileg beolvadt, összerosódott a jugoszláv képzőművészek általános modernizmusával, konkrétan épp az informellel, noha az ő művészete más indíttatású volt. Más, ez mind nyilvánvalóbb. Túlteltődött a levegő hasonló, látszólag hasonló dolgokkal, nem volt időnk, de tán képességünk sem a különbségtételre. Most, a művészetek általános apályában, úgy érzem, sokkal nagyobb a jelentősége

az Ács József-i pályának

példának

permanens radikalizmusnak

pozitív antiművészetnek.

Az üvegfalon keresztül Ács az 50-es években készült zöld-lila képeit láttam. Ismert konyhai közül pl. azt a kitűnő macskásat. Teljes értékű, mindinkább felmerülő felerősödő, a jugoszláv képzőművészetek 50-es évekbeli terméséből mindinkább kiemelkedő képek. Amelyeket eddig, tegyük hozzá, a reneszánszát élő Beckmann szúrós, zöld-barna képei mellé, és máris új megvilágításban, összefüggésben lép elénk, másban, mint a francia indíttatású Konjović.

Ácsnál sokkal több dolog játszódtott le az ötvenes években, mint gondolnánk. Ha komolyan szándékoznánk vizsgálni ezt a korszakát, legalább négy részre kellene tagolnunk. Hihetetlennek tűnik, de szinte már minden megtörtént egészen az absztrakcióig, a *Nagy egekig*.

Éppen szemben velem lógtak éretten kibomló térelemzései. Balról meg ott a *Nagy egek* hidegkék vásznai, melyek nemcsak fiatalságunk, 1948 utáni kultúránk, hanem egész Jugoszlávia maximális röpterét is jelezték, tervezték, melyeken az a bizonyos elérhetetlen szépen, hidegen leképeztetett, megvizsgáltatt.

Ácsot én mindig Milutinović-tanítványként látom, aki mesterétől tanulta a szerkesztést, ám aki mestere finom, szabályos szerkezeteit rombolja is egyben, aki mestere kalitkáiból-ketreceiből-csapdáiból lép, tör ki könnyörtelen céltudatossággal, akár egy Ipousteguy-szobor. Nagy hibát követnének el, ha továbbra is turbékoló galambot vagy kis, citromszín énekesmadarat keresnénk azokban a kalitkáiban...

De ez a rombolás, ez a radikalizmus nem az esztétikum, nem a vitalizmus jegyében történik. Ács egyetlen esetvonást sem húzott az esztétikum, pontosabban a szép jegyében. De az antiesztétikum jegyében

sem. Ács ebben más. A legújabb áramlatok, divatok ismeretében mindig konkrét programja volt hic et nunc.

Türelmetlenül várom Ács tárlatát. Most ugyanis elválik: különböző fázisaiban azonos vagy magasabb szinten mozgott-e, mint az elmúlt évtizedek újítói, divatos művészei, és valóban rendelkezik-e még ezen felül is valami plusszal, mint sejteni véltük, amikor Ács művészetét pozitív antiművészetként határoztuk meg. S most nemcsak egy ember fél évszázados munkássága méretik meg, hanem minden mást és újat akarásunk is. És mindenekelett mi, műbírálók: felnőttünk-e ehhez az életműhöz, tudunk-e valami lényegeset, egész itteni létünket érintő tanulságot levonni belőle, és hát, tudunk-e új impulzusokat adni a pálya elkövetkező szakaszához...

TOLNAI Ottó

A FESTŐ KÉPEI ELŐTT

Az 1986. esztendő szerencsés éve Ács Józsefnek. Megjelent kismonográfiája saját válogatásában, Herceg János, Sziveri János és Sava Stepanov bevezetőivel, és megnyílt reprezentatív kiállítása az újvidéki Modern Művészetek Galériájának termeiben Miloš Arsić válogatásában, képzőművészeti felfogásában.

Mondanunk sem kell, örülünk ezeknek a képzőművészeti eseményeknek, hiszen Ács József kétségtelen affirmációjának a bizonyítékai, egyben pedig hazai művészettörténetünk fontos dátumát képezi ez a két, korántsem hétköznapi esemény. Nem az, mert most nyílt valójában először alkalom megtekinteni egy hazai művész fél évszázados pályájának főbb történéseit, méghozzá olyan művészt, akinek élete és műve a lehető legszorosabban tapadt hazai viszonyainkhoz, s így a legegyszerűbben mutatja a művészetekről való gondolkodásunk történetének fő szakaszait is. Ács József képein eredményeink és tévutaink egyaránt megjelennek, és ilyen módon szemléletesen le is olvashatók. Mindennapi életünkhöz és esztétikai ízlésünk változásaihoz tapadó festészetről van módunkban tehát szólni most, hogy szemügyre vehettük kiállításának képeit, tanulmányozhattuk a róla szóló kismonográfiát és a kiállítási katalógust. Mind a kettőnek talán az az alapvető hiányossága, hogy nem veszi figyelembe azt az érzelmi és eszmei kontextust, mondhatnánk azonban közeget is, amely Ács József művészetének lételeme, táplálója volt. Hogy ő a mi hazai festőművésziünk, a következetesség minden ismérével — ez az, amit most tudomásul kell vennünk, egyúttal pedig azt is, hogy a többiek, a mi körülményeink között alkotók pályája csak némely részletében tanulságos: egyiküknek sem adatott meg ötven esztendő folyamatos alkotómunkája. Ács József 1938 óta alkot nem lankadó kedvvel, intuícióval, megélve mindazt, amit

gondolkodásunk és szemléletünk idillikus pillanatként vagy sötét meg-
rázkódtatásként megélt. Amikor elveszíteni látszik önmagát művésziünk,
akkor is rólnuk beszélt, hiszen mi ringattuk magunkat tévhitekben, és
amikor diadalmasan magabiztos, akkor is világunk mikrorészletei irá-
nyították esetjének futását. Rögünkhöz kötött művész Ács József te-
hát, és ez a rögöz kötöttség legfőbb erénye: képei hirdetik, hogy so-
hasem akart hátat fordítani tájaink e világi látványának.

Ács József művészetének szakaszai mutatják — a fentiekből mintegy
egyenesen következő módon —, hogy vannak esztétikai korszakaink,
amelyek, ha nem is rehabilitációjukra, de értékelésükre és becsülő ma-
gyarázatukra várnak. A tárlat egyik legfőbb tapasztalata szempontunk-
ból az volt, hogy aránylag korai, az 1950-es évek első felére tehető
korszaka mennyire friss, mennyire jelentéssel bíró, ígéretes, harminc év
annyi esztétikai kalandja ellenére is. Miloš Arsić a forma expresszio-
niztikus értelmezésének látja az ezekben az években született Ács-mű-
veket, és Milan Konjović hatását, valamint Georges Rouault befolyását
emlegeti, meggyőződésünk szerint felszínes hasonlóságok alapján. Ács
Józsefnek ugyanis a hazai paraszti világhoz volt köze, s e világ festő-
i felfogásának hagyományához, ám kevésbé kapcsolódott kortársai-
hoz, akiknek kiindulási pontja, látásuknak eredete nem állt rokonság-
ban az övével. Irodalmi párhuzamok kínálkoznak itt elsősorban, így pél-
dául Fehér Ferenc akkori lírája: Ács József képeinek poézise és Fehér
Ferenc verseinek piktorális karaktere az, ami egymással korrespondál.
Most szemlélődve e korszak képei előtt, harmóniájuk ragad meg ben-
nünket, vonzóak még a kevésbé meggyőzőek is. S ez a kedvező benyo-
más talán abból a tényből következik, hogy Ács Józsefnek sikerült
összhangját megadnia az esztétikai követelményeknek és az oly látható
életképeknek. Az eltűnt vajdasági falu van megörökítve az Ács-vász-
nonon. Jelentőségük is ebben van!

Tanulságosnak tartjuk az 1960-as évek elején keletkezett kompozíció-
kat, elsősorban azért, mert szép egyensúlyát látjuk még jelképnek és
reflexiónak. A mozgástanulmányokra gondolunk, amelyeken ködökben,
sötétségben fuldokló napok jelentését látjuk megfestve. Az ezekre az évekre
következő reflexiók évtized meggyőző vargabetűnek tűnik, de annál in-
kább felcsillan szemünk, amikor az 1983. esztendő termésének néhány
jellemző darabja előtt állhatunk meg, és a színfoltos technikában gyö-
nyörködhetünk. Akinek pedig van kedve hozzá, ezekkel kapcsolatban
is irodalmi párhuzamok után nézhet. Azt pedig talán mondanunk sem
kell, hogy mindvégig azokkal értettünk egyet, akik Ács József mű-
vészetének fő jellemzőjét kísérelteiben jelölték ki!

BORI Imre

A FESTŐ, A SZERVEZŐ ÉS A MŰBÍRALÓ

Nem emlékszem már pontosan, de alighanem a Zentai Művésztelep emlékkönyvében valaki kukorica közt ágaskodó hörcsöggént örökítette meg Ács Józsefet. A rajzoló éppen ezt az indultatos rágcslót találta legmegfelelőbbnek a művész jellemzésére.

Az idén a Forum Könyvkiadónál megjelent Ács József kismonográfija, majd a Modern Művészetek Galériájának gondozásában a mongráfia jellegű katalógus is, amely azt érzékelteti, hogy valójában milyen „kicsi” az előbbi kismonográfia a festő életművéhez képest. Betetőzésül pedig megrendezték több mint százötven művét bemutató retrospektív kiállítását!

Le a kalappal: ennyi jelentős esemény egyetlen esztendőben!

S mindez mögött egy óriási hatású művész áll, akit újságíróként is igen jól ismernek. Teljes harmincnégy éve ír, három évtizeden át szerkesztőségben dolgozó újságíró volt. A hozzáértők szerint ez rosszabb, mint bányásznak lenni. Hüvelyknyi ceruzacsonkjával és kötegni kutyanyelvvel fáradhatatlanul vándorol kiállításról kiállításra, hogy morzsánként szedje össze mindazt, amire kíváncsi, s hogy utána újra feltegye örökös kérdéseit. Fáradhatatlanul kutat az amatőrök háza táján, a Képzőművészeti Levelező Iskola hasábjain türelmesen válaszolgat minden kezdőnek, gyanakvoan hántja le a nagy és összetett kiállítások rétegeit, magyaráz, ösztönöz és — természetesen — mindig csak kérdez, akkor is, amikor válaszol.

Mindamellet megdöbbentő mennyiségben festette meg az „értelmetlen” sokféleséget, amely eredeti egységet, egészet alkotva áll, s világosan mutatja a folytonosságot. Legalább húsz olyan alkotását sorolhatnám fel, amelyeknek állandó helyük lenne a kiállításon, habár így is találunk eleget.

A kiállítás mindenesetre zavarba ejtő. Teljes egészében senki sem mérheti fel, mint ahogyan Ács tevékenységének összességét sem. Kereken fél évszázada van jelen a kiállításokon, az úgynevezett termékeny festők közé tartozik. Aki valaha is írt, okvetlenül felteszi a kérdést: az állandó időzavarban hogyan tudott Ács eleget tenni a szerkesztők követeléseinek, hogyan tudta teljesíteni a normát, hogyan tudta „etetni” az állandóan kéziratot faló nyomdagépet? S itt felvetődik egy másik kérdés is: nem lehetett volna elintézni, hogy kevésbé hajszoltan dolgozhasson?

A szívós és megsemmisíthetetlen „hörcsög” azonban kitarzott mint művész, s ugyanakkor mint a művésztelepi mozgalom kezdeményezője, élharcosa is. Tripolsky Gézával, a zentai múzeum akkori igazgatójával együtt megalakította az első művésztelepet, amelynek állandó részvevője, fáradhatatlan kezdeményezője maradt. Ügyszintén elsőként vette észre, hogy a művésztelepek „bezárkóznak”, s ezért más programra van

szükségük. Úgy is mondhatjuk, hogy Ács a vajdasági képzőművészeti megújulás és felmérhetetlen értékű mozgalmának a kezdeményezője, ugyanakkor opusa a művésztelepek terméke is.

A művésztelepek úttörő vállalkozása felfelé ívelt, majd hanyatlani kezdett. Ács kitartott. A tevékenységében levő hármasságot tényszerűen meg kell magyarázni, különben alap és távlat nélküli mítosszá válik.

Ács, a *festő* a művésztelepi mozgalommal saját maga felkavart vihar nélkül talán csak egy maradt volna a sok közül. Állandóan ösztönözve a művésztelepek angazsáltóságát, neki mint *szervezőnek* mindvégig vállalnia kellett az élenjáró szerepét. A művésztelep szükségszerűségében hívő, gondos alapítóként nem elégedhetett meg a szűk körű hatással, *írnia* kellett tehát.

Így Ács József beszámolójában, amely a jugoszláv festők első összefojetelén, Szabadkán hangzott el, a következőket olvashatjuk: „... a környezettől való elkülönülés olyan méretűvé vált, hogy nemigen találhattunk összefüggést a létrejött eredmény és a kiváltó ok között, amely a művésztelepek szervezési formájából származott. Az ilyen minőségi különbség ugyanakkor a művésztelepek gyakorlatában a helyes út kijelölését is sürgette. Az a vélemény kerekedett felül, hogy a művésztelepeket ki kell bővíteni. Megelégedtünk tehát azzal, hogy a minőségi különbséget beborítsuk a széles vajdasági éggel, amely általánosan egybefogva az összes képzőművészeti törekvést a négy, illetve öt művésztelep lehetőségeinek határain belül, mintegy kárpótlásul a festészeti nézetek elvesztett szilárdságáért és homogén voltáért, bekapcsolódnak majd a népművészeti élet nagy áramlásaiba, és korunk szellemében élünk majd.” (J. A.: Zapažanja o slikarskim kolonijama. *Rukovet*, 1962. 11—12. szám.)

Ács kétségtelenül a kor szellemében él, s visszavonhatatlanul kitart a meghirdetett tempóban, egyedül! A művésztelepek már jó régen lelassították, a részvevők pedig nyugodtabb irányba, az összegezés békésebb vizeire eveztek.

Remélhetőleg ő is nekilát a szintézisnek!

A monográfiák és a retrospektív kiállítások emlékezésre készítetnek, ugyanakkor megkönnyítik az értékelést. Visszatekintve éppen emiatt említtem az 1962 körüli eseményeket. Akkoriban az eredetiségről, a modern művészeti törekvések részvevőjének a szerepéről vitáztak, elvetették az informelt és „a világra és a magányos emberre vonatkozó metaforát” (Lazar Trifunović). Szabadkán, a festők első összefojetelén számos felszólaló hangsúlyozta, hogy az alkotókhoz való társadalmi viszonyulás megváltozott. „A belgrádi információ az ötvenes évek végén jelentkezett a társadalmunkban észlelhető elidegenedés első jeleire való természetes és spontán reagálásként” (Lazar Trifunović).

Ács József, az egykori fiatalok 1938. évi kiállításának részvevője, a

művésztelep-alapító ekkor szintén az informelt műveli, ám kifejező faktúrájával az üzenet drámaiságát, a szorongást hangsúlyozza, és ugyanakkor tántoríthatatlan optimizmusát, az ember megsemmisíthetetleniségébe és az alkotói maradandóságába vetett hitét fejezi ki.

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején keletkezett művei a kolorista szenvedélyesség felvillanásai, az angazsált személyiség akciói, amelyek tükrözik a meglevő állapotok miatti elégedetlenséget, ugyanakkor pedig a festő szenzibilitását kialakító környezet visszhangjait is jelentik. Ezekben az alkotásokban egyesül az idő és a tér, az emlékezet és az ismeretlent kutató tekintet, a társadalmi lény és sajátosságai által az autentikus művész, nem a modern művészet részvevője vagy követője, hanem maga az alkotó!

A *Nagy ég kék és zöld holddal* (1959) és a hatalmas ünnepélyes vajdasági tájképek (1974) határolják ezt a korszakot, amelyben a legmélyebb festői élmények jutnak kifejezésre. Ide tartozik az *Ipari táj* (1960), a határkövet jelentő *Szélmalom*, valamint a *Kör, négyzet és a kettő között* (1961), továbbá a *Tér és idő* (1962), s az alkotások egész sora, amelyek közül megemlíthetjük az 1961 februárjában megrendezett, szabadkai tárlaton bemutatott *Emlékezés R. Predićre* című, meghökkentő változatokat.

A fiatal műbíráló összeroncolt kisautója a teherautó kerekei alatt borzalmasan beleillett a modern civilizáció tortúrájába. Petar Popović (*Tribina*, 1961. II. 1.) „a monstruózus technikai vívmányok és a veszélyeztetett emberiség óriási összeütközését” látja benne, amely kiváltotta Ács József alkotói lázadását is: „A vásznanon látható összeütközés... óriási, végzetes és szinte kozmikus méretű, a technokrácia uralmát és a lélek összeroppanását jelenti be.”

Ács festői angazsáltságának e korszakában látom művészetének csúcsát! Nem nyugöztek le későbbi alkotásai, a *Vajdasági ég* (1964), a *Vidék* (1983), vagy a sajátos palettáját tükröző *Növény, állat, ember, egysége* (1984) és mások, habár szeretem őket. Nincs hozzá jogom azonban, hogy visszatartsam, visszatérítsem őt korábbi alkotásaihoz. A különféle irányzatok között, másokat gyakran megelőzve jelölte ki saját útját. Ács a fiatalok példaképévé vált azáltal, hogy az alkotói kaland végett szembeszállt a megállapodott nézetekkel. Meggyőződésem, hogy az őt követő fiatalok már sikeresen, önállóan teszik ezt, ahogyan ők látják a világot.

„Ki kellene békíteni a végleteket — ahogyan ő maga mondja (*Dnevnik*, 1986. március 9-én) — úgy érzem, hogy most megfogalmazhatnék egy képletet, amely válasz lenne mindenre. Hogy lecsillapítsam saját nyugtalanságomat, hogy kibékítsem az örömet és a bánatot, az életet és a halált...”

Csakhogy én emlékszem ám 1966 decemberére is! Előző retrospektív kiállítása előtt ez a javíthatatlan „futurista” mintegy búcsúzás helyett

szólt utánam, amikor kifelé jöttem a műterméből: „... amikor pontot teszek a mondat végére, már úgy hiszem, hogy a kezdőbetű nem érvényes...” Följegyeztem ezt akkor, s azóta sem változott semmi. Egyedül Miloš Arsić tudta példásan rendezni, bemutatni, maradandóan leírni mindazt, ami Ács nyugtalanságából azelőtt és azután keletkezett. Az írásom elején említett karikatúra, szemmel láthatóan semmit sem veszített időszerűségéből!

Ács a kísérletező művész típusa Vajdaság festészetében. Regisztráló, összegező, aki ugyanakkor korunk nyugtalanságát, ellentmondásait is kifejezi, a gyors változások embere.

Íme, mégis minden ugyanúgy van, mint 1966 decemberében. Találónan írta Sava Stepanov a kismonográfiában: „Ács stílusokat, irányzatokat és reagálásokat változtatott, s mindvégig következetesen haladt a reális és az irracionális között a felderítetlen, az új és az ígéretes felé.” Mészze túlhaladta már Vajdaság és a művésztelepek kereteit, egyedül, mint a régi festőtárs baráti karikatúráján látható szívós, kitartó „hőrcső”.

KARTAG Nándor fordítása

Bela DURANCI

A NAGY EGEK FELÉ

Ács József a modern vajdasági képzőművészet legfigyelemreméltóbb alakja érdekes és jellegzetes művészegyéniség, aki komplex, kifejezetten dinamikus és szerteágazó tevékenységgel valósítja meg törekvéseit. Bármennyire paradoxálisnak is tűnik, még művészi fejlődésének fővonulata sem folyamatos, munkásságára nem jellemző a kontinuitás, leginkább a bűvópatakhhoz hasonlíthatjuk, mely sok-sok apró hajszálérre elágazva minduntalan eltűnik a szemünk elől. Ács gyakran eltért művészetének főáramától, örömmel bocsátkozott kísérletező kalandokba, amelyek eredményei gazdagították festészetét, új lehetőségeket nyitottak művészi fejlődésének.

Ács József mindig a valóság és a képzelet, a racionális és az irracionális, a spekulatív és a szubjektív szféra határmezsgyéjén alkotott, sohasem kötelezte el magát egyik véglet mellett sem, mindig új megnyilvánulási és kifejezési lehetőségek után kutatott, ezért is maradt „örök ifjú” a vajdasági festészetben. Az intimizmuson, az expresszionizmuson, a geometrizmuson, az anyag festészetén, a figuráción, az absztrakción, egyféle sajátos oparton át jutott el a posztobjektív művészethez, a konceptualizmushoz, sőt az „új kép”-hez. Kísérletező magatartásával, nomád vándorlásával a modern művészetek stílusain át, a latensen jelen levő expresszionizmussal, amely számára a festői beszéd védjegyét jelenti, az „idézetek” sajátos felhasználásával Ács József festészete a

mai képzőművészeti jelenségeket anticipálta. Ezért vagyunk most tanúi Ács József opusa reaffirmációjának. Az 1980. évet követően jó néhány olyan jelentős kiállításon és rendezvényen részt vett, amely a nyolcvanas évek művészetét prezentálta: 1983-ban szerepelt Zdenko Rus A posztmodern művészet felé című kiállításán, 1984-ben meghívták a szarajevói Collegium artisticumban megrendezett A modern jugoszláv képzőművészet című tárlatra, 1985-ben ott volt Apatinban A művészet története című tárlaton, amelyen a képi idézettel kapcsolatos kérdéseket próbálták megválaszolni, 1986-ban Pancsován állított ki azoknak a művészeknek a társaságában, akik műveikkel „megéreztek” a festészet aktualitását, majd helyet kapott Dorđe Jović válogatásában a zombori Képzőművészeti Ősz kiállításán, s mindezzel hozzájárul a kép aktualitásának bemutatásához. Tehát egy adott pillanatban a kritikának felül kell bírálnia önmagát, újra kell értékelnie Ács József munkásságát. Ilyen szemszögből kell méltatni Ács József Újvidéken, a Modern Képzőművészetek Képtárában megrendezett, retrospektív kiállítását is, ezúttal azonban anélkül, hogy a kritikai megfigyelések átértékelésére vagy revíziójára kerülhetne sor. Arra ad lehetőséget ez a tárlat, hogy immár távlatból szemlélve Ács József művészetét, annak egészét megvizsgáljuk, s hogy pontosabb észrevételeket, ítéleteket alkossunk róla.

Ács József festészetének első jelentős állomása az 1938-ban a szabadkai Népkörben megtartott Híd-kiállítás, amelyen részt vett többek között Hangya András, Boschán György, Wanyek Tivadar, B. Szabó György és Almási Gábor is. Ekkor még jelenléte fontosabb volt kiállított munkáinál. Képein a belgrádi intimizmus hatása figyelhető meg, s az a törekvése, hogy angazsált művész legyen. Érdekes, hogy a fölszabadulás után az angazsált művészekkel ellentétben éppen ő lesz az, aki elkerüli a szocialista realizmus buktatóit. Az ötvenes évek elején különösen fontos tevékenységet fejt ki. Részt vesz a művésztelepek megalapításában — amelyek közül a zentai művésztelep létrehozásán való fáradozását kell kiemelnünk —, azok munkájában, s nemzedéktársaival együtt rátalál egy modern képzőművészeti kifejezésformára.

Ma már, jó néhány év távlatából nyilvánvaló, hogy a művésztelepi mozgalomnak alapvetően fontos szerepe volt a modern és autentikus képi ötletek megvalósításában. A vajdasági festőknek kipróbált receptjük volt. A szabadban való festés, a táj mint motívum előtérbe helyezése tartotta őket távol a szocialista realizmustól. A táj mint téma bizonyos semlegességet biztosított számukra; Ács József és nemzedéktársai megteremtették maguknak azt a lehetőséget, hogy autochton festészeti problémákkal foglalkozzanak. Konjovićtyal együtt — akinek erőteljes, ötvenes évekbeli hatása vitathatatlan — egy egész nemzedék a modernizmus útján indult el, még pontosabban az absztrakt festészetén. Az effajta modernség expresszionizmussal kezdődött. Ács József expresszionizmusára pedig Miodrag B. Protić észrevétele jellemző, mely szerint

az expresszionista festők találták ki az angazsált művészet fogalmát, összhangba hozva a küldetést a lényeggel. Ács József tehát a tájfestészetből indult el az univerzális kép és festői kifejezés felfedezésére.

Az ötvenes évek elejétől a hatvanas évek derekáig Ács József festészetében kimutatható a kontinuitás. Az expresszionista kép fokozatosan alapelemeire egyszerűsödött, megmaradt belőle a kép és a vonal. S amikor ez a folyamat kiteljesedett, a formák letisztultak, a festő a geometrizmus nyelvén szólalt meg (*Matematikai tér, Elektromos tér. A tér megszervezése, Tér az 1957—1959 közti időszakból*). Ez a lecsupaszított és szigorúan racionális tér azonban nem sokáig uralta festészetét. Művészi természetét és festői állásfoglalását mindig is az ellentétek vonzották. A geometrikus szerkezetet expresszionista kontextusba helyezi, így hoz létre új, képi egészet.

Az expresszív motívumok és a szabályos konstrukciók kombinációjával keletkezett 1959-ben a *Nagy egek*, Ács József opusának legjobban kidolgozott, legtökéletesebben megformált és lezárt sorozata. A *Nagy egek* egyben a festői érettség bizonyítéka is, a már említett, folyamatos fejlődés csúcsa. A *Nagy egeken* egész addigi pályájának tapasztalatait, eredményeit szublimálta, s egyúttal új, általánosabb művészi programját is meggyőzően hirdette, amelyet máig érvényesít. A sorozat azért jelentős, mert felhívja a figyelmet a rejtett expresszionizmusra, egyesíti a széles gesztusokkal történő ecsetkezelést és a vonalzóval történő rajzoláshoz hasonló eljárást, a kép plasztikus egységét pedig az adja meg, hogy megmarad a reális és az absztrakt világ közti határterületen. Tartalmi szempontból ez azt jelenti, hogy a festői általánosítás nyelvén szuggesztív hatású, angazsált jelentés formálódik meg. A fejlődés logikus lánczeme, hogy ennek a sorozatnak a képeiből jön létre az anyag festészete Ács József opusában. A színek anyagát hangsúlyozza ki, amely domborműszerű hatást vált ki, s ezzel is mondanivalót közvetít. Ács József anyagfestészete szinkronban volt a jugoszláv festészettel, akkor jött létre, amikor az informel megkezdte országos térhódítását. A művésztelemek megalakítása és a művésztlepi munka is már országos jelentőségű volt, az anyagfestészet által pedig Ács József másodszor is a jugoszláv festészet élvonalába került. Festészetének igen nagy hatása volt, s hozzájárult az informel vajdasági változatának kialakításához, amelyet még pontosabban anyagfestészetnek nevezhetünk. Ács József azonban nemcsak elsőként talált rá az anyagfestészet formanyelvére, hanem az első között volt annak túlhaladásában is. Már a hetvenes években reaffirmálja a figuratív festészetet, igaz, kezdetben meglehetősen szégyenlősen még csak a tárgy asszociációi jelennek meg munkáin, az érvized végén azonban már igazi, figuratív kompozíciókat hoz létre. Mi több, ezeken a képeken az ember életének aktuális mozzanatait örökíti meg. Bevezeti az idézetet, mint művészi módszert, amelynek lényege, hogy az éppen alkotó és az aktuális valóságot megélt művész

dialógust folytat a festészeti múlttal. Ács már a hetvenes években felveti ezt a lényegében mai képzőművészeti problémát, s természetesen nemcsak anticipálója marad a múlthoz való viszonyulás kérdésének, hanem erőteljes, expresszív képeivel, munkáinak koloritásával, saját személységének újra fölfedezett szubjektivitásával és aktuális tartalmak kifejezésére való törekvésével ma is tevékenyen részt vesz a jugoszláv festészet arculatának formálásában.

A fentiekben Ács József festészetének központi kérdéseit vettük számba. A fővonulat mellett azonban számos kisebb egységet is megfigyelhetünk munkásságában, amelyek során gyakran egymásnak ellentmondó kompozicionális és tartalmi megoldásokat alkalmazott. A Modern Művészetek Galériájában megrendezett kiállítás létrehozója, Miloš Arsić custos analitikus módszerrel közelítette meg Ács József opusát, leltárba vette minden jelenségét. Katalógusának szövegében tizenegy alcímet találunk, tizenegy fázisát különbözteti meg Ács József festészetének. Annak ellenére, hogy Miloš Arsić aprólékos analízise hozzájárult a festő munkásságának alaposabb megismeréséhez, nem vitás, hogy elemzése gyakran zsákutcába került. Ács „fázisainak” némelyikéhez ugyanis csak néhány képet sorolhatunk. A Visszatérés a tájhoz — az urbánus környezet poétikája 1960—1961 című fejezetben például alig egy tucat képet vizsgál. Ezenkívül Arsić a kiállítás összeállításakor kihagyott néhány olyan képet, amelyek központi fontosságúak Ács munkásságában. Mindenekelőtt az 1954-ben készült *A Duna-parton* címűre gondolok, amely azért jelentős, mert a konjovići expresszionizmustól való elszakadás első ékes bizonyítéka, s festészeti megoldás tekintetében sem érdektelen, valamint a Mondrian és a kukorica című, 1978-ban festett képre, amelyet egyenesen Ács-remekműnek tartok, festészetében pedig határkőnek, amely a lehető legpregnansabban jellemzi alkotói magatartását, és poétikájának legjelentősebb elemeit ötvözi. Miloš Arsić munkája elsősorban azért érdemel figyelmet, mert feltárta az életmű legapróbb részletét is, katalógusát pedig kiváló apparátussal látta el, bibliográfiai jegyzeteinek pontossága követendő példa lehet.

Ács József újvidéki, retrospektív kiállítása teljes mértékben prezentálja a festő opusát, s arra ad lehetőséget, hogy ne csak a vajdasági képzőművészeti életben betöltött szerepét lássuk tisztán, hanem a jugoszláviai képzőművészet alakulására tett jelentős hatását is mérlegeljük, még jobban tudatosítsuk.

Sava STEPANOV

ÁCS JÓZSEF ÉS A ZENTAI MŰVÉSZELEP

Ács Józsefet negyvenöt éve ismerem. Mikor megismerkedtünk, ő a zentai gimnázium tanára, én meg a tanulója voltam. Örültem ennek a barátságnak, hiszen két haladó gimnáziumi tanárunk volt, s ő volt az egyik. Mi, nagyobb diákok éppen velük szimpatizáltunk. A kapcsolat természetesen akkor is megmaradt, amikor véget ért a háború, és Ács József ismét a zentai gimnáziumban tanított, jómagam pedig a múzeum élén álltam. Volt alkalmunk a barátkozásra és az együttműködésre. Ács József akkor már igazi zentai lett. Innen nőszült, és itt kezdett házat építeni. Felesége szomszédlány volt, a fiatalon elhunyt szobrásztehetség, Tóth József húga.

Miért mondom el mindezt? Mert mély meggyőződéselem, hogy az ember életútját az apróságok is befolyásolják. Már amennyire a felsorolt események apróságok. Tény az, hogy Ács már 1953-ban Újvidékre költözött, de nagyon gyakran meglátogatta felesége édesanyját a Tiszaparton. Legtöbbször mi is ott találkoztunk. Ki kell végre mondanom azt, amiről Áccsal sohasem beszélünk, amiért magam vállalom a felelősséget: úgy érzem, Ács szívesen járt Zentára, illetve haza. Nem szeretném őt elragadni Topolyától, a szülővárosától. Azt hiszem, ilyen versengésre nem is kerülhet sor. Viszont minden ember igyekszik úgy tartozni valahová, hogy oda hazajárjon. Nem kisajátítani akarom, de csak úgy lehet írni Ács és a Művésztelep kapcsolatáról, ha előbb Ács és Zenta kapcsolatát is felvillantjuk. Zentaiságát bizonyítja, hogy az első művésztelepi monográfia bevezető szövegében ezt írta: „Van itt bohémszépség, elegancia és szegénység, képzetaktivitás, tunyaság, a gazdag emberek életének meghányása-vetése iránti hajlamosság, itt van a halászok nehéz élete, akik a halászmitológia hordozói, aztán itt a lefokozásuk — a horgászok, a halászat amatőrjei, akik a sportolás kifogásával unalmukat űzik a legalizált hallgatással, és ott van végül azoknak a tekintete, akik »nem tudván miért«, mindennap kijárnak a folyópartra, és a Tisza medre felé, a semmibe néznek . . .”

Ács József 1951-ben Bácskopolyán javasolta, alakítsanak művésztelepet. Ám közben Zentára költözött, és 1952-ben itt győzött meg néhány embert arról, mennyire fontos a művésztelep. Engemet annyira, hogy vállaltam is megszervezését. Majd 1953 tavaszán Dévics Imre jött el hozzánk tapasztalatot gyűjteni, és még azon a nyáron Topolyán is megjelentek a festők a művésztelepen. Az első monográfiában ezt írja az indulásról: „Mi, festők arra törekedtünk, hogy a lehető legtöbb ihletet szerezzük, és segítsük a vajdasági hagyomány felélesztését. Türelmetlenek voltunk. Gyorsan akartunk »valami nagyot« teremteni. Meg akartuk mutatni, hogy kell képzőművészeti politikát vezetni. Közpon-ti alaknak Konjoviciót tekintettük.” Konjović határozott egyéniség és kiforrott művész volt, rá mindenki föltekintett. Persze, voltak másféle

elképzelések is a szervezést illetően. Boschán György szerint a hasonló felfogású művészekből kisebb csoportokat kellene alakítani. Az utóbbi elgondolás nem valósult meg. De tulajdonképpen egy vezéregyéniség jelenléte sem volt jellemző. A zentai tapasztalat mégis azt bizonyította, hogy jó, ha a művésztelepen van olyan művész, akinek határozott elgondolásai, tervei vannak, aki lendületet képes belevinni a munkába. A Zentai Művésztelepnek voltak hullámvölgyei, de nem tartottak sokáig. Mégpedig azért, mert volt egy művész, aki magáénak érezte ezt a művésztelepet, aki ötletekkel szolgált csaknem harmincöt esztendőig.

A képzőművészet iránti érdeklődés fölkeltése itt fontos feladat volt, s bizony három és fél évtizedet kellett munkálkodni azon, hogy elérjük a művészi alkotások és az amatőr munkák iránti érdeklődés mai szintjét.

Ács a Művésztelepnek részvevője, szervezője és ihletője volt. Sohasem volt elégedett önmagával vagy másokkal. A szervezésben is jártos ember kevésnek tartotta a művészet és a közönség találkozását. Az ötletekben gazdag művész sosem volt elégedett a működési formákkal. Azt is kérdezhetnénk, hogy az állandó elégedetlenség közepette hogyan maradt fenn egyáltalán a Művésztelep. Ács elégedetlensége azonban senkinek sem szegte kedvét, inkább buzdította.

Ács tudott optimista is lenni. A jövőt illetően elég gyakran, a múlt-ra vonatkozóan meg szinte mindig. Mindig a jelenhez viszonyított. Múltértékelése gyakran ellentmondásos volt. Ezt tapasztalhatom, amikor

a közösen megírt, második művésztelepi monográfiában újra föllapozom az ő értékelését. Szövegéből tetszés szerint válogathatnék olyan részleteket, amelyek csökkentenék a művésztelepi munka eredményeit, de olyanokat is, amelyek szerint igenis jelentős események színhelye volt a Zentai Művésztelep. Az ellentmondások nyilvánvalóan Ács szerénységéből erednek. Harmincöt évet dolgozott Zentára, a Művésztelepen semmi sem történt az ő részvétele nélkül. Ha elismeri értékeit, saját munkáját is dicséri. Az igazi „ácsos” hozzáállás szerintem ez: „A közönség nem értette, de a művészek olyan magabiztosan és kizárólagosan léptek fel, hogy a közönség látszólag elfogadta, anélkül, hogy sok köze lett volna hozzá, s anélkül, hogy ezzel foglalkozott volna.” Amikor elkerülhetetlen az objektivitás, Ács József is tud tisztán látni és mérni. Igaz, szerinte: „Nem volt véleménykutatás, ez ma is hiányzik, így a megállapításaink is inkább a sejtésen alapulnak...” De már néhány sorral lejjebb a következőt írja: „Legnagyobb mégis a művelődési értéke, ugyanis a közönség tájékozódott a Művésztelep kiállításai révén a művészet fejlődéséről és a modern művészetről általában. Végeredményben az európai művészet hozzánk eljutott hullámai kissé késve éltették ezeket a törekvéseket, mindenesetre tehetséges művészek alkotásai révén, akik úttörők voltak akkor a vajdasági művészetben.”

Ács Józsefnek van egy különleges tulajdonsága, amit kevesen ismernek, s nem tartják fő jellemvonásának. Az elkötelezett művészet esztendeiben a Zentai Művésztelepen gyakran tapasztaltuk túlfűtött lelkesedését. Egyfajta látnokság ez, kevés objektivitással. Nemrégiben arról akart meggyőzni bennünket, hogy a Mezőgazdasági Kombinátok kell meghatározni a Művésztelep idejének tartalmát. Szerintem a Kombinátot ez egyáltalán nem érdekelte. De Ács nem engedett, s ek-

kora lelkesedés láttán nem tudtam ellentmondani sem én, sem mások. A tartalom végül kialakult, és végeredményben Ácsot igazolta.

Ács és a Zentai Művésztelep kapcsolatának megírására topolyai és újvidéki nagy tárlata szolgáltatott alkalmat, valamint a Forum gondozásában megjelent kismonográfiája, amelyről ugyancsak ejteni kell néhány szót.

„Bennem a régi, a fiatal Ács József élt tovább, a szegényparasztházból kilépő, s képzeletemben tovább festette a hazai tájat és embereket, Zentán a maga sajátos ambiensével, már a Tiszával is; meg Topolyát és népét aratósztrájkok emlékeivel, kubikosok vonulásával hol Pestre, hol Belgrádba...” — írja előszavában Herceg János, aki az író magatartásával és eszközeivel közelít Ácshoz. Persze, Hercegről azt is tudjuk, hogy a képzőművészet iránti érdeklődése több évtizedes. A Zentai Művésztelep épp hogy megalakult, Herceg János máris ott járt, és írt a látottakról. Emlégeti is a monográfiában a telepet és a festőket összetartó, kollektív életérzést. Kiemeli Konjović szuggesztív befolyását, Ácsot pedig közvetlenül utána említi. Herceg János szerint később elkedvet-

lenedtek az alapító művészek, és mindenki a maga útját járta. Az utóbbi így igaz, az előbbit azonban meg lehet kérdőjelezni. A sajátos út keresése ugyanis természetes törekvés, és nem az elkedvetlenedés következménye. A művésztelepeken mindenütt jelentkezett az útkeresés. Azzal viszont egyetértünk, hogy Ácsból „tanárt csináltak”, és annak is szemtanúi voltunk, hogy rajta kívül „a képzőművészeti kritika napi munkájának se volt avatott más művésze”. Herceg jól látja, hogy Ács három hivatással viaskodik: az alkotással, a pedagógiával és a képzőművészeti kritikával. Viszont az is kétségtelen, hogy nem kényszeríthettek rá semmit. Festőnek készült, az ötvenes években a rövid tanárkodását már tapasztalt pedagógusként gyakorolta. Az írás jelentette számára az új lehetőséget. Éppen Herceg közölte vele 1974-ben, hogy: „... nagyon tetszik, amiket az utóbbi időben írsz”.

Sziveri is világosan látja Ács emberi és művészi magatartását. „Ács az emberi minőségek után kutat, és alkalmasint tájunk jellegzetes problémáival foglalkozik...” — írja, határozottan kimondja azt is, hogy Ácsot racionális alkatnak tartja, festészetét meg racionális festészetnek tekinti. Csak az utóbbi évekre vonatkoztatja a szubjektivitással és a személyes érzelmekkel való gazdagodást. Ács racionalizmusa tagadhatatlan, szerintem azonban a szubjektív vonások mindig jelen voltak festészetében, igaz, erősen háttérbe szorítva.

Sziveri a művészi fejlődés szakaszait is bemutatja. Az 1953. esztendő az önállósodás kezdete, 1959 pedig az egyszerűsödés, a lényegre törés mérföldköve. Sziveri tolla nyomán tisztán kirajzolódik a művész útja az expresszionizmustól az absztrakcióig.

Ács József alkotómunkásságáról és más képzőművészeti tevékenységéről Sava Stepanov művészettörténész adott legteljesebb képet. Szólt a festőről, a pedagógusról, a képzőművészeti kritikusról és a művésztelepi mozgalom kezdeményezőjéről. Stepanov tud alkotásokat elemezni, meg-

találja a művész emberi kvalitásait is. Felkeresi a művészt a műtermében is, és megállapítja, hogy a nyomdagépek felhallatszó dübörgése, a különleges munkaléggör is belejátszik alkotásaiba.

A jó szemű művészettörténész tisztán látja Ács művészetének három fázisát, az expresszionizmustól az informelig tartó utat. A jelentős változás a *Nagy egek* sorozattal kezdődik, amikor szakít a vajdasági tájképfestés hagyományaival. 1959-től a művész érdeklődése határozottan az absztrakció felé fordul. Megszabadul a tárgyhoz és a motívumhoz való kötöttségtől. Az informel jegyei a hatvanas évek elején jelentkeznek. De már 1965-ben megjelennek az „autós képek”. Az autó a tudományt és mozgást jelképezi, de egyúttal a mával való összeütközésünket is szimbolizálja. Ezt a kifejezési módot asszociatív absztrakciónak nevezi Stepanov.

A következő jelentős állomás az 1969. esztendő, az Ek kísérleti csoport megalakulása. Céljuk az életbe való beépülés. Gazdasági és társadalmi problémákkal foglalkozik, ami szokatlan a képzőművészetben. Stepanov szerint a csoport csak két évig dolgozott, én viszont határozottan állítom, hogy a máig tartó elkötelezett művészet a '69-es törekvés egyenes folytatása. Ács egyik elkötelezettségi formáját szintén csak Stepanov magyarázza meg. Ezek a földrajzi-politikai kommentárok, a művész reakciói a világpolitikai eseményekre. Magyarázat nélkül ezek a képek nehezen illeszkednek be egy retrospektív kiállítás anyagába, amilyen a nemrégii topolyai tárlat volt.

TRIPOLSKY Géza

KRÓNIKA

FEST-ELŐZETES — „Január 30-án Roland Joffe *A küldetés* című, cannes-i Aranypalmával kitüntetett művének bemutatójával kezdődik el a belgrádi Száva Központban és a Szakszervezeti Otthonban a FEST '87, amelynek műsorán mintegy negyven produkció szerepel. A február 7-éig tartó fesztivál lényegesen különbözni fog az utóbbi évek jellegtelen szemléitől, és ismét hasonlít majd az egykoriakra” — írja Ládi István a Magyar Szóban.

„A FEST tanácsa és végrehajtó bizottsága az új szelektorok — Dušan Makavejev, Boro Drašković és Gordana Mihic — javaslatára visszatérnek az egykori koncepcióhoz. Ismét előre meghatározott szempontok szerint csoportosítják különböző műsorokba a filmeket: a *Nagydíjak csillagképe* című műsorban az ideai nemzetközi fesztiválokon elismerésben részesített műveket mutatják be, az *Alkotók csillagképe* című műsorban neves szerzők legújabb művei szerepelnek, a *Nagy sikerek csillagképe* című műsorban pedig a rendkívüli közönségsikert aratott produkciókat láthatja majd a közönség. Újra bevezetik az éjjeli műsort is, amelybe az ellentmondásos, tartalmilag vagy formailag vitás alkotások kerülnek.

A szelektorok körülbelül háromszáz filmet néztek meg, ebből hetvenet vettek be a keretműsorba, amelyet tovább szűkítettek, úgyhogy végül mintegy negyven kerül a közönség elé, amelyekből az utóbbi évek gyakorlatától eltérően huszonöt már meg is érkezett. A *Nagydíjak csillagképe* című műsorban a többi között bemutatják Eric Rohmer *Zöld sugár*, Jean Jacques Beineix *Betty Blue*, Konsztantyin Lopusanszkij *Egy halott levelei*, az *Alkotók csillagképe* című mű-

sorban Federico Fellini *Ginger és Fred*, Martin Scorsese *Munka után*, Ken Loach *A haza*, James Ivory *Szoba kilátással*, Hafiz Gören *Vér*, Jiří Menzel *A mi kis falunk*, Elem Klimov *Búcsúzás*, Alekszej German *Ellenőrzés az utakon*, valamint *Barátom*, *Ivan Lapsin*, Neil Jordan *Mona Lisa*, Steven Spielberg *A bibor szín*, Szomjas György *Könnyű testi sértés* és a *Falfúró* című filmjét.

Az éjjeli műsorban egyebek között látható lesz Alex Cox *Sid és Nancy* című filmje, amely a Sex Pistols együttes tagjáról, Sid Viciousról szól, Marco Bellocchio *A test ördöge* című műve, amelynek a vágásánál a bíróság is statisztált. Az éjjeli műsornak lesz két meglepetése is. Ezeknek a filmeknek a címét az utolsó pillanatban fogják közölni.

Ami a hazai filmeket illeti, Boro Drašković *Szép az élet* és Rajko Grlić *Három kell a boldogsághoz* című filmje biztosan szerepelni fog, mert az előbbi Orleans-ban, az utóbbi pedig Valenciában kapott az idén díjat. Lehetséges, hogy az éjjeli műsorban bemutatják Dušan Makavejev *WR, avagy a szervezet titeka* című filmjét is, amelynek hazai forgalmazását nemrégiben hagyták jóvá. Új hazai produkcióra azonban aligha lehet számítani, s ez filmgyártásunk helyzetéről árulkodik.

A szervezők szeretnék, ha sikerülne megkapni Tengiz Abuladze grúz rendező *Bűnbánat* című antisztálinista filmjét is, amelyet most az ősszel vettek ki a dobozból, és óriási feltűnést keltett, a szovjet fővárosban az év kulturális eseményének minősítették. Belgrádi bemutatója azonban egyelőre még teljesen bizonytalan. Hasonlóképpen kérdéses még néhány más film szereplése is.

A szervezők szerint a FEST eseménye lesz Claude Lanzman nyolc és fél órás filmje, amely a zsidók szenvedéséről szól a második világháborúban. A rendező tíz éven át készítet interjúkat az egykori haláltáborok életben maradt foglyaival, az SS tagjaival és más szemtanúkkal. Összesen 350 órányi filmfelvételt készített, s ebből válogatta ki a nyolc és fél órás anyagot. A film bemutatója alkalmából meg fogják hívni Belgrádba Simon Wiesenthalt is.

Ha Giulietta Masina el tud jönni a FEST-re, akkor Federico Fellini *Ginger és Fred* című alkotásával fejeződik be a fesztivál. A mester filmjének főszerepeit ugyanis felesége, Giulietta Masina, valamint Marcello Mastroianni alakítja.

A FEST tehát érdekesnek, izgalmasnak ígérkezik, jobbnak, mint az utóbbi években volt. Erdemes azonban megjegyezni, bármilyen sok mulasztás is történt a közelmúltban, bármennyi bíráló is érte a régi vezetőséget, a közönség nem vesztette el a bizalmát. Erre vall, hogy a következő FEST arculatáról és a filmjeiről a napokban nyilatkoztak első ízben a szervezők és a szelektorok, ugyanakkor a belépőjegyekompletteket már hetek óta árúsítják. A közönség elfogadta a „zsákmacskát”, s anélkül, hogy tudta volna, milyen filmeket fog látni, máris megvásárolta a belépőjegyekomplette egyharmadát. Eddig mintegy kétezer kelt el. Most, hogy a bemutatásra kerülő filmeknek a fele már ismert, valószínűleg tovább növekszik az érdeklődés.”

A VUK-ÉVFORDULÓ ORSZÁGOS PROGRAMJA — Az ország színművészei, képzőművészei, írói, zeneművészei, a rádió és a televízió munkatársai gazdag műsort terveznek Vuk Stefanović Karadžić születésének 200. évfordulójára: Vuk nyomdokain haladva falujárást, vidékjárást terveznek. E jelentőségében határainkon túlmutató, fontos évforduló műsorát a Szerbiai Színművészek Szövetsége által kinevezett külön szerkesztőség állította össze.

A több egységből álló műsor felöleli a művészeti és művelődési alkotómunka különböző területeit. Szerbia színházai több olyan előadást tűztek műsorra, amelyek Vuk szellemiségét, korát és örökségét tükrözik. A belgrádi Boško Buha Színház például bemutatja Milovan Vitezović *Mese Vukról és a szerbekeről* című darabját, a belgrádi Nemzeti Színház felújítja Branislav Jovanović *Dinja pukla* (Szétzedték a babaruhát) című színművét; a belgrádi Dvorište Színház két ilyen tárgykörű bemutatót tervez, az egyik Nenad Ilić: *Hogyan lettünk bühtlenek Vukhoz*, a másik pedig Petar Zec: *Vuk párbeszédei* című műve. Sorolhatnánk tovább a Vuk-évforduló jegyében tervezett bemutatókat: Vida Ognjenović: *Kako zasmijati gospodara* (Hogyan nevetessük meg az uraságot) (Belgrádi Nemzeti Színház); Davno bilo, sad se spominjalo (Egykor történt, ma is beszélünk róla) (Belgrádi Költészeti Színpad) stb. Az említetteknek kívül alkalmi előadást készíti a belgrádi Magaza, a Színművészeti Akadémia, a kragujevaci, a niši, a šibeniki, az újvidéki és a Titovo Užice-i színház, a belgrádi Zvezdara Teatar és a Vuk Karadžić Művelődési Otthon. A Vuk-évfordulóra készülő színházi előadásokat bemutatják az ország több városában is.

A Vuk-évfordulóra a napokban országos drámapályázatot hirdettek, amely 1987. március elején zárul. A meghívásos pályázat résztvevői többek között Ljubomir Simović, Aleksandar Popović, Borislav Mihajlović Mihiz, Dušan Kovačević.

A Brankovo kolo elnevezésű országos ifjúsági program — amely Emir Kusturica forgatókönyve alapján és rendezésében készül — a jugoszláv művészeti akadémiák hallgatóit mozgósítja. A fiatal művészek karaványa a belgrádi Vuk-emlékműnél megtartandó ifjúsági és pionírgyűléssel kezdődik, azután folytatja útját az ország számos városa felé.

ÚJ FILMVÁLLALAT ÚJVIDÉKEN — A Tartományi Művelődési Önigazgatási Érdekközösség december végi

döntésével új tartományi filmvállalatot alakított Terra néven. Az új munkaszervezet az egykori Neoplanta munkaszervezet feladatkörét látja majd el: a folytonos vajdasági filmgyártást hivatott biztosítani. Az elképzelések szerint évente két játékfilmet és öt-hat rövidfilmet készítenének. Az érdekközösség az induláshoz százötvenmillió dinárt juttatott a filmgyártónak, és kinevezte tizenegy tagú társadalmi tanácsát.

SENTELEKY-NAPOK — December 6-án és 7-én tizenkilencedik alkalommal tartották meg Szivácson a Szenteleky-napokat. A rendezvény-sorozat keretében Csernik Attila és Bela Duranci megnyitotta Jovan Bikic-ki sziváci származású festőművész tárlatát, majd díszülést tartott a Szenteleky-napok Tanácsa, amelyen átadták Németh Istvánnak a Szenteleky-díjat, Szilágyi Károlynak pedig a Bazsalikom-díjat. A Szenteleky-napok részvevői megkoszorúzták Szenteleky Kornél sírját és az elesett harcosok emlékművét, majd a vajdasági gyermeklapok, -rovatok és gyermekműsor-szerkesztőségek mesemondók, -gyűjtők és -feldolgozók bevonásával, dramatizálva bemutatták a Forum Könyvkiadó kiadványát, *A szépen zengő pelikánmadár* című mesekötetet. A Szenteleky-napokon bemutatták Kopecky László *Sziváci élet* című színpadi játékát a Sziváci Közművelődési Egyesület színjátszói, sor került a negyvenéves *Dolgozók* élőújságjára, valamint számos író—olvasó találkozót tartottak meg.

Az alábbiakban a Szenteleky-díj bírálóbizottsága elnökének, dr. Gerold Lászlónak a Szenteleky- és a Bazsalikom-díj átadásakor elhangzott beszédét közöljük:

Németh István több mint három évtizede van jelen a jugoszláviai magyar irodalomban. Íróként és újságíróként egyaránt. Fiatalkorától kezdve riportter, de ugyanakkor még 25 éves sincs, amikor 1954-ben megjelenik *Parasztkirályság* című novelláskötete, akkor, amikor kötetek kezdtek hírvöl

adni, hogy fordulópontjához érkezett irodalmunk. A novellákra ekkor még vastagon felrakott naturalizmus alól már elő-előtűntek a visszafogottabb részletek, a korszerűbb megoldások. Főleg a kötet zárócíklusa ígért újszerű szemléletet és eszközöket. Ezekből az írásokból sarjadtak azután újabb novelláskötetei, az *Egy ember ül az udvaron* (1959) és a *Hűtlen este* (1964) darabjai, akárcsak az immár három kiadást megért gyermekkötete, a *Lepkelánc* írásai is. A második és harmadik kiadásokat nem számítva eddig tizenöt kötetnyi Németh István opusa, ezek között szám szerint a gyermekkönyvekből, regényekből és novelláskötetektől van legtöbb, de jelentős a négy riportkötet is, amelyekben Németh István — főleg — Magyar Szó-beli írásainak legjava kapott helyet. A Szenteleky-díj bírálóbizottsága ezúttal mégis elsősorban Németh István novelláit kívánta reflektorfénybe hozni, jelezve a díjjal, hogy a majd két évtized múltán ismét könyvbe gyűjtött novellákkal jelentkező író irodalmunk jelentős, jelenlétével figyelmet érdemlő alkotója.

Németh István szépirói munkásságában, azt hiszem, kezdeteitől fogva együtt van jelen az irodalom és az újságírás, a novella és a riport. (Regényt, bár mindig szeretett volna írni, nem volt hozzá kellően hosszú írói lélegzetrétele.) Szépirói munkáiban felfedezhetők a valóság riporteri látatásának mozzanatai, riportjaiban pedig a novellai megformálás eszközei. Nem lehet, s nem is kell disztingvál-ni a kettőt, nemcsak mert az eszközök keverednek, hasonlatosak, s mert az írói viszonyulás, alapállás is közeli, szinte azonos, hanem mert novelláinak és riportjainak tárgya is azonos: a vajdasági falu és a vajdasági ember. Írónk ugyanis kevésbé szeret történeteket kitalálni, szerkeszteni, ő inkább megfigyel, s amit észlel, azt rögzíti, ami viszont előbb a riportterre, mintsem a novellistára jellemző, de a rögzítés részint a széppróza eszközeivel, nyelvén, gyakran lírával futtatva történik. Leíró módszere nem zárja ki sem az író jelenlétét, sze-

mélyes részvételét, sem pedig azt, hogy drámai pillanatok, eseményeket ragadjon meg. Riporterként nyilatkozta egyszer, mindig az igazat kell megírnia, hiszen szoros kapcsolatban van olvasóival, az újságot olvasókkal. Ha jól emlékszem, Bori Imre írta egyszer Németh Istvánról, hogy riport-jait a vajdasági lét enciklopédiájaként kell olvasni. Novellái ennek a vajdasági világnak, életnek, embereknek szépirodalmi eszközökkel történő, riporteri igazságokra épülő tükörcsodarábái. Egyik írásában a csillagok, a haza vezérlő csillagok hűségéről ír, újabb novellái az itteni emberek, kortársaink, a mi megtörtént eseményeinket tartalmazzák. Mi vagyunk a főszereplői, attól függetlenül, hogy Gyöngy Józsefnek, Nagy Vincének, Pál Józsefnek vagy másnak hívják-e őket, rólunk szólnak a novellák, illetve rólunk is szólhatnak, hiszen Németh István történetei a mi valóságunkban, a mi változásainkban gyökereznek.

S még valamiről nem lehet, nem szabad elfeledkezni, arról, hogy Németh István a legtöbb irodalmi esten megjelenő, fellépő íróink közé tartozik, amivel jelentős mértékben hozzájárul általában az irodalom, a jugoszláviai magyar irodalom népszerűsítéséhez. A Szenteleky-díj bírálóbizottsága íróknak ezt a jelenlétét is figyelembe vette, amikor a novellaírórt kívánta jutalmazni, olvasóközönségünk figyelmébe ajánlani.

Szilágyi Károly a jugoszláviai magyar művészi prózafordítás jelentős alakja. Majd két évtizede van jelen irodalmi életünkben, azóta tolmácsolja a szlovén, a macedón és a szerb-horvát irodalom eminens értékeit magyar nyelven, s a kölcsönös megismerkedés és megértés legnemesebb szándékával közvetít irodalmak, népek és országok között.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Szilágyi Károly személyében szlovén „anyanyelvű”, magyar műfordítót köszönhetünk. Életrajzi adataiból tudjuk, hogy Mariborban, szlovén földön született. Szlovén

nyelvtudása segítette hozzá, hogy műfordítói pályára lépjen egy olyan pillanatban, amikor a könyvkiadás és az irodalompolitika újabb és újabb szlovén műveket igényelt. S ha Bodričs István tevékenysége nyomán Ljubljánában a „szlovén irodalom keleti kapuját” emlegették, akkor bátran mondhatjuk, hogy ez a kapu, Szilágyi munkássága révén, ma is nyitva áll: hogy a hagyomány ma is él, amit Szilágyi olyan fordításkötetei példázhatnak, mint a *Téli éj*, a jelenkori szlovén elbeszélők gyűjteményes kötete (1972), Josip Vidmar: *Esszék és meditáció* (1977), Miško Kranjec: *A Mura hullámain* (1978), *A mai szlovén irodalomtudományi gondolkodás* című esszégyűjtemény (1979), és a megjelenés előtt álló Dominik Smolekötet, a *Keresztelés a Savicánál* (1986).

A macedón irodalomhoz más szálak vezették el Szilágyit. Az ösztönzést baráti kapcsolatok adták, innen is, onnan is felhívták a figyelmét ennek az irodalomnak az értékeire, s előbb szótár segítségével fordított, majd nyaranta részt vett a macedón nyelvi és irodalmi szemináriumokon. Mindennek eredményeként született meg a Csingo-fordítás *Hogyan öltöm meg a pajtasomat* (1981), és *A konzul éjszakája* (1982) című antológia, amelyben — többekkel együtt — a mai macedón elbeszélők műveit gyűjtötte kötetbe.

Ezek után kóstol bele a jelenkori szerb és horvát irodalomba, és az ő műhelyéből kerül ki Mladen Markov a *Bánati vicinális* című elbeszéléskötete (1985), valamint Borislav Pekić magisztrális értékű műve, a *Hogyan veszejtűk el a vámpírt*, amelyet maga Szilágyi is eddigi fordítói munkássága csúcának tekint, s amely most van sajtó alatt.

A pályakép azonban nem volna teljes, ha nem említanénk politikai és publicisztikai fordításait, pl. Kardelj könyvét a szabad munkatársításról, vagy azt a több mint száz ifjúsági hangjáték- és rádiódrama-fordítást, amely a „verba volant...” sorsára jutott, s valószínűleg soha sem látja meg a napvilágot.

A pályakép, persze, még így sem teljes, és mivel alkotóerejének teljében levő emberről van szó, reméljük még sokáig nem lesz teljes, és sok gondos, művészi hitelű, szép fordítást kapunk tőle.

NOVELLAKONFERENCIA — A budapesti Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete és az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete együttműködésének keretében december folyamán az újvidéki Bölcsészettudományi Karon kétnapos tudományos tanácskozást szerveztek, amelyen Krúdy- és Kosztolányi-szövegekkel foglalkozó tanulmányaikat olvasták fel a résztvevők. Dr. Bori Imre *Szindbád életrajza*, Bodnár György *A „mese”, a novellaciklus és a Szindbád*, Pomogáts Béla *Egy Szindbád-elbeszélés szerkezetlemei*, Juhász Erzsébet *A Purgatórium című Szindbád-regény metaforikus jelentése*, Angyalosi Gergely *A pastiche mint interpretáció — Mária Sándor: Szindbád hazamegy*, Gerold László *A „hütlén hívség” elve és szerepe az Esti Kornél-novellákban*, Utasi Csaba *Az Esti Kornél és a viszonylagosság*, Dérczy Péter pedig *Szindbád és Esti Kornél — Műfaj, szerkezet és világlép* címmel tartott előadást.

DÍJAK, ELISMERÉSEK — A Miroslav Krleža Alapítvány díjkiosztó bizottsága 1986. december 18-i ülésén odaítélte a Miroslav Krleža-díjakat és -elismeréseket.

A Mirko Božić (elnök), dr. Milivoj Solar, dr. Predrag Matvejević, Branimir Donat és Branimir Bošnjak összetelű bírálóbizottság az 1982 és 1986 közötti időszak legjobb irodalmi alkotásáért járó országos díjat Szlavko Janevszkinek ítélte oda a Rémségek mirákuluma (*Mirakula užasa*, Miszla, Szkopje, 1984) című trilógiájáért. „Janevszki ebben a könyvében is örökös témáit járja be: az ember évszázados, nemzeti, eszmei, politikai, gondolati, alkotó- és intellektuális szabadságára irányuló törekvésén. (...) A trilógia bonyolult felépítése, összetett regény-

szervező eljárásai és nyelvi rétegezettsége összeköti a valós és a kitalált eseményeket és személyeket, s a szerző eközben gyakran nehezen megfejtethető, középkori szövegeket, szentek életrajzát, legendákat és apokrif iratokot épít be regényének szövetébe. A modern irodalom tapasztalatait felhasználva, a hömpölygő elbeszélés során kialakuló metaforák és szimbólumok segítségével és tehetségének áttűző erejével megidéri a macedón középkor nyomasztó vízióit.”

A Horvát SZK területén 1982 és 1986 között létrehozott legjobb irodalmi alkotásért járó díjat a Pero Budak (elnök), Milan Mirić, Bruno Popović, dr. Miroslav Šicel és Velimir Visković összetelű zsűri Ivan Aralicanak ítélte oda *Az álmatlanság útja (Put bez sna, Znanje, Zágráb, 1982)* és *A rabok lelke (Duše robova, Znanje, Zágráb, 1984)* című regényeiért.

„Ivan Aralica egy, a Grabovac család történetét elmondó, hősi eposzt alkotott meg. Történetei másfél századot ölelnek fel: a horvátok tizenhetedik századi, a Rama völgyéből való vándorlásával kezdődik regénye, s Dalmáciában ér véget a tizenkilencedik század elején, a francia elnyomás évtizedében. A Grabovacok történetét mesélve Aralica tulajdonképpen a horvát nép egyik csoportjának történetét mondja el, azokét, akiket az útleírások és a dalmát tengerpart lakói gyakran, nem minden gúny nélkül, morlálkoknak neveztek. (...) Aralicát nem a hősök individuális és partikuláris sorsa érdekli, hanem a hősöknek a néphez, annak történelméhez, kulturális-civilizációs értékeihez való viszonya. Trilógiájával a szerző azt bizonyítja, hogy az anyagi javakban szűkös életből nem hiányzik szükségszerűen a kulturális örökség. Ezért gyakori művében a különféle szertartások leírása, amelyekben a kollektív tapasztalat jut kifejezésre. (...) Témájának kidolgozása során Aralica többféle stílust érvényesít, az egykori krónikások szóhasználatát és a népköltészet teszi stílusát változatosabbá.

Aralica kifejezetten expresszív képeket alkot, minimális szókészlettel maximális jelentést igyekeznek létrehozni" — áll a zsűri jelentésében.

Krleža életművének népszerűsítése terén 1982 és 1986 között kifejtett tevékenységéért a dr. Nikola Batušić (elnök), Danko Gašparević mgr., dr. Jure Kaštelan, dr. Vlatko Pavlešić, és dr. Ivo Vidan összetételű bírálóbizottság Stanko Lasićnak ítélte oda Krleža — életének és munkásságának kronológiája (*Krleža — hronologija života i rada*, Grafički zavod Hrvatske, Zágráb, 1982) című könyvéért, amelyet elsősorban az író életéről és munkásságáról összegyűjtött adatok sokasága tesz értékessé.

Enes Čengićnek a Miroslav Krleža Alapítvány díjkiosztó bizottsága díszoklevelet adományozott a Krleža munkásságának népszerűsítésében kifejtett sokéves tevékenységéért.

Miroslav Krleža és a német irodalom összefüggéseinek kutatására Mirjana Stančićnak külföldi ösztöndíjat ítéltek oda, a csehszlovák Irena Wenigowa pedig ösztöndíjként Jugoszláviában tartózkodhat Krleža életművének tanulmányozása és fordítása céljából.

A Tartományi Közművelődési Közösség díját, a Kultúra Szikráit december 25-én ítelték oda. A művelődési életben elért kimagasló eredményeiért Wágner László, az újvidéki Zvezda-film igazgatója, Olga Mikić, a Matica srpska Képtárának igazgatója, Silvija Mandreš Činić verseci oktatásügyi dolgozó, Petar Ujević kulai színházrendező, Miron Kanyuh újvidéki író, Vera Zarić újvidéki festő, a zombori Vladimir Nazor Művelődési Egyesület, a titoverbászi Vrbas Művelődési Otthon, a szabadkai Severna Bačka körzeti műemlékvédő in-

tézet, valamint az újvidéki Kábelgyár érdemelte ki.

BOSÁN GYÖRGY-EMLEKKIÁLLÍTÁS BELGRÁDBAN — A múlt év decemberében a Szerb Képzőművészek Egyesülete és a belgrádi Cvijeta Zuzorić Képtár Bosán György (1918—1984) halálának második évfordulóján nagyszabású emlékkiállítást rendezett a szabadkai származású festőművésznek, a belgrádi Képzőművészeti Akadémia tanárának. A kiállítás mintegy száznegyven festménnyel mutatja be Bosán háború utáni, pontosabban a Belgrádban töltött három és fél évtized munkásságát, 1948-tól haláláig. A tárlatmegnyitóra jelent meg Aleksa Celebonović művészettörténész nagyobb lélegzetű tanulmánya a mintegy hatvan (közöttük több színes) reprodukciót tartalmazó könyvnek is beillő katalógusban. A tanártárs Aleksa Celebonović írta pályakép megkísérlő fölvázolni Bosán egész életútját és művészi pályáját, kezdve 1938-tól, amikor (a szabadkai Népkör Híd-kiállításán) először állított ki. Majd azt vizsgálja, mit tanult a belgrádi művészeti iskolában, tanáraitól, Beta Vukanovićtól és Petar Dobrovićtól, a háború után pedig Đorđe Andrejević Kuntól és Petar Lubardától. A hagyományban maradt mintegy háromszáz festmény keletkezése alapján Celebonović szerint Bosánnak három nagy festői fázisa volt: az első a negyvenes évek végétől 1956-ig, a második a hatvannyolc és hetven közötti két év, az utolsó jelentős és újat hozó szakasza pedig 1971 és 1976 közé tehető. Celebonović szerint Bosán mindig az ember és a táj festője volt, említett első szakaszában a mesterség eltanulásán túl, a modell individuumának hangsúlyozása jellemzi, második korszakában stílusjegyei, kissé szögletes vonalai és színei teszik felismerhetővé képeit, míg a harmadik jelentős szakaszára a többszólomáság és a

nagy művek iránti allúzió a jellemző.

A Bosán György opusát bemutató kiállítás anyagát januárban a szabadkai Városi Múzeum közönsége is láthatja, majd Újvidéken és Zrenjaninban is bemutatják.

11 JELENTŐS JUGOSZLAV KÉPZŐMŰVESZ a címe Ivica Mladenović nemrégiben a Szerb Képzőművészek, Iparművészek és Formatervezők Egyesületének gondozásában megjelent kiadványának, amely egy ötvenrészes, a maribori Naš dom című folyóiratnak készült, jeles jugoszláv építészeket és iparművészeket bemutató sorozat leszűkített változata, s célja, hogy az ismertetőik segítségével a háború utáni iparművészet alakulását vázolja fel. A könyvben Vladimir Avramčev kerámiaszobrait, Baráth Ferenc plakátjait, Mersad Berber grafikáit, Dragan Drobnjak üvegtárgyait, Miroljub Kostić formatervezett műszaki tárgyait, Vladimir Marenić színházi díszletterveit, Mirjana Marić ruhamodelljeit, Nebojša Mitrić érmeit, Davorin Slavnik formatervezett tárgyait, Aleksandar Šaletić enteriőrjeit és Miodrag Živković emlékműveit, köztéri szobrait láthatjuk. Műalkotásaik mellett a művészek életrajzát, legjelentősebb alkotásaik jegyzékét, munkáik értékelését és angol nyelvű összefoglalót tartalmaz a kiadvány, amelyben Baráth Ferenc plakátjairól a következőket olvashatjuk: „... plakátjai többjelentésűek, s annak ellenére, hogy egyetlen grafikai vonulatot követnek, amely a kondenzált szépséget fejezi ki, üzenetei többrétegűek. Plakátjainak felépítése raffiniált, sűrített és tisztán grafikai, hiányzik belőlük a morbidság, a cinizmus és a nárcizmus. Ha grafikáinak rejtett rendszerét nyomon követhetjük, arra figyelhetünk föl, hogy Baráth a szöveg, a mozdulat, a gondolat, az akarat mágikus összefonódására kísérletet meg válaszolni. Alakjai következetesen árnyék nélküliek, mert hisz abban, hogy az élet a szépség megnyilvánulása, s hogy fekete foltjai, hibái, a jó és rossz közötti ellentét is tárgyyszerű, tárgyak segítségével be-

mutatható. A *Nirvána* plakátján a kézen átfúródó szög és a tüdő vignetttája a szavak sorsának briliáns bemutatása. Az *Anán* a világos és a sötét áll korrelációban, a nyugodt és a mozgó, az éjszakától elforduló. Baráth álmokat mesél el, totális kontextusba helyezi őket, amelyeknek keretei tovább nem tágíthatók. Plakátjain egyetlen felesleges vonalat sem lehet találni, vagy újat meghúzni. A fényképészekhez hasonlóan bezárja az alakzatokat, az üzenet kimondott, konkrét, nincs meg benne a további bonyolítás lehetősége. Baráth plakátjai nem provokatívak, hanem a világról és az emberekről való gondolkodásának következményei.”

Baráth Ferenc legfontosabb kiállításainak felsorolása mellett Ivica Mladenović néhány mondatban bemutatja a Marketprint kiadói tevékenységét és *A képregény kezdete és jelentősége*, valamint *A jugoszláv képregény története* című kiadványait is.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ VERSEI SZERBHORVÁTUL — A szabadkai Életjel Könyvek harminchetedik darabjaként a Veljko Vlahović Munkásegyetem és a Subotičke novine közös kiadásában nemrégiben megjelent Kosztolányi Dezső válogatott verseinek kötete szerbhorvát nyelven. A válogatás Kosztolányi *Négy fal között*, *A szegény kisgyermek panasza*, *a Mák*, *a Kenyér és bor*, *A bús férfi panasza*, *a Meztelenül* és a *Számadás* című kötetei alapján készült, harmincnégy verset tartalmaz, köztük a *Negyven pillanatkép* című ciklust is. A verseket Lazar Merković fordította, a kötethez Thomka Beáta írt utószót. A Dér Zoltán és Milovan Miković szerkesztette Kosztolányi-kötetet bibliográfiai és biográfiai mutatókkal látták el, amelyekből kiderül, hogy ez ideig, a *Nero*, a *véres költő*, a *Pacsirta* és az *Édes Anna* jelent meg szerbhorvát fordításban, s hogy ez az első szerbhorvát nyelven megjelent Kosztolányi-verseskötet.

HUSZONÓT ÉVES A KILATÓ — Huszonöt évvel ezelőtt jelent meg

először a Magyar Szó kulturális melléklete, a Kilátó. Ebből az alkalomból Kilátó-estet szerveztek, amelyen felléptek a melléklet állandó munkatársai, dr. Bori Imre, Böndör Pál, Fehér Ferenc, Fekete J. József, Fülöp Gá-

bor, dr. Jung Károly, Sinkovits Ferenc, Szekeres László, Tripolsky Géza és Vukovics Géza, Ács József pedig megnyitotta Csernik Attila tárlatát. A jubileumra a Kilátó ünnepi számot jelentetett meg.

A FORUM KÖNYVKIADÓ
REGÉNYPÁLYÁZATOT

hirdet az 1987. évre

A regénypályázaton minden olyan jugoszláviai szerző részt vehet, aki a pályázatban megjelölt időpontig három példányban eljuttatja a Forum Könyvkiadóhoz magyar nyelven írt, tíz szerzői ívnél (160 ritkán gépelt oldalnál) nem rövidebb, eddig meg nem jelent regénye kéziratát. Az Alkotók Gyűlése az idei regénypályázatra a következő írókat hívta meg: Apró István, Bognár Antal, Domonkos István, Dudás Károly és Garai László.

A díjakat a Kiadó regénypályázatának szabályzata értelmében határozza meg.

A bírálóbizottság (Bosnyák István, Fekete J. József és Juhász Géza) minden pályaművet elbírál.

A zsűri köteles odaítélni a regénypályázat első díját.

A pályaműveket teljes névvel vagy jelígyesen 1987. december 31-éig lehet beküldeni a következő címre: Forum Könyvkiadó, Újvidék, Vojvoda Mišić utca 1/III. A szerzőséget másolati példánnyal kell igazolni.

A díjnyertes és a kiadásra ajánlott műveket a Forum Könyvkiadó a következő évi kiadói tervébe iktatja.

AZ ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ ÉS A FORUM KÖNYVKIADÓ

DRÁMAPÁLYÁZATOT

hirdet az 1987. évre

A drámapályázaton minden olyan jugoszláviai szerző részt vehet, aki a pályázatban megjelölt időpontig három példányban eljuttatja az Újvidéki Színházhoz magyar nyelven írt, eddig meg nem jelent drámája kéziratát. A színház meghívja az alábbi szerzőket: Deák Ferenc, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Kopeckzy László és Tolnai Ottó. A díjak összegét az Újvidéki Színház tanácsa határozza meg.

A bírálóbizottság (Bognár Antal, Franyó Zsuzsa és Gerold László) minden pályaművet elbírál.

A zsűri köteles odaítélni legalább egy díjat.

A pályaműveket teljes névvel vagy jelígyesen 1987. december 1-jéig lehet beküldeni a következő címre: Újvidéki Színház — Novosadsko pozorište, Újvidék, Jovan Subotić utca 3—5. A szerzőséget másolati példánnyal kell igazolni.

A díjnyertes műveket, amennyiben megfelel a színház repertoár-konceptiójának, műsorára tűzi, a Forum Könyvkiadó pedig kiadói tervébe iktatja.

- Miodrag Pavlović*: Apokalipszis: vízió vagy tudomány 83
Vesna Krmpotić: Ama boldog lény, az ember 87

KRITIKAI SZEMLE

K ö n y v e k

- Vukovics Géza*: Riport és vers találkozása (Gál László: *A nagy utazás*) 90
Toldi Éva: A belsővé vált kaland (Gál László: *A nagy utazás*) 93
Túri Gábor: Versek „a magyar kisiskolásoknak” (Fehér Ferenc: *Vándorfelhők*) 96
Sárvári V. Zsuzsa: Vallási néprajzi kiadványok (*Vallási néprajz I—II.*; Lammel Annamária—Nagy Ilona: *Parasztbiblia*) 99
Cseh Márta: „Hogy a szó ne hamisan csengjen” (*Nyelvészet és tömegkommunikáció I—II.*) 103
Turi Márta: A nyelvi szintekről (Penavin Olga: *Nyelvjárás és köznyelv*) 107
P. Müller Péter: Devións rítusok (Jean Genet: *Drámák*) 108

S z í n h á z

- Gerold László*: Játsszunk Molière-t! 109

T e l e v í z i ó

- Bordás Győző*: Történelem a képernyőn; Újvidék bemutatkozása a Magyar Televízió második műsorán 113

K é p z ő m ű v é s z e t

Ács József művészete

- Tolnai Ottó*: Ács József-előzetes 115
Bori Imre: A festő képei előtt 117
Bela Duranci: A festő, a szervező és a műbíráló 119
Sava Stepanov: A Nagy egek felé 122
Tripolsky Géza: Ács József és a Zentai Művésztelep 126

KRÓNIKA

Fest-előzetes; A Vuk-évforduló országos programja; Új film-vállalat Újvidéken; Szenteleky-napok; Novellakonferencia; Díjak, elismerések; Bosán György-emlékkiállítás Belgrádban; 11 jelentős jugoszláv képzőművész; Kosztolányi Dezső versei szerbhorvátul; Huszonöt éves a Kilátó 132

Számunkat Ács József 50-es években készült festményeivel illusztráltuk.

Az 55. oldalon Maurits Ferenc szövegrajza

HÍD — irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat — 1987. január. Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet. Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić utca 1., 021/611-300, 51-es mellék. — Szerkesztőségi fogadóórák: mindennap 10-től 12 óráig. Főszerkesztői fogadóóra csütörtökön 11-től 13 óráig. — Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizethető a 65700-601-14861-es folyószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. — Előfizetési díj belföldön egy évre 1500, fél évre 750. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 300 dinár; külföldre egy évre 3000, fél évre 1500 dinár. Külföldön egy évre 12 dollár, fél évre 6 dollár. Diákok és egyetemisták csoportos előfizetése egy évre 1000 dinár. — Készült a Forum Nyomdájában, Újvidéken.
YU ISSN 0350-9079